فرهنگِ همايوني

تحقيق:

فقير عبدالغفور همايوني

ترتيب:

نياز همايوني

سنڌي لئنگئيج اٿارٽي

فرهنگ همايوني

تحقيق

فقير عبدالغفور همايوني

ترتيب

نياز همايوني

سنڌي لئنگئيج اٿارٽي

حيدرآباد، سنڌ

سنڌي لئنگئيج اٿارٽيءَ جو ڪتاب نمبر (81)

سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

ڪتاب جو نالو:	**فرهنگ همايوني**
تحقيق:	فقير عبدالغفور همايوني
ترتيب:	نياز همايوني
ڇاپو:	پهريون
سال :	2004ع
تعداد :	500
قيمت:	100 روپيا، 10 ڊالر، 6 پائونڊ
پاران	ايم ايچ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

Catalogue reference
Farhang Himayooni
Himayooni Faqir Abdul Ghfoor
Himayooni Niaz
Sindhi Language
Sindhi Language Authority
ISBN:969-8194-54-1

Fahrang Himayooni

Researched by:	Faqir Abdul Ghafoor Himayooni
Compiled by:	Niaz Himayooni
Edition:	First, 2004
Quantity:	500
Published by:	Sindhi Language Authority, National Highway, Hyderabad 71000 Sindh, Pakistan

Tel: 0221-9240050-53
Fax: 0221-9240051
E_mail : sindhila@yahoo.com- sindhila@hotmail.com
Website: www.sindhila.com.pk
Price: Rs. 100/- $ 10, £ 6

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

ناشر پاران

سنڌ ۾ طب جي تعليم ۽ تاريخ جو هڪ وڏو پسمنظر آهي. انساني سماج جي ابتدا کان اڄ تائين، حڪيم، معالج ۽ طب جا ماهر، سنڌ جي سرزمين تي پيدا ٿيندڙ جڙين ٻوٽين ۽ ٻين قدرتي نعمتن مان دوائون ۽ نسخا تيار ڪري انهن ذريعي علاج ڪندا پيا اچن. جديد دؤر ۾ ميڊيڪل سائنس جي ترقي ۽ افاديت باوجود اڄ بہ سنڌ جي ڳوٺن توڙي شهرن ۾ علاج جو اهو سلسلو اڃا تائين هلندڙ آهي. هن علم سان لاڳاپيل حڪيمن، معالجن ۽ طب جي ماهرن وٽ اصطلاحن ۽ لفظن کان علاوه مختلف بيمارين ۽ دوائن لاءِ سنڌي نالن جو هڪ وڏو ذخيرو آهي، جيڪو يا تہ سندن سينن ۾ محفوظ آهي يا سنڌ جي هڪ ننڍي حلقي جي استعمال ۽ جاڻ ۾ آهي. ضروري آهي تہ انهن لفظن، اصطلاحن ۽ نالن کي لغت جي شڪل ۾ آڻي محفوظ ڪجي تہ جيئن مطالعو ۽ تحقيق ڪندڙن کي هڪ جاءِ تي هي خزانو ميسر ٿيڻ سان گڏ ٻوليءَ جي خزاني ۾ اضافي جو باعث بڻجي سگهي.

هيءَ لغت اصل ۾ فقير عبدالغفور همايونيءَ جي تحقيق آهي، جنهن جو اوائلي مسودو سنڌ جي مشهور حڪيم، طب ۽ خطاطيءَ جي ماهر سيد بڊل شاهہ پنهنجن هٿ اکرن ۾ لکيو جيڪو پوءِ ليٿو ۾ ڇپيو. بعد ۾ سيد بڊل شاهہ جي خواهش مطابق ۽ اهڙي ضرورت کي محسوس ڪندي هيءَ همايوني لغت سنڌ جي طب جي ماهر، حڪيم، ٻوليءَ جي پارکو ۽ وڏي شاعر محترم نياز همايونيءَ 1994ع ۾ ترتيب ڏئي، اداري جي حوالي ڪئي. جيڪا نامعلوم سببن جي ڪري هن وقت تائين ڇپجي پڌري ٿي نہ سگهي، جڏهن تہ ڪيتري وقت کان ٻڌرن جي صورت ۾ موجود هئي.

اسان پنهنجي خوشقسمتي سمجهندي هيءَ لغت شايع ڪري رهيا آهيون ته هن جي اشاعت سان ڪيترا ترڪ ڪيل ۽ گهٽ استعمال ٿيندڙ لفظ پيهر استعمال ٿيندا. طب ۽ حڪمت بابت لفظن ۽ اصطلاحن مان سنڌي ٻوليءَ جون ڪيتريون خاصيتون اجاگر ٿيڻ سان گڏ سنڌي ٻوليءَ جي هن اهم شاعر ۽ حڪيم جي علمي پورهئي کي سنڌس پڙهندڙن تائين پهچائي کيس مڃتا ڏئي سگهبي. اسان کي نهايت خوشي ٿئي ها, جو سنڌس هي علمي پورهيو سنڌس زندگيءَ ۾ شايع ڪري سگهون ها, پر سنڌس وفات کانپوءِ به شايع ڪري پڌرو ڪرائڻ سان هڪ اطمينان ۽ ڪم جي پوري ڪرڻ جو احساس ٿئي ٿو. اسين سمجهون ٿا ته عالم اڪابر ۽ سماج سڌارڪ پنهنجي علم, ڪارنامن ۽ ڪمن ۾ هميشه حيات هوندا آهن. تنهنڪري نياز همايوني به پنهنجي ٻين علمي ڪمن جي مطالعي ڪندڙن کان علاوه هن لغت جي استعمال ڪندڙن وٽ به هميشه حيات رهندو.

هن لغت کي ٻن ڀاڱن ۾ ورهايو ويو آهي. هڪ ڀاڱي ۾ دوائن ۽ ٻوٽي ۾ بيمارين جا نالا ڏنا ويا آهن. ان کان سواءِ ٻين ٻولين ۾ لکيل دوائن ۽ بيمارين جا نيٺ سنڌي نالا پڻ ڏنا ويا آهن. جيڪي طب جي اڳ وارين لغتن ۾ نٿا ملن.

اميد آهي ته مختلف علمن جي لغتن ذريعي سنڌي ٻوليءَ جي لفظي خزاني ۾ واڌ ۽ ٻوليءَ جي ترقيءَ ۾ اسان جي هيءَ ڪوشش به اهم ثابت ٿيندي

ڊاڪٽر محمد قاسم ٻگهيو

چيئرمئن

ديباچو

بِسمِ الله الرحمن الرّحِيم

الحَمدُ للهِ رَبِّ العالمِينَ وَالصَّلواة وَالسّلامُ عليٰ خَاتمِ النَّبِيِنَ وَالمُرسَلِينَ.

واضح هجي تہ طب جو علم جنھن تہ انسان جي بدن سان تعلق رکي ٿو ان ڪري وڏيڪ اهم آهي. ان جو حصول هر ڪنھن جي وس جي ڳالھہ ناهي، پر جنھن کي خداوند ڪريم اها ڏات نصيب ڪري ان کي سونھين ٿو.

طب جي تعليم لاءِ لغت جي ڄاڻ ضروري آهي، ان ڪري ئي هن ڪتاب لکڻ جي حاجت پيش آئي، جو تہ عام طرح ڏٺو ويو آهي تہ اڪثر عالم فاضل طبي لغت لکڻ وقت ان ۾ ٻين ٻولين جا نالا نشان تہ درج ڪن ٿا، ليڪن سنڌي نالا رهائي ٿا ڇڏين، انهيءَ کوٽ کي ڌيان ۾ رکندي، هتي ٻين ٻولين سان گڏ دوائن جا نالا سنڌيءَ ۾ بہ شامل ڪيا ويا آهن تہ جيئن طبي لغت لکڻ جي اصل تقاضا پوري ٿي وڃي.

هن ڏس ۾ گھٽي جاکوڙ ڪري ڪتاب جا بہ ڀاڱا رکيا ويا آهن، جن مان هڪ ۾ دوائن جا نالا ۽ ٻئي ۾ بيمارين جا نالا ڏئي پڙهندڙن جي گھرج پوري ڪئي وئي آهي. وڏيڪ خدا هر ڪنھن جي مدد ڪندو ۽ ان تي ئي توڪل ڪري سگھجي ٿي.

آءٌ گنھگار پنھنجن پيارن کان

ڏٺيءَ در دعا جو طلب گار آهيان.

فقير عبدالغفور همايوني.

تازه خواهي داشتن

(مرتب پاران ٻه اکر)

فرهنگ جعفريءَ جي تدوين کان پوءِ خيال هو تہ فرهنگ همايوني کي بہ نئين سر ترتيب ڏئي تڪميل تي رسايو وڃي، پر انهي وچ ۾ سنڌجي طبي تاريخ لکڻي پئي، جنهن ڪري ڪو عرصو ان ۾ رڌل رهيس. آخرڪار اهو ڪتاب "سنڌ سائنس سوسائٽيءَ طرفان ٻن جلدن ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. اهو ڪتاب موهن جي دڙي کان وٺي هاڻوڪي دؤر جي طبي ڪاوش ۽ ڪارنامن جي تاريخ ۽ تذڪري تي مبني آهي. سنڌ يونيورسٽيءَ جي وائيس چانسلر محترم غلام علي الانا جي راءِ موجب ڪتاب واقعي ان لائق آهي تہ ان تي مصنف کي پي . ايڇ . ڊي ڊگري ڏني وڃي. ٻئي طرف سنڌ جي قابل فخر تاريخ نويس مرحوم پير حسام الدين راشدي پاڪستان رائٽرس گلڊ پاران انعامي چٽاڀيٽيءَ ۾ ساڳئي ڪتاب کي پهرئين انعام جو حقدار ڪوٺيندي پنهنجي نوٽ ۾ لکيو تہ ”افسوس آهي جو هيڏي وڏي ڪتاب تي معمولي انعام ڏيڻو پيو. بهرحال ڪتاب شاندار آهي ۽ تاريخ جي باب ۾ يادگار حيثيت رکي ٿو“.

توري ۾ عرض تہ ڪي ڪتاب پنهنجي شوق سان لکيا وڃن ٿا تہ ڪن لاءِ ڪنهن اداري جي دلچسپي ضروري هوندي آهي، انهي آڌر تي علمي ادبي ۽ تاريخي مواد تي محنت ڪرڻي پوي ٿي.

هي ڪتاب مانائتي دوست ڊاڪٽر نواز علي ”شوق“ چيئرمئن سنڌي لئنگئيج اٿارٽي جي ترغيب تي ترتيب ڏيڻو پيو جو طبي علم ۾ وڏي اهميت رکي ٿو. هن جو اوائلي مسودو سنڌي لئنگئيج اٿارٽيءَ جي سيڪريٽري سيد الهہ بخش شاهہ جي والد بزرگوار مرحوم سائين بڍل شاهہ جي هٿ اکرن ۾ لکيل آهي. سائين بڍل شاهہ پاڻ خوشخط شاعر ۽ حڪيم هو. طب جي تحصيل حڪيم اجمل خان جي ڪاليج مان ڪيل هيس. حڪيم اجمل خان سان سندس خاص قرب هو. ان ڪري هن جي ساڻس خط و ڪتابت هلندي ٿي

آئي. هونءَ به حڪيم اجمل خان جي پنهنجي سنڌي شاگردن سان ڏاڍي قربت هوندي هئي ۽ سندن قدر ڪندو ئي آيو. مشهور حڪيم شمس الدين کي طب جي تحصيل ڪرڻ کان پوءِ پاڻ وٽ پروفيسر ڪري رکيائين ۽ هتان جي ٻين حڪيمن سان به جيڪي وٽس پڙهي چڪا هئا چڱيون مهربانيون ڪندو ئي رهيو ان جو اصل سبب مرحوم پير حسام الدين راشدي جي روايت، موجب اهو ئي هو ته حڪيم اجمل خان جو وڏو حڪيم محمد شريف سنڌ جي هڪ عالم ۽ حڪيم جو شاگرد هو.

مرحوم سائين بيدل شاه پنهنجي همعصر عالمن، اديبن، شاعرن ۽ درويشن سان رهاڻيون ڪندو هو اهڙيءَ ريت حضرت مولانا عبدالغفور همايونيءَ سان به هن جون ڪچهريون هلنديون هيون. پاڻ همايون وڃي ڪي ڏينهن اتي ترسي، مولانا جن جي علمي ادبي،طبي ۽ ديني مجلسن جو مشاهدو ماڻي ئي آيو.

هي مسودو جو پوءِ ليٿو ۾ ڇپيو سائين بيدل شاه پنهنجي هٿ سان خميس جي ڏينهن ربيع الآخر جي مهيني 1326 ھ مطابق 31 جنوري 1918ع ڌاري لکي پورو ڪيو هو جيئن فرهنگ همايوني جي پڇاڙيءَ ۾ لکيو اٿائين:

تمام شد ازيد احقر العباد عاصي
بيدل شاه حسيني – در شهر بقا شاه
سيد بوقت فجر روز پنج شنبه ماه
ربيع الآخر بمطابق 31 جنوري 1918ع
صحيح بيدل شاه
از محبان دعا طلب دارم
زانڪ من بنده گنهگارم

سائين بيدل شاه جي وفات 7 ڊسمبر 1962ع ۾ ٿي هئي.

سائين بيدل شاه سان منهنجي ملاقات عزيزم اله بخش شاه بخاري سندس بيماريءَ دوران حيدرآباد ۾ ڪرائي هئي. جڏهن کين خبر پئي ته مان

همايون جو آهيان تہ ٻارڻ ڏاڍي قرب سان مليا ۽ مولانا مفتون همايونيءَ جون صحبتون ساري اشڪبار ٿيندا رهيا. ڳالهين هلندي مون عرض ڪيو تہ ديوان مفتون سنڌي ادبي بورڊ لاءِ ترتيب ڏئي چڪو آهيان تہ شفقت مان منهنجوهٿ پنهنجي هٿ ۾ جهلي ستوهہ ڪندي چيائون تہ ”حضرت مولانا جن جو ٻيو ڪتاب 'فرهنگ همايوني' توکي ترتيب ڏئي تيار ڪرڻ گهرجي، جو تنهنجي والد مرحوم قائم الدين تي مولانا جن جو گهڻو راضپو هوندو هو“. مونکي خوشي آهي جو هڪ بزرگ سائين بيدل شاهہ جي ارشاد موجب بزرگن جي بزرگ حضرت مولانا مفتون همايونيءَ جو هي ٻيو ڪتاب ترتيب ڏئي جس ڪنيو اٿم. انهي آسري تي تہ شيخ سعديءَ چواڻي:

چڱن جي پوئواري، انسان ۾ ماڻهپو پيدا ڪري ٿي.

هن ڪتاب جي ترتيب اهڙي نموني رکي وئي آهي جو پڙهندڙن کي هر ٻوليءَ ۾ لکيل ڪنهن بہ دوا جي نالي جي سوليءَ طرح سڌ پئجي سگهي ٿي، ان مقصد سان هر هنڌ مختلف اشارا ڏنا ويا آهن.

ڪتاب جي پهرئين ڀاڱي ۾ دوائن جا نالا ۽ ٻئي ۾ بيمارين جا نالا سنڌي نالن سميت ڏنل آهن. جيئن اصل مسودي ۾ هئا. هاڻ اميد آهي تہ پڙهندڙن کي ڪا ڏکيائي نہ ٿيندي.

نياز همايوني

3 – آڪٽوبر 1994ع
حيدرآباد ـ سنڌ

مولانا عبدالغفور مفتون همايوني

حضرت مولانا عبدالغفور "مفتون" همايونيءَ جي ولادت 1261هه مطابق 1844ع ڌاري ڳوٺ همايون ضلعي شڪارپور ۾ ٿي. سندن والد بزرگوار خليفو ميان محمد يعقوب بلوچستان جي شهر ڇٽ لڱ لهڙيءَ جو رهاڪو هو. جتان همايون جي نيڪدل وڏيري غازي خان سومري جي استدعا تي همايون آيو ۽ ديني مدرسي "احياء العلوم" جو اجراءِ ڪيائين.

مولانا عبدالغفور عرف ميان سائين گهڻو علم پنهنجي والد وٽ پڙهيو 1273هه ۾ خليفي يعقوب وفات ڪئي، جنهن ڪري باقي تعليم مولوي سلطان محمد سيتپوري (مولانا محمد يعقوب جي شاگرد رشيد) وٽان پوري ڪري فارغ التحصيل ٿيو.

سنڌ جي هن عالم، فقيهه، درويش حڪيم ۽ شاعر جا ڪيئي عالم، شاعر ۽ حڪيم شاگرد هئا، علم فقهه ۾ سندس نظير هند، سنڌ بلوچستان ۽ خراسان ۾ ڪونه هو. وٽس هر طبقي جا ماڻهو عالم، مير، مشائخ، زميندار، امير غريب، هندو مسلمان ۽ پارسي وغيره دعا طلبيءَ لاءِ ايندا هئا.. علم حڪمت، علم معاني توڙي علم فقهه تي پوري دسترس رکڻ سان گڏ مولانا سنڌي، فارسي، سرائڪي هندي ۽ عربي ٻولين ۾ شاعري ڪئي هئي.

علم طب ۾ پاڻ وڏي مهارت جو مالڪ هو ڪيئي لاعلاج مريض سندس دعا سان گڏ دوا جي وسيلي شفاياب ٿيا. معمولي دوائن کان وٺي قيمتي دوائن تائين وٽس مرڪبات موجود هوندا هئا. جيڪي خلق خدا جي ڀلي لاءِ مفت تقسيم ڪيا ٿي ويا. پاڻ مدرسي ۾ ديني تعليم سان گڏ

طبي تعليم بہ ڏيندا آيا. جنهن مان هر قوم جي ماڻهن پورو فيض حاصل ٿي ڪيو.

مولانا جي تصانيف مان فتاويٰ همايوني سنڌي فارسي، ديوان مفتون (شاعري) ۽ طب فرهنگ همايوني وڏي اهميت رکن ٿا. مولانا جن پنهنجي والد محترم مولانا محمد يعقوب جي لکيل تفسير يعقوبي پڻ ترتيب ڏني هئي. جنهن جو ناياب نسخو هڪ ڪتب خاني ۾ محفوظ آهي، هن بي بدل عالم فقيهہ درويش، حڪيم ۽ شاعر جي وفات 1336 هہ مطابق 1913ع همايون ۾ ٿي، جتي سندس مزار ۽ خانقاهہ قائم آهي.

مولانا همايوني کي جيئن تہ پٽ جي اولاد ڪانہ هئي، ان ڪري سندس ڏهٽي مولانا عبدالباقي اول کي گاديءَ تي ويهاريو ويو. جنهن کان پوءِ ان جو وڏو پٽ مولانا عبدالباري (مرتب جو هم درس) گاديءَ تي ويٺو. سندس وفات کان پوءِ مولانا عبدالباقي ثاني گاديءَ تي ويٺل آهي.

نياز همايوني

اشارا

ع	عربي
ف	فارسي
ي	يوناني
ت	ترڪي
رو	رومي
بر	بربري
سر	سرياني
س	سنسڪرت
سن	سنڌي
ه	هندي
مر	مرهٽي
گ	گجراتي
ڪر	ڪرناٽڪي
پ	پنجابي

آ

آب: (ف) پاڻي
آب باران: (ف) مينهن جو پاڻي
آب بستني: (ف) جل جمني (ٻوٽي)
آب تلخ: (ف) ڪڙو پاڻي
آب جوش: (ف) ڪوسو پاڻي
آب چاه: (ف) کوھ جو پاڻي
آب حمات: (ف) گرم چشمي جو پاڻي
آب حيات: (ف) منڊي ٻوٽي
آب خست: (ف) ڳريل ميوو
آب دارو: (ف) مهماء
آب دست: (ف) وضو، طهارت
آب دريا: (ف) چڙيو پاڻي
آب دهن: (ف) ٿڪ يا پِڪ
آب زر: (ف) سون جو پاڻي
آب زلال: (ف) آنريل پاڻي
آب زن: (ف) دوائن جو پاڻي علاج لاء
آبست: (ف) ڳور هاري- زال
آب شناس: (ف) زمين ۾ پاڻي جو انت لهندڙ
آب شور: (ف) کارو يا ٻاڙو پاڻي.
آب شيرين: (ف) مٺو پاڻي
آب فاتر: (ف) ننهن سوسڙو پاڻي
آبق: (اصطلاح) پارو
آب ڪارير: (ف) ڪاريز جو پاڻي
آب ڪامه: (ف) ڪانجهي
آب ڪش: (ف) پخالي
آب گل: (ف) عرق گلاب
آب گلرنگ: (ف) شراب
آب گوشت: (ف) گوشت جو پاڻي
آبگون: (ف) ميدو
آبگينه: (ف) شيشو
آبلوج: (معرب) کنڊ
آبله: (ف) ڦلوسٽون
آبنوس: (ف) لوهيڙو
آبوس: (ف) ساٿو توتيو
آب و هوا: (ف) مُند
آب يريد: (ف) رُج
آبي: (ف) ناسپاتي
آت جو: (ف) جو چلهيل
آتش: (ف) باهِ
آتيج: (بر) آتيس
آترون: (ي) سماق داڻا
آجر: (ع) پڪي سر
آجره: (ع) اَبت ڪنڊڙي
آجل: (ف) اڪڙوٽ
آچار: (ف) ڪناڻ
آچاق: (ف) چيڪي مٽي
آدا: (ه) ادرڪ

آذان الارنب: (ع) ڪنڙي جا پن
آذان التيس: (ع) پَتر (ٻوٽي)
آذان الثور: (ع) گاؤزبان
آذان الخيل: (ع) ساڳ جي وڻ جا پن
آذان الدب: (ع) سک مرد
آذان الفار: (ع) ڪوناڪني
آذرباس: (عب) ڪني ڪانيءِ جي ڪونر
آذربو: (ف) لاٽيءِ جون ڪانيون
آذريون: (معرب) سورجُ مکي
آذوقہ: (ع) تيران
آرام سيتل: (ھ) گلورجي ول
آرد: (ف) اٽو
آروغ: (ف) اوڳرائي
آرگ تمول: (س) چمڪٽي
آرناليہ: (س) چانورن جي ڌوپ وارو پاڻي
آريا: (س) باد رنگ
آزاد درخت: (ف) بڪائڻ نم
آزغ: (ف) موهيڙا
آڙو: (اردو) شفتالو
آس: (ف) موڙهني جو وڻ
آسا: (سر) موڙهيو
آسارون: (سر) تگرڪاني
آسماني ٻوٽي: (س)سرما ڪلپالتا
آسوري: (س) آهر
آسونگ: (گ) اسگند
آسيا: (ف) جنڊ
آسياب: (ف) پن چڪي
آسي: (ف) وِيجُ
آش: (ف) پچ- رَبَ
آش جو: (ف) جَوَن جو ڪش
آش آرد: (ف) سَيون
آشينہ: (ف) ڪڪڙ جو آنو
آطريلال: (ي يا بر) مانڌاٽو
آغو: (ت) زنگي گل جو ٻوٽو
آغوني: (ت) پِسُ- ڪَڙُ
آغورس: (ت) اهو ٻير
آغنيس: (ت) سنيالو
آفتاب زردرو: (ف) گدرو
آق پر: (ف) چيني چانهہ
آقچہ: (ف) ڦوٽهڙو
آڪاهولي: (ھ) انڌاهولي
آڪڙو: (گ) آڪ
آڪسيمل: (ھ) سڪنجبين
آگ بليا: (ھ) نگند بابري
آگ پتري: (ھ) ڪمالپٽ
آگ جمڙو: (ھ) تُوهر
آل: (ھ) بڪم. (پتنگ ڪاٺي)
آلاجي: (س) ڪدر
آلاش: (ف) ڪوئلو
آلاتش: (ف) گدلاڻ
آلسن: (ي) هرمرو

آلوبخارا: (ف) آلوبخارا
آلوچہ: (ف) ننڍڙا آلوبخارا
آلوري: (ي) سنامڪي
آلت: (ع) مرداڻو عضوو
آلہ: (ف) اوزار
آماس: (ف) سوڄ
آمرول: (بنگ) ٽيپني ٻوٽي
آملڪي: (س) آورا
آمنڊا: (س) هيرڻ
آمڻ باڪرو: (سن) هيراڪسيس
آمڻ سير: (سن) زاڪ زرد
آمولن: (ي) نشاستو
آماهلد: (گ) نر ڳنير
آنچي: (هہ) بانس
آنڪ: (ع) ميهو
آنڪڙا: (هہ) اڪڙي
آنگمہ: (س) سائو ڪدو
آنوليس: (ي) ٽنيڻ
آنولہ: آورا
آنيسن: (ي) وڏف رومي
آونتي: (س) ڪانجهي
آهريو: (س) تارا ميرا
آهڪ: (ف) چونو
آهن: (ف) لوهہ
آهن ربا: (ف) مقناطيس
آهوري: (ف) آهر
آد پيکت: (س) سورج مکي
آئينہ: (ف) آرسي

اَلف

ابابيل: (ع) ابابيل
آبابوس: (ي) موري
ابارير: (ع) سرها مسالا
آبا مدول: (ي) چڪور
آبدار: (بر) اشرفي گل
ابدس: (ي) گل سوسن
ابرقليا: (ي) پالڪ
ابرق: (ع) ابرڪ
ابرڪاڪيا: (ي) ڪورنيڙي جو
جار
ابرنج: (معرب) واوڙنگ
ابروقہ: (سر) دَرمٺو
ابدون: (ي) پتر ٻوٽي
ابرويون: (ي) پربو
ابريج: (ع) مانڊاٿي
ابرير: (ع) نج سون
البقون: (ي) افسنتين
ابقر: (ع) قلمي شورو
اِبل: (ع) اُٺ
اَبل الديڪ: (ع) اٺ پکي
ابہ ڪاجي: (ي) خبازي
ابن آدا: (ع) گدڙ

ابن حبر: (ع) نان- ماني
ابن طائر: (ع) چڪور
ابن عرس: (ع) نور
ابن عماره: (ع) ساڻر
ابن عنب: (ع) انگوري شراب
ابن الماء: (ع) آڙي
ابوالاجساد: (ع) گنڌڪ
ابوالاراڪ: (ع) ڄار- ڪبڙ
ابوالارواح: (ع) پارو
ابوالاصفر: (ع) ڄائفل
ابوتمرون: (ع) مَن موسڙو
ابوجسان: (ع) آرڙ بلا
ابوجهيم: (ع) رڇُ
ابوخطار: (ع) تتر
ابودال: (ع) لونبڙ
ابورماج: (ع) چونرا
ابوس: (ع) نيرو توتيو
ابوشفا: (ع) ڪنڊ
ابوصلت: (ع) سرڻ
ابوعلس: (ع) خيرِوگل
ابوڪماره: (ع) ڪوٺا مار پکي
ابوغضب: (ع) واگهہ
ابوالفضيل: (ع) لال ڪتياڻي
ابوقانس: (ع) لاٽي
ابو مالڪ: (ع) گِجھَ
ابوالمسافر: (ع) پنير
ابوالمليح: (ع) چانـدول (نـنـڍڙو چوتيارو پکي)
ابو مليون: (ع) سفيدو
ابهل: (ع) آهو پير
ابيون: (ي) آفيم
اپامارگ: (هہ) اُبت ڪنڊڙي
اپراجتا: (س) نيل ڪوئل (وَلِ)
آتا: (هہ) پٽر ڦوڙ
اتاما: (هہ) هريڙ
آتان: (ع) سُوا گڏهہ
اتپتا: (س) لجاڙي بوٽي
اترار: (ع) زر شڪ
اترج: (معرب) ترنج
اتروشڪ: (س) آڙو
اتري: (س) پتل
اتمبيڪ: (س) ڪدوءَ جو گل
اتناميس: (ي) بابُونو
آتي واسا: (تلنگي) آتيس
اثا ناسيا: (ي) معجون جو قسم
اثا ميليقون: (ي) وَار
اثا نقون: (ي) اُشق
اثدار: (رو) زورشڪ
اثل: (ع) آسري لئو
اثلق: (ع) سنيالو
اثمد: (ع) سُرمو
اثونيون: (ع) بانس
اجاج: (ع) ڪاربون شيون
اجاجي: (عِ) چٽوجيرو

اجاص: (ع) آلوبخارا
اجراشو: (ت) خاڪشي
اجڙڪانتا: (هہ) ستيا ناسي
اجلاچندن: (هہ) صندل آچو
اجمود: (اردو) وَلاڻ
اجوائن: (اردو) جَاڻ
اجوائن خراساني: (اردو) جاڻ خراساني
اجهہ: (س) ڳنو
آجهره: (هہ) اُبت ڪنڊڙي
احَداق البقر: (ع) ڊاڪ
احداق المرضي: (ع) بابونو
احريص: (ع) ڪهنبو
احول: (ع) ٽيڏو (اک کان)
اخراس: (ع) ناپو
اخروٽ: (اردو) اکڙوٽ
اخريطوس: (ي) جهنگلي گوبي
اخگر: (ف) ٽانڊو
اخيلوس: (ي) جَاڻ
آدخن: (ي) ڏنور
آدرڪ: سائي سُنڍ
ادفوس: (ي) چاپرو پير
ادمبرا: (ي) گولاڙو
ادناتيس: (ي) ڏاڙهون، جي مُکڙي
ادنوس: (ي) پهاڙي سرو
ادي ياسڪر: (س) ڪافور جو قسم
اداراني: (بر) سمنڊ ڦيڻ
اداراقي: (سر) ڪچلو
اذخر: (ع) سسني جو پٽر (سرهو گاهہ)
أدريس: (بر) ثافسيا ڪونر جو قسم
اذرأڪ: (بري) الوبخارا
اذرار: (بر) آچڙو
آزرجويہ: (سر) لاٺيءَ جو گل
اذناب الخيل: (ع) سرينهن (وڻ)
اراروٽ: (اردو) آراروٽ
اراڪ: (ع) ڪبڙ- ڄار
اراهہ: (ت) مُصطڪي
اراقو: (ي) ڪانديري
اربع اربعين: (ع) سويبري
اربا: (ت) جَوَ (آن)
ارٽي: (س) ڪيوڙو
ارجان: (بر) جابلو بادام
ارجن: (هہ) ارجڻ (وڻ)
ارجوا: (رو) چاندي
ارجيقنه: (ي) اسپرڪ
رد: (اردر) مانهن
ارد سهيت: (ي) توردي
اردڪ: (ف) بدڪ
اردما: (رو) ڪنوچو
ارز: (ع) چانور
ارزن: (ف) چيٽو
ارزير: (ف) قلعي
ارسانيقون: (ي) هڙتال هندو

آرسد: (بر) تارامکي
ارسطور: (ي) ينگ جو پوٽو
ارسطو لوخيا: (ي) اٺ ڪچور
ارسطوناس: (ي) ڪيڙيا مِٽي
ارشٽا: (س) ڪنڪي
ارشڪرم: (س) پيلاران
ارضر: (ع) اڏوهي
ارسطاماسيا: (ي) گوماڌر
ارغيس: (ي) زرشڪ جي پاڙ جي ڪل
ارغيلمر: (ي) لوٽڪ
ارقان: (ي) ميندي
ارقب: (ع) سرهه
ارقلس: (ي) باغاني تلسي
ارقليان: (ي) پُست جي ڪِڻ
ارقم: (ع) ڪوراڙ بلا
ارقواس: (ي) اهو پير
ارِڪاهولي: (هه) انڌاهولي
ارلو: (هه) ترار ڦري
ارباط: (ي) ڪيوڙي جو گل
ارمانوس (سر) جاڻ
ارمانيان: (ي) لاجورد (قيمتي پٿر)
ارمونيا: (ي) ببرن جي پلڙن جي رس
ارمنيا: (ي) نوشادر (اڇڙو)
ارمنياڪن: (ي) زردالو
ارمينوقون: (ي) چرائتو
ارنڊ: (اردو) هيرڻ
ارنياڪلڏا: (س) چَوڙ
ارني: (س) آرٽي
ارونا: (هه) مجيٺ
اَرونس: (ي) مَٽر
آرهر: (اردو) توريو
آروي: (اردو) ڪچالو
ارداد: (ت) ڪافور
اردا: (ت) ايريو
اردوي: (بر) ڪانڦل
اڙوسو: (اردو) اڙوسو
اسپابوٽا: (هه) پُڪن
اسپ درياني: (ف) درياهي گهوڙو
اسپرزهر: (ف) اسپنگر
اسپرغم: (ف) نازبوء
اسپرق: (ف) گدري جي وَلِ
اسپست: (ف) واهو
استيتا: (س) سهانجڙي جو ٻج
استخوان: (ف) هڏو
استخوان خرما: (ف) کارڪ جي ککڙي
استر: (ف) خچر
استرادو: (ت) گول مرچ (اڇا)
استرخا: (ع) منچر
استورن: (س) يهود پاهڻ
استهلال: (ع) اُوان اوان پار جي

اسقالي: (س) پاڊل
اسعل پدمڻي: (س) خشڪي ۾ پيدا ٿيندڙ ڪُنول
اسفننده: (ف) أماڙي
اسقولين: (ي) دونهون
اسقيدوليون: (ي) پنير ڦوٽا
اسڪندروس: (رو) ٿوم يا بصر
اسڪنڌ: (هه) هڏ گنڊ
اسل: (ع) پيش (تڏن ٺاهڻ واري)
اسليوس: (ي) ڪهيڙو
اسموسا: (ي) جهنگلي گجر
اسميلوس: (ي) سٽ لوبان
اسوهه: (س) پيپل
اسهال: (ع) دست
اسي پٽريڪا: (س) ڪيلي جا پن
أشاچار: (س) ڪاري ڪار
اشبال: (ع) شينهن جا ٻچا
اشبيل: (ع) مڇيءَ جي آني
اشترخار: (ف) ڪانڌيري
اشتلابوس: (ي) ڪانڊل
اشٽ مشٽ: (س) ڪچلو
اشخار: (ف) سجي ڪار
اشخيص: (ع) ماذريون
اشرڪيمان: ريشم
اشڪاني: (طبرستاني) چُوڪو
اشڪ مريم: (ف) پهرون جا پتا
اشڪيل: (ف) ڏانوڻ
اشنان: (ع) لاڻي
اشهايوس: (رو) ڪانڊل
اصابع الصوص: (ع) اٽڪڻ جي پاڙ
اصابع الغداوي: (ع) انگور وڏا
اصابع الفتيان: (ع) رام تلسي
اصابع الملڪ: (ع) ناخونو
أصابع الهرمس: (ع) سورنجاڻ
اصل الاصف: (ع) ڪَلوڙي جي پاڙ
اصل الانجدان: (ع) ڪانڌيري جي پاڙ
اصل التنبول: (ع) پان جي پاڙ
اصل الذرت: (ع) جوار جي ڪاني جي پاڙ
اصل الرواسن: (ع) ماٽجهاندڙيءَ جي پاڙ
اصل السنبل: (ع) ڪانڊل جي پاڙ
اصل السوس: (ع) مٺي ڪاٺي
اصل الفلفل: (ع) سڃيت ڪاٺي
اصل الفنطافلون: (ع) سنيالو جي پاڙ
اصل الڪرفس: (ع) گرفي جي پاڙ
اصل اللون: (ع) ساگ جي وڻ جي پاڙ
اصل النيل: (ع) نير جي پاڙ
اصل النيلوفر: لوڙهه
اصول اربع: (چار پاڙون) (ع) سونف، ڪاسني

گرني کلوڙي جي پاڙ
اضراس العجوز: (ع) بکڙو
اضراس الکلب: (ع) بسفائج
اطر وخيا: (سر) بالنگو
اطريقون: (سر) پُرتِ
اطريلال: (ي) مَانڌاٿو
اطريه: (ع) سَيون (ڪاڏو)
اظفارالطيب: (ع) نـنـهـن (ديـون پريون جا)
اعليوطس: (ي) ابرڪ
اعيون: (ع) هُرپو
اغالوجي: (ت) اگر ڪاٺي
اغرطا: (بر) ننڍاوائي
اغرليوس: (ي) ٿوهر
اغريوس: (ي) سيڙهه
اغلان اشي: (ت) لڏڙي جا خصيا
اغلله: (ع) ٽنگڙو
افاتيس: (ي) موري
افاغير: (ع) ميندي‌ء جا گل
افتيمون: (ي) افتيمون
افداع: (ع) رونڊو (ماٿهو)
افراسيون: (ي) واهو ٻوٽي
افريدس: (ي) ڪَتڻِ
افسون: (ف) مَنڊُ
افعي: (ع) لنڍي بلا
افلاسون: (ي) موري‌ء جو تيل
افلاطف: (ي) گگر
افلکندهر: (ف) جنجهڻ (ٻوٽو)
افلونيا: (ي) مرکب دوا
افوبيون: (ي) کير ٿوهر جو
افيثون: (ي) جَاڻِ
افيليون: (ي) دَر مڻو
افيمونا: (ي) دارچيني
افيون: (معرب) آفيم
اقاقيا: (ي) ٻٻر جي پلڙن جي رس
اقاقالس: (ي) چَوڙ
اقتمارون: (ي) سورنجاڻ
اقحوان: (ي) سويل بابونو
اقسيا: (ي) ٻوء ماذران
اقتمن: (يمني) مُنگَ (اُن)
اقلاروطس: (ي) لٽي جو وڻ
اقلف: (ع) اڻُ ٽُهريو
اقليميا: (ي) ٽهتي
اقريلاسمون: (ي) بلسان جو تيل
آڪاس بيل: (هه) وڻ ويڙهي
اڪاڪرا: (هه) ڪريلو
اڪتمت: (سر) پيهر وڪِ
اگر: (هه) اگر ڪاٺي
اگرسوسه: (بر) دانقل
اکليل الملڪ: (ع) اسپرڪ
اڪوڙ ڪنڊ: (س) هنگَ
اڪيدون: (رو) ڪُر- سُنب
اڪيسيا: (س) مانجهاندڙي
اڪيشيا: (انگريزي) ڪونر

الاتي: (ي) جاوتري
الاچي: (اردو) ڦوٽا
الاد: (ي) زيتون جو تيل
البورس: (مصري) ڪانئيرو پکي (مڇي مار)
التحاف: (ع) جُهنڊِ ڪرڻ
الت ڪمبل: (اردو) پيوڙي
الستين: (ي) لوڻ
السڌ: (ه) مُوٽَ (ان)
السي: (اردو) اِلسي
الماس: (ع) هِيرو
المقطرون: (ي) ڪهريا
الڪ: (ت) مِڪُ هڏن جي
الوق: (ع) پارو
الوڪ: (ه) پتاٽو
اليڪوچڪ: (ه) ڪره تنڊٽي
امارس: (ي) جهالر (ترمس) چونرا
امبلي: (ه) گدامڙي
امبوتي: (ه) ٽپني بوٽي
امبوبر سادڪ: (س) نرملي
ام الجلو: (ع) ڪوڏ
امچور: (ه) انبچور
ام حيدان: (ع) وينگ پکي
ام ختور: (ع) ڳورپٽ
ام الحلول: (ع) ڪوڏي
ام الدماغ: کيپراٽي
امرتولي: (ه) گلورول (گلو)

امرود: (ف) جانفل
امروسيا: (ي) معجون جو قسم
امساڪ: (ع) بندڻيج (جتاءُ)
امسوخ: (بر) ڪنگور
امعاء الارض: (ع) سانپا (زمين جا)
امعاسين: (رد) ڊاڪ جو نپوڙو
ام غيلان: (ع) ٻبر جو وڻ
امل بيد: (ه) ترنج کٽو
املوڪ: (اردو) ٽماٽي جهڙو جپاني ميوو
املي: (ه) گدامڙي
امنتا: (س) ڌاتورو
امروڙي: (بهاري) انبڙي
انار: (ف) ڏاڙهون
انار ترش: (ف) کٽو ڏاڙهون
انار شيرين: مٺو ڏاڙهون
انارميخوش: (ف) کٽو مٺو ڏاڙهون
انارڪلي: (ه) ڏاڙهون جي مکڙي
انارقلي: (اردو) ڏاڙهون۽ ڦري ڏاڙهون ۽ ٽماٽي جي پيوندي مان پيدا ٿيل ميوو
انارڪيوا: (ه) پست جي ڪڻ
انارمشڪ: (ف) ناگيسر
انارهندي: (ف) ڪنوهڙ جو ڦل
اناغلس: (ي) ٻکن
اناليقي: (رو) انجير

انبالس: (ي) انگور جي وَلِ
انبان بار: (ف) ڏمڻ
انبجات: (معرب) مربا (جمع)
انبوت: (ع) ڪڪڙ موڙ
انبوس: (ي) جاڻ
انبہ هلدي: (هہ) نرگندو هيڊ جو
انبيتون: (ي) سونا
انترابچ: (هہ) چوب چيني
انت مول: (هہ) مُولٺي
انجبار: (ع) انجپاڙ
انجدات: (معرب) هنگ جي وڻ جو ٻج
انجره: (ف) اٽنگڻ
انجسا: (ي) رتن جوت
اندامون: (ي) مانهن جي دال
اندراني: (پنجابي) مَچاڙي ٻوٽي
اندرائڻ: (اردو) تُوهہ
اندر جو: (هہ) صحت ڪندورو
اندردنتي: (هہ) ڪرتڪ
اندردنمر:- ڪوٽير (سارا ڏاٽا)
اندرزا: (شيرازي) گِنو لوچن
اندرڪ سمر: (س) لونگ
اندمال: (ف) ڦٽ جو مڙڻ
اندرپگتي: (س) چندر مکي (موتيو)
اندون: (ف) ملم
انرال: (ع) چڙڻ
انرروت: (سر) ڳوڙ (وکر)

انرهاق: (ع) ناس ٿيڻ
انطاڪي: (ي) محمودر (سقمونيا)
انفافين: (رو) ڪچو انگور
انفافيون: (رو) ڪچي انگور جي رس نپوڙو
انفحہ: (ع) پنير مايو
انقروبا: (رو) پيلاوان
انقون: (ي) سدا گلاب
انگبين: (ف) ماکي
انگارڪ: (س) پنگرو
انڪ شت: (ف) ڪونلو
انگور شغال: (ف) پٽ پيرون
انگوزه: (ف) هنگ
آنتمڪ: (س) چريو ڏاتورو
آنومالي: (ي) هٽ جو شراب
آنوميسا: (رو) گل لالا
آنيچي: (ت) سچا موتي
انيسون: (ع) وڏف رومي
آوانڪ مڪي: (س) ٻهُہ
اوبا: (س) ڪچانون
اوپيڪ: (س) اڪ
اوبيون: (ي) ارگَ- عرق
اوٽنگڻ: (هہ) اٽنگڻ
اوجي: (ت) ڪينگري ڏکي- مالي
اوجيهہ: (ت) ٽيو، مائو، ڪمرو
اوجهڙي: (اردو) اوجهري
اوڊبلاء: (اردو) لڏڙو

اوررَ مالي: (ي) ماکيءَ جو جهارو
اورس: (ف) بکهڙ
اورسيون: (رو) سوپاري
اورسيقون: (ي) مينديءَ جا گل
اورقيطادون: (ي) زيتيون جي وڻ جي کونر
اورلي: (ي) ممنمڊ ڦيڻ
اوريقي: (ي) ڊاماهو
اورمز: (ت) انگور
اوسبيد: (س) کوٽيءَ جو گل
اوس: (اردو) ماڪ
اوشن: (ف) ساٽر
اوشخمر: (س) سچيت ڪاني
اوشنڪتو: (س) آهُر
اوشير: (ف) واَرون
اوفتلس: (ي) ڪنڙو
اوقيمونس: (ي) ڏانڦل
اوقاس: (ي) لاٽي
اوگ: (س) شاهه بلوط
اوڪورمڪ: (هہ) ڪماند
اولر: (هہ) ڳڙو (برسات جو)
اون: (اردو) اُن
اوندرا: (هہ) هوندر (ڪوئي جو قسم)
اونطرئيا: (ي) ڪُنيي
اهليلج اسود: (ع) انجثيون
اهليلج اصفر: (ع) هيڊي هريڙ
اهليلج ڪابلي: (ع) هريڙ ڪابلي
آهن: (ع) ڪپهہ
اياَرج: (ي) مشهور مرڪب
ايهار: (ت) ڪٺوري
ايهڪ: (ت) ابريشم
ايدس: (ي) ٽامو
ايدقون: (ي) بانس
ايديرا: (ي) عشبو (گهڻ گهربو)
ايڙاوت: (هہ) نارنگي
ايرانون: (س) ڪڙوڪدو
ايرسا: (ي) سوسن جي پاڙ
ايرسموق: (ي) ابرڪ
ايرقان: (ي) ميندي
ايرملنگي: (هہ) گجر
ايرن: (ي) سيباڻ
ايرون: (ي) هڙتال هڏبو
ايسار: (س) لوهہ
ايساطس: (ي) تير
ايشا: (س) ٻڙ جو وڻ
ايشڪ: (ت) گڏهہ
ايضاردن: (رد) مَڇي
ايقا قالس: (ي) ساوا ماوا (مازو)
ايقان: (ي) جرجيرو
ايقاون: (ي) عود
ايڪر: (ت) ڪهيڙو
ايڪمولا: (س) ڪنول جو قسم
ايلاڪجر: (س) پنواڙ

ايل: (ع) ڦاڙهو
ايلوا: (اردو) ايريو
اين: (ت) نانگ
اين چت ست: گونهت (لوه جو)
ايو: (ت) رڇ
ايوس: (ي) زنگار

ب

باباري: (ي يابر) ڪاريون مريون
بابچي: (هه) بابچي
بابڙنگ: (هه) واوڙنگ
بابرست: (بر) سيهڙ
بابري: (هه) جهنگلي نازبوء
بابلون: (ف) ايريو
بابسر: (ف) سنامڪي جا پن
بابليس: (ي) پُست جي ڪَٽ
بابليه: (ف) بابلي شراب
بابوق: (ع) بابونو
بابونه: (ف) بابونو (سوپل)
بابوانه: (ف) ابابيل
باتو: (ف) جمال گهوٽو
باج: (ع) زمرد
باج گند: (س) هڏ گند

باجرا: (هه) باجهري
باجي: (س) شورو
باخه: (ف) ڪُمي
ببراله: (ع) اٺ ڪچور
باد: (ف) هوا
باد آورد: (ف) داماهو
بادام: (ف) باداميون
بادام تلخ: (ف) ڪڙيون باداميون
بادام شيرين: (ف) مٺيون باداميون
باد تخم: (ف) سونف
بادرنجبويه: (معرب) بالنگو
بادرنگ: (ف) بادرنگ
بادروج: (ف) جهنگلي تلسي
بادرن: (ف) وجٽو
بادزهر: (ف) ترياق
بادزهرمعدني: (ف) زهر مهرو
بادزهرحيواني: (ف) گولوچن جو قسم
بادزهر گاوي: (ف) گولوچن
باد مهرج: (معرب) مرڪب دوا
باد مهره: (ف) نانگ جي مَڻ
بادنج: (معرب) درياهي ناريل
بادنجان: (معرب) واڱڻ
بادنجان بري: (ف) آڏيري
بادنجان مار: (ف) ڍگها واڱڻ
باديان: (ف) وڏف
باديان رومي: (ف) وڏف رومي

باديان خطائي: (ف) وڏفن جهڙو وکر
باراهه: (هه) سوئر
باراهي کند: (هه) جوين جڙي
بارتنگ: (ف) ڪنڙو
بارج: ڪانول پيرون
بار درخت گر: (ف) ساڪڙ
بارزد: (معرب) بيرچو
بارمو: (س) واري
بارگ- برگ: (ف) پن (گاهه) (بوراٽيء واري)
باروه: (ف) بارود
باروق: (ع) سفيدو
باره سنگها: (هه) ڦاڙهو
بارهي: (هه) جَدوار
باري رعلا: (سر) السي
باريقون: (ي) اڪوهي
باز: (ف) شڪرو
بازن: (ت) چِيتو
باستڪ: (س) مَريڙو
باسر: (س) ٻُڙ
باسفليه: (رو) بالنگو
باستا: (س) هنگَ
باسيون: (ي) مارموت
باشنگ: (ف) انگورن جو چُکو
باطباط: (ي) جاڻ خراساني
باطراخيون: (رو) گرڦو
باطرغا: (ي) ڏيڏر
بافلون: (ي) جهنگلي لوڻڪ
باقرساق: (ت) آنڊا
باقلا: (ع) چونرا- رهان
باقلا قبطي: (ع) ول چونرا
باقلا مصري: (ع) جوهي چونرا
باقلانبطي: (ع) وَلِ چونرا
باکر: (هه) پاکر (بڙ جهڙو وڻ)
بالا: (هه) وارون
بالاپشپ: (هه) موتيو گل
باڇو: (هه) مرسرهي
بالڪا: (س) چيڙ- متيرو
بالنگ: (ف) ترنج
بالنگو: (هه) تخم بالا
بالوط: (ع) بلوط
باليقس: (ي) رتانڻ (رتن جوت)
باميه: (ف) پيندي ڀاڄي
بامر ميلي: (اردو) گوج
بانچي: (ي) قلمي شورو
بانس: (اردو) بانس
بانويلي رمانن: (س) سلاجيت
باء کُنبه: (هه) باکونبو
ببر: (هه) ڪيهر شينهن
ببراله: (ع) اُٺ ڪچور
ببري: (هه) نازبوء
ببغا: (ع) طوطو- چتون- منو
بتاشه: (هه) پتاشا

بج: (اندلسي) چوڪو (ساڳ)
بچ: (هہ) کهيڙو
بجر پنگ: (س) تماڪ
بجرڪندا: (س) نمر جو وڻ
بجم: (مصري) ساڪُڙ
بچاوتي: (س) سرڪند صندل جو قسم
بچنانگ: (هہ) بچنانگ زهر
بچو: (اردو) وڇون- پُتون
بجيا: (س) ڀنگ
بخار: ٻاڦ- تپ
بخدق: اسپنگر
بختج: (معرب) ڪاڙهو دواءُ جو
بخرڪ: (ف) جابلو بادام
بخلہ: لوٽڪ
بخمہ: بَجري
بخور مريم: (ف) هٺ جوڙي ٻوٽي
بدارتہ: (هہ) هيرو- پنو
بداري ڪند: (هہ) جويں جڙي
بدري: (س) ٻير
بدرشم: (س) جانگرا ٻير
بدنہ: (ع) توڏو ڏاچيءَ جو
بذليون: (رو) گگر
بر: (ع) ڪڻڪ
براجيل: گرنو
برادہ: (ف) ڪاٺ جو ٻورو
براز: (ع) ڪرڦتي

براهمني: (س) واوِل
براهمي: (هہ) برهمي (ٻوٽي)
برباگل: (هہ) چمڙو جانور
بربر: (ع) ٻيرون
برتراسڪ: (ف) گومادر
برچا: (س) آورا
برديڪ: (س) ننڍا ڦوٽا
بردنيا: (رو) سينور
برسون: (ي) ٽانگر
برسياؤشان: (ف) هنسراج
برشاد: (ف) گوگڙون
برشين: (مصري) راهو
برطانيقي: (ي) سروالي
برطيقون: (ي) سوناگيڙو (منهن لالائي)
برغوث: (ع) مُنگهڻ
برغور: (ع) ڪڻڪ جو ڏارو
برفي: (هہ) برفي
برقوم: (ع) نرچهارو
برڪ: (ع) آڪوهي
برگ تبت: (ف) پن ڪشميري
برگد: (هہ) ٻڙ جو وڻ
برگ سوفا: (ف) سرقوڪو
برگ ڪوڪ: (ف) ڪاهو جا پن
برم: (ع) ٻير جا گلِ- گونچ
برم ڏنڊي: (هہ) لهُ
برموم: (ف) ميڻ جو قسم

برمهارو: (س) پلاس پاپڙن جو وڻ

برمهامير: (س) ڏڪيءَ جو مُٽ

برمهاميري: (س) جهنگلي گولاڙو

برنج: (ف) چانور

برنج ڪرفته: (ف) پيهون

برنج ڪابلي: (ف) واوڙنگ

برنجان: (ع) بالنگو جو قسم

برنج مشڪ: (ف) رام تلسي

برنيش: (ي) بڇنانگ

برو: (هه) پتارو

بروش: (ي) پنير

بروالا: (ي) آڙي

بڙولي: (س) بڙ جا گوگڙا

بروماصون: (ي) ڪرتمير

برهتسني: (هه) آڏيري

برهليا: (سر) سونف

برهي پرني: (هه) مورپنکي (بوٽي)

بريارا: (هه) سينور

بريان: (ف) ڀُڳل (شيءِ)

بري شڪلا: (س) تاڙي

بريون: (ي) پريو

براق: (ع) تک- پک- لِب

برالقمر: (ع) چندر ڪانت پٿر جو قسم

برز: (ع) ٻج

بزرالحريص: (ي) پواڙيءَ جو ٻج

بزرالانجره: (ع) اٽنگڻ جو ٻج

بزرالاسفاناخ: (ي) پالڪ جو ٻج

بزرالاسفيس: (ع) حرمل

بزرالارجوان: (معرب) گونٽي جو ٻج

بزربقلته الحمقاء: (ع) لونڪ جو ٻج

بزرالبنج: (ع) جاڻ خراساني

بزرالبطيخ: (ع) گدري جو ٻج

بزرالبصل: (ع) بصر جو ٻج

بزرالبلوص: (ع) ڪلٽي جو ٻج

بزرالجزر: (ع) گجر جو ٻج

بزرالجرجير: (ع) توريو

بزرالحنا: (ع) مينديءَ جو ٻج

بزرالخندقوقي: (ع) رامي جو ٻج

بزرالخس: (ع) وارون جو ٻج

بزرالخيارين: (ع) ونگي پاپي جو ٻج

بزرالخطمي: (ع) خطمي جو ٻج

بزرالخبازي: (ع) خبازي جو ٻج

بزرالخيري: (ع) تخم خيري

بزرالدندالابيض: (ع) اڇاتر

بزرالدندالاسود: (ع) ڪارا تر

بزرالرازيانج: (ع) سونف

بزرالرازيانج رومي: (ع) رڏف رومي

بزرالراسن: (ع) ڦاڙهه جو ٻج

بزرالرواسن: (ع) مانجهاندريءَ جو ٻج

بذرالرشاد: (ع) آهريو

بزرالرمان: (ع) ڏاڙهونءَ جا ٻج

بزرالريحان: (ع) تخم رهان

(نازبوءِ جو ٻج)
بررالسداب: (ع) سدامست جا ٻج
بررالسرمق: (ع) چِل جو ٻج
بررالسلق: (ع) سورڻ جو ٻج
بررالسفرجل: (ع) ٻھيداڻا
بررالسفستا: (ع) ليسوڙي جو ٻج
بررالسفندان: (ع) آھر
بررالشاھسفرم: (ع) نازبوءِ جو ٻج
بررالشبت: سوئا
بررالعصفر: (ع) ڪسونبي جو ٻج
بررالفجل: (ع) موريءَ جو ٻج
بررالفرفخ: (ع) لوڻڪ جو ٻج
بررالفقد: (ع) سنيالوءَ جو ٻج
بررالقثاء: (ع) ونگيءَ جو ٻج
بررالقثاء الھندي: (ع) چمڪٽي جو ٻج
بررالقطونا: (ع) اسپنگر
بررالقريص: (ع) اٽنگڻ
بررالقطف: (ع) چوڪي جو ٻج
بررالقنب: (ع) ڀنگ جو ٻج
بررالڪتان: (ع) السي
بررالڪرنب: (ع) گوبي جو ٻج
بررالڪاڪنج: (ع) پنير ڦوٽا
بررالڪراث: (ع) جھنگلي ٿوم جو ٻج
بررالڪرفس: (ع) وجاڻ
بررالڪرفس جبلي: (ع)ڪرفس ڪوھي جو ٻج
بررڪشوث: (ع) گرفي جو ٻج
بررالڪتم: (ع) نير جو ٻج
بررالللفت: (ع) گوگڙون جو ٻج
بررلسان الحمل: (ع) ڪنڙو
بررالماذريون: (ع) ماذريون جو ٻج
بررالمرو: (ع) ڪنوچي جو ٻج
بررالنعنع: (ع) ڦودني جھنگلي جو ٻج
بررالنمام: (ع) سيسور جو ٻج (ناياب)
برر نيلوفر: (ع) ڪمر
بررالھليون: (ع) ناگدون جو ٻج
بررالھندبا: (ع) ڪاسني جو ٻج
بررالمھوه: (ع) تودري جو ٻج
بررالينطين: (ع) ڪدوءَ جو ٻج
برغالہ: (ف) ڇيلو
برغنج: (ف) پستا
برغند: (ف) ٻير جا پلڙا
برمچہ: (ف–ت) گوھہ
برنرڪوھي: (ف) جابلو ٻوڪ
بري: (ف) پٽ
بساق: (ع) ٿڪ– ٻڪ
بسباسہ: (ع) جاوتري
بس: (ھ) ٻچنانگ
بستانيہ: (ف) ڊڊوٽي
بستان افروز: (ف) ڪڪڙ موڙ

بستج: (معرب) پستا
بسد: (ع) ڳنڍيتن جي پاڙ
بسر: (ع) ڪچو ڇهارو
بسعيرا: (ع) پڪراج
بستيا: شاهترو
بسڪهره: (هه) واهو
بسلا: (م) بصر
بسم: (س) ڪنول جي تڙي
بسيندا: (س) ٻُهه
بسيم: (هه) صوف ۽ زيتون جي پيوندي مان پيدا ٿيل ميوو
بشام: (ع) بلسان جو قسم
بشاش: اسطوخدوس
بشبش: (ع) ٽوهه جا پن
بشم: (ع) ڇَوڙ
بشڪرانتا: (هه) واهي جو قسم
بشني: (س) ڪنول گل
بشين: (س) پَبڻ
بشوريقون: (ي) گول مَرچ
بشوليون: (س) اسپنگر
بصره: (ع) سيلڪڙي
بصل: (ع) بصر
بصل المنصل: (ع) جهنگلي بصر
بطم: (ع) وڻن جو وڻ (وڻان)
بطيخ: (ع) گدرو
بطيخ هندي: (ع) هنداڻو

بعر: (ع) ڦينگڻيون- پاهم
بعرالجمل: (ع) اٺ جو ليڏڻو
بعرالضان: (ع) ماهيو ڇيڻو
بعند: ڦُڙو ڦهنگ
بغلڪ: ڪچوراڙي
بقرالوحش: (ع) روجهه
بقرمائي: (ع) گيندو
بقن: (ي) شمشاد
بقطانيون: (رو) صنوبر
بقل: (ع) بقالو سايون ڀاڄيون
بقله اترجيه: (ع) بالنگو
بقلته الانصار: (ع) گوبي .
بقلته الادجاج: (ع) افريڪا ۾ پيدا ٿيندڙ ساڳ
بقله بارده: (ع) وڻ ويڙهي
بقله حامضه: (ع) چوڪي جو ساڳ
بقلته الحلبه: (ت) هربو سائو
بقلة الحمقا: (ع) لوڻڪ
بقلته الحمقاء البريه: (ع) جهنگلي لوڻڪ
بقلته الخطاطيف: (ع) مهميرو
بقلته الطيب: (ع) رام تلسي
بقلته العدس: (ع) ڦودنو ڪوهي
بقله عربيه: مريڙو
بقلته الملڪ: (ع) شاهترو
بقله يمانيه: (ع) چوڪو
بقله يهوديه: (ع) لال ساڳ

بڪام: موڙهيو
بڪائن: (هہ) بڪائڻ نم
بڪبر: چمڪٽي
بڪڇي: (هہ) بابڇي
بڪران: ڪرڙ
بڪرائي: (ف) منو ليمون
بڪل: (س) سدا سرهي
بگلا: (هہ) بگهہ
بڪم: (هہ) ٻڪن
بڪن: (هہ) مجازي ٻوٽي گلابي گلن سان زمين تي پٽريل هوندي آهي
بڪهلا: (س) ايرانون جي پاڙ
بگيري: (هہ) ٽرڙي جهرڪي جو قسم
بل: ڪلوڙي جو ڦل
بلادر: (ف) پيلاوان
بلبل: (ف) بربل
بل بوسا: (ي) سورنجاڻ
بلجلج: (ي) ڪاروڪيس
بلح: (ع) ڏوڪا
بلخوح: (ع) عود
بلخير: (ف) بيدمشڪ
بلد: (هہ) ڏاند
بلسان: (ع) بلسان
بلس: (يمني) انجير
بلسفا: (ي) حرمل
بلسن: (يمني) مهري جي دال
بلطراس: (فرنگي) چنار جو وَڻ
بلطائون: (ي) چوڪو
بلغار: (ع) خوشبودار چمڙ
بلغمر: ڪانگهارو
بلڪا: (س) ڪنگٽي
بلڪند: اوڦراٽو
بلمر ڪاري: (س) ڪبڙ
بلمون: ڪماليٽ
بلند: ميندي ءَ جي پاڙ
بلنفس: گابو
بلودت: (هہ) ڏڏ- لسي
بلور: (ف) بلور
بلوسطيون: (ي) گلنار
بلوط: (ع) سيتا سپاري
بلوطا: (ع) شاهہ بلوط
بلوط: (ت) ڪڪر مثل
بليلہ: (ف) ٻهيڙا
بلين: لوٽڪ
بلي: (س) گنڌڪ
بلينہ: (فرنگي) سپي
بلي پولستا: (س) پونءِ ڦوڙ
بليرو: (هہ) پرٽ
بن: (ف) وَٽان (حبتہ الخضرا)
بنات الرعد: (ع) کيني
بنات النار: (ع) ڪنڪي
بنتي پول: (س) گينڊي جو گل
بن چٽڪي: (هہ) پن چنٽي
بندال: (هہ) نندي جا ڏوڏا

بُندا: (ه) گوساٽو
بندق هندي: (ف) آريٺو
بندهوڪ: (س) ڏوپهرو گل
بن روهو: (ه) ڏنيرو
بنسلوچن: (ه) طباشير
بنفسج: (معرب) بنوشو
بنوالي: مرجان
بنوسرخ: (ف) دال مهري
بنول: (ه) ڪڪڙا
بنوماش: (ف) منگ
بوارد: (ع) ڪتاڻ
بوبلس: (ي) اڪروٽ جي وڻ جي پاڙ
بوبطيلو: (رو) ڪوٺو
بوتيمار: (ف) ڪنگ
بودرنج: ڳاڙهي خسخس
بودهي: (س) پپل
بورو: (ف) تتر
بورشاد: (ي) گوگڙون
بوره ارمني: (ف) ڇانيهو
بورگ: (ه) سينبل جو وڻ
بوز: (ف) ٿڏ ۾ جميل پاڻي پارو
بوزيدان: (ف) ست وڙي
بوزيدان: (ف) ستاور
بوسفاس: (ي) ساني زفت
بوغليص: (ي) گاوزبان
بوغنج: (ف) ڪلونجي
بوقده: (ت) ڪٽڪ

بوقسيا: (ي) ڪرلاڙو
بوقلمون: (ع) ساندو
بول: (ع) مت، پيشاب
بول الدواب: (ع) چوپاين جو پيشاب
بول الڪلاب: (ع) ڪتن جو پيشاب
بولچاق: (ت) چٽا
بونٽ: (ه) ڪڪل (ساوا چٽا)
بوهڙ: ٻڙ جو وڻ
بويالس: (ي) سچيت ڪاني
بوه يهودان: (ف) گگر
بهار: (ف) واهوندو
بهار سيب: (ف) صوف جا گل
بهائمر: (ف) مرون
بهدانه: (ف) بهيداڻا
بهرامج: (ف) بيدمشڪ
بهمن: (ع) بهمن
بهمن سرخ: بهمن ڳاڙهو
بهمن سفيد: بهمن اڇو
بهيڙه: (ه) پهيڙا
بيت: (ت) جوئن
بيت زنبور: ڪکر
بيٽ: (اردو) وٽ
بيجبند: (ه) ڪرينڊ
بيخ باسر: (ف) رتاڻ
بيخ جڪري: (ف) ريول
بيخ چيني: (ف) چوب چيني
بيخ طرخون: (ف) عقر قرحو

بيخ ڪبر: (ف) ڪلوڙي جي پاڙ
بيخوابي: (ف) اوجاڳو
بيد لرزان: (ف) پپل جو وڻ
بيد مشڪ: (ف) بيدمشڪ
بشي: (ع) بڇنانگ
بيل: (هہ) ڪترڙ ڪاٺي (بيلگري)
بيمار: اگهو
بيماري: اگهائي
بينت: (هہ) نيت

پ

پادر موٺ: (س) مارموت
پارنگي: (هہ) وارل
پانڪل: (هہ) سدا گلاب
پٽا: (هہ) مڪئي جو سنگ
پٽوا: (بهاري) پيٺو
پٽالي: (هہ) گوبي
پٽ تيعر: (هہ) پاڙو
پدراني: (س) ٿنپ ٿوٿي
پدردارہ: (س) ديال
پدريلا: (س) وڏا ڦوٽا
پرنگراج: (س) پنگرو
پرنگادو پان: (س) لونگن جا گل
پرنگني: (س) موصلي
پرنگي: (س) پنگ- گانجو

پستاندري: (س) ڪاليسر
پسمر: (س) ناگيسر
پلدانتي: (س) سرينهن جو وڻ
پنتاڪي: (س) واڱڻ
پندي: (هہ) پيندي
پنڪار: (س) سون
پوتاهرت: (س) هنگ
پوت باس: (س) گدامڙي
پوت ناش: (س) آهر
پوپترا: (س) گدامڙي
پوپترڪا: (س) ڪانديري
پوپرچا: (س) ڪنوار پوٽي
پوج پتر: (س) لال تاڪ
پودل: (س) ابرڪ
پوڊريا: (س) لوبان
پوسي: (هہ) بوسي
پودلڪا: (س) چرونجي
پوڪمر: (س) ليسوڙا
پوڦلي: (هہ) منڊيري
پومنجري: (هہ) ڪاري تلسي
پومولا: (س) وارون
پومي تاڙ: (س) موصلي
پومي لڪن: (س) سنڪاهولي
پوٺي آملہ: (اردو) نردري
پوين تردرہ: (س) سنامڪي
پوين جارس: (س) ڪاريهر
پيڙ: (اردو) رو

پيڙيا: (اردو) بگهڙ
پيشجم: (س) ادرک
اپيڪ: (س) ڏيڏر
پيڪم: (س) رُک
پيم ڪم: (س) لوهه
پيم سيني: (س) ڪافور جو قسم

پ

پاپڙ: (هه) پاپڙ
پاپڙا: (هه) خبازي
پاپڙي لون: (هه) چانيهو
پات: (هه) پن وڻن پوڻن جا
پاتا: (هه) فريد پوکي
پاتل: (س) چانورن جو قسم
پاتل: (هه) پاڊل
پاچڪ: (ف) سڪل ڇيٽا
پاچي: (س) وَڻ ويڙهي
پاره: (هه) پارو
پارس: (هه) پارس پاهڻ
پاروت: (س) سلاجيت
پارهي: (س) نربسي
پاري پاريم: (س) ڪُٺِ
پاريوت: (س) پاهڻ
پاريوتم: (س) ڪارو ڪماند
پاشان پيدي: (س) پٿر ڦوڙ
پاغ: (ف) پَهو (ڦٽ جو)
پالاتذا: (هه) ڦتڪي
پالج: (ف) زمرد جو قسم
پالسر: (هه) ڦاروان
پالڪ: (هه) پالڪ
پالڪ جوهي: (اردو) جوهي پالڪ
پالڳهن: (هه) روسا گاهه
پالمندي: (س) ڪارا توت
پالوده: (ف) فالودو
پام: (س) ٽانگ
پام ڪوس: (س) ٽانگ جي ڪل
پانا جوني: (هه) گورک پان
پان: (اردو) پان
پان ڦلي: (هه) سرڦوڪو
پانڙي: (هه) پانڙي
پپيتر: (هه) ڪاٺ گدرو
پتر: (هه) پِتو
پتاروپم: (س) چاندي
پتاري: (هه) گدڙ واڙ
پت پاپڙا: (هه) چاچڙ
پتفور: اوڳر ڍور جو
پتهتي: (هه) ٽيٽيهر
پت بجنا: (هه) ٽانڊاٽو
پترا جيرا: (هه) پاگ پري
پترج: (س) ڪماليٽ
پترجنتي: (س) لکما لکمٽي
پترچترا: (س) لال تاک

پتر سنگو: (س) تومر
پترڪ: (س) سهانجڙي جا پن
پترونتي: (س) ياڳ پري
پتڪر: (ت) پٽري
پتڪني: (س) ڪنول
پتل: (هہ) پتل
پتو: (س) لوڻ
پتو اتمر: (س) سينڌو لوڻ
پتوهري: (س) تيج ڪاني
پٺاني لودهہ: (هہ) لوڌ
پيتمر: (س) نِمر
پچالسپر: (س) سارا منگ
پچا پيتا: (س) نرگنڊو
پچاڪ: (س) لربان
پچلاها: (س) گيدوڙا
پچا: (س) مورچرس
پچڪ بيجاني: (س) ڳوڻ (وکر)
پچيا: (س) هريڙ
پدالون: (هہ) ڪارو لوڻ
پدماڪ: (هہ) پدماک
پدم بيج: (هہ) پبڻ جا ٻج
پدم ڪيسر: (س) چورو، ڪنول جو
پدم نال: (هہ) ڪنول جي نڙي
پدمٽي: (هہ) ڪنول جي مکڙي
پدو تيرگڙ: (س) سورج مکي
پر: (ف) کنب
پرارده: (ف) چاٺو

پراني: (س) سينبل (وڻ)
پرپاٽڪ: (س) کيرل ٻوٽي
پرسارني: (س) پرسارٽي
پرسمر: (ف) آ ٽڻ
پرسوها: (س) ساني چانور
پرستوڪ: (ف) ابابيل
پرگو: (س) ڏونرو
پرلونيا: (س) جل نمر
پر نيني ويرگا: (س) هيڊ
پروال: گونچ
پروتيلتا: (س) تاربون
پروموني: (س) تالمکانو
پري پيالومر: (س) مارموت
پريمودا: (س) گل عباسي
پرآوه: (ف) نهانين (ڪنيارڪي)
پسمر لنگ: (هہ) ابت ڪندري
پستہ غاليہ: (ف) موڙهيو
پسهاجي: (س) مرسرهي
پُس خورد: (ق) اوبر
پشانتي: (س) تاڙي
پشپ: (س) زعفران
پشپ سار: (س) گل
پشت: (س) اٽو
پشڪ: (ف) ڦولڙيون
پلاس پاپڙه: (هہ) چاچرو
پلوادت: (س) ڪٽرهڙ
پلوت: (س) ٻاروڙي

پلياچا: (س) هڏ گنڊ
پناغ: ڪپهہ جي ٻوٽي
پناگ: (س) آبرڪ
پنچامل: (س) مرڪب دوا
پنجشگردان: (ف) ٽنبي ٽوٽي
پنجہ مريم: (ف) هٿ جوڙي
پن چٽڪي: (اردو) پن چٽي
پنڊالو: (هہ) لاهوري گجر
پنڊالوڪ: (س) هڙتال
پنگنٽي: (س) مڃاڙي ٻوٽي
پن نير: (س) گلاب جو ارڪ
پنواڙ: (هہ) پنواڙ
پنير: (ف) پنير
پنير مايہ: (ف) پنير مايو
پوپو: (ف) هُد هُد پکي
پودينہ: (اردو) ڦودنو
پودينہ ڪوهي: (ف) ساٿر
پوست: (ف) ڪل- ڇوڏو
پوٽي: (هہ) پوٽي
پيارانگا: (هہ) پيارانگا
پياز: (ف) بصر
پيهل: (هہ) پيپريون
پيهلامول: (هہ) سچيت ڪاٺي
پينا: (هہ) پينو
پيحانڪ: (س) انب
پيت تيڪم: (س) مالڪنگڻي
پيتا: (س) مينديءَ جو گل

پيختن: (ف) ڇاڻڻ
پيرز: (ف) پيش (تلّن واري)
پيشاب: (ف) مُٽ
پيل خرطومي: (ف) هاٿي سونڊي ٻوٽي

ڦ

ڦالڪا: (س) سنيالو
ڦالڪم ڪشتم: (س) ماس سهڏارن جو
ڦانڪڙا: (س) ڪانڦل
ڦرس: (س) ماڪي
ڦنڪري: (هہ) ڦنڪي
ڦرلينڊرا: (هہ) توهہ
ڦوڪرمول: (هہ) ڦوڪرمول
ڦڪرينڊا: (هہ) رتن جوت
ڦلاڦورڪ: (س) ترنج
ڦلاتريم: (س) تقلو
ڦلاد برگها: (س) چمڪڻيءَ جي ڦري
ڦلاشاريا: (س) ڏاڙهون
ڦل سچس: (س) گولاڙو
ڦنرچڪ: (هہ) نازبوءِ
ڦني چدرا: (س) بيد جا پن
ڦني هاري: (س) ڦٿياري
ڦوٽ: (هہ) ربيڙي

ٿرڳ: (اردو) ڦوڳ
ٿيه: (ه) سمنڊ ڦيڻ
ٿيه ڇتہ: (ه) ڪنيي
ٿينس: (بهاري) پس- ڪڙ

ٽ

ٽالي: (پنجابي) ٽاري وَڻ
ٽانڪل: (ه) بڪاڻ نر جهڙو وڻ
ٽٽري: (ه) ٽيٽو (پکي)
ٽلي: (ه) ماڪڙ
ٽرمرڪ: (انگريزي) هيڊ
ٽڪورا: (بهاري) ڪچو انب يا انبڙي
ٽنڊا: (ه) ڪدو
ٽماٽر: (اردو) ٽماٽو
ٽنٽ ڪارين: (س) سهاڳو
ٽوڪرو: (ه) ڳيري
ٽوٽڪا: (اردو) ٽوٽڪو
ٽونا: (اردو) ٽوٽو ڦيٽو
ٽول: (س) شيءِ شڪل
ٽيسو: (ه) ڪيسوڦل
ٽيمر: (ه) ڏينني جي وَٽِ جو ڦل (ڦلو)
ٽيمي: (ه) چٽنگ
ٽينٽ: (اردو) ڪرڙ جا ڏينهان (پکا)

ث

ثافسيا: (مغربي) ڪونر جو قسم
ثاقب الحجر: (ع) بسفائج
ثالستيس: (ي) آمريو
ثامر: (ع) رَهان
ثاموس: (ي) ڪرٺا ڪني
ثجير: (ع) دوائن وغيره جو نپوڙو
ثخين: (ع) ڪٽڙ- پس
ثدي: (ع) ٿڻ
ثرت: (ع) چيٽو
ثريد: (ع) رهي ۾ پوريل ماني
ثعالہ: (ع) لونبڙي
ثمامر: (ع) درمٺو ترڪي
ثعبان: (ع) اجگر نانگ
ثمشع: (ع) چمڪدار موتي يا سپ
ثعبان البحر: (ع) گوج
ثمده: (ع) نرم ٿيل ڪارڪ
ثعلب: (ع) ٿيڪاري
ثعلب مصري: (ع) ثعلب مصري
ثغارير: (ع) چيڙ- مٽيرو
ثغروق: (ع) ڪارڪن جو نپوڙو
ثفل: (ع) ڦوگ
ثفوس: جهنگلي ڪاسني

ثقيف: (ع) تمام ڪئي شيءِ
ثقيل: (ع) دير هضم- ڳري
ثلثان: (ع) ڪانول
ثلج: (ع) برف
ثمار: (ع) ميوو (تڏن واري)
ثمر: (ع) ڦر- ڦل
ثمرة الاثل: (ع) ننڍيا واڻي
ثمرة البلادر: (ع) ڀيلاوان
ثمرة السدر: (ع) ٻير
ثمرة الشوڪ: (ع) گلنار
ثمرة شجرالدم: (ع) گگر
ثمرة الطرفا: (ع) ساڪڙ
ثمرة العرعر: (ع) اهو ٻير
ثمرة الفراد: (ع) شاهه بلوط
ثمرة الڪبر: (ع) ڪڙولي جو ڦل
ثمرة النخل: (ع) ڪارڪون
ثمثولس: (ي) توتيو
ثوب الماء: جارو پاڻي جو
ثور: (ع) ڍڳو
ثوم: (ع) ٿوم
ثومس: (ي) ڦودنو ڪوهي
ثيثل: (ع) سرهه (پهاڙي ٻوڪ)
ثيرين بان: (ف) مني ڪاٺي
ثيريون: (ي) زنگي گل
ثيلوس: (ي) ڪَنِڙ

ت

تابه: (ف) تئو
تابه سفالين: (ف) دانگي
تابه سنگين: (ف) توبي
تابل: (ع) گرم مسالا
تاپون: راڳڻ
تاپيم: (س) ٿُهتي
تاتوره: (ف) ڌاتورو
تاج خروس: (ف) ڪڪڙ مڙ
تاج طائوس: (ف) پٽ ڪنوار
تاخ: (ف) خميري اٽو
تارم: (س) چاندي
تاره: (ف) سَجر
تاڙي: (هه) تاڙي
تاسمن: ترنج
تاغند: (بر) عقرقرحو
تاڪ: (ف) انگور جي ول
تاڪوب: (بر) ٿوهر جو کير
تالب: ٻَڪاڻ نم
تالڪي: جوهري جاڻ
تالمڪانا: (هه) تالمڪاڻو
تاليس پتر: (هه) تاليس پتر
تامبولم: (س) پان جو پن
تامڙا: (س) ڪنول
تامرا پسپا: (س) جرڦل
تامرا پشپڪا: (س) روح رهاڻ گل

تامراپو: (س) ڪوٽيءَ جو گل
تامرا توڙ: (س) نيلوفر جي نڙي
تامروان: (س) رهان چونرا
تامريڪا: (س) ڳاڙهي (رتي)
تامرايوچن: (س) مَڃٺ
تامشاررت: (س) ليمون
تاني: (س) هريڙ
تهاتيڪي: (س) گلور- گلو
تهاشير: (ف) طباشير
تهتي: (هہ) ٿپني (ڪٿي ٻوٽي)
تهشي: (هہ) ايوٽي
تبن مڪہ: (ع) ڪٽڻ
تهوڏني: (س) منڊي ٻوٽي
تهينمر: (س) سون
تهتتل: (س) ڪٿ جو قسم
تتر: (س) ڪپربو
تتريق: (هہ) سماق (داڻا)
تتہ: (ت) تماڪ
تتماج: ڪرهر
تتڪ: (س) نيرو توتيو
تتيا: (هہ) ڏينيو
تج: (هہ) ڪهيڙڙ
تجهانت: (س) تالسيپتر
تجرناڪر: (س) گجر
تخم حيات: (ف) پنير بند
تخم رهل: (ف) اهو ٻير
تخم سپندان: (ف) هرمرو
تخم شهوه: (ف) خاڪشي
تخم ڪاج: (ف) نيرا
تخم ڪاجيره: (ف) ڪهنبي جا ٻج
تخم ڪرفس رومي: (ف) وڄاڻ
تخم ڪونچ: (ف) ڪونچ جا ٻج
تخم مرغ: (ف) ڪڪڙ جو آنو
تخم نيلوفر: (ف) ڪُم
تديجانو: (س) تنبي توٽي
تدبهيدا: (س) لسي
تذرو: هنجهہ پکي
تڏارا: (هہ) تومر
تراب: (ع) مٽي
تراب القار: (ع) سنکيو
تراب المربعات: (ع) چوواٽي مٽي
ترب: (ف) موري
تربد: (ع) تيج ڪاٺي
تربرني: (هہ) شالپرٽي
تربسمر: (س) قلعي
ترجو بير: (س) چاندي
تربوز: (ف) هندائو- چپانهين
ترقلا: (هہ) ٿڦلو
ترلي: (س) ننڍا ڦوٽا
ترجلا: (بر) دانڦل يا اهڙي قسم جي ٻوٽي
ترخ: (ف) گاهہ
ترودا: (س) رڏا ڦوٽا
ترس: (هہ) ڳوريٽ

تَرشڪ: لوبان جو وَڻ
ترش ڪهي: (س) هزار داڻي (ڪيرل)
ترفاش: (ي) ڪنيي
ترقوس: (ي) وڇڙو
ترڪ: (ت) ڇيڻو
ترڪاري: (س) ڀاڄي
ترڪل: (س) تاڙي جو ڦل
ترڪنڪ: (س) بڪڙو
تريراهہ: (هہ) آهريو
ترمس: (ع) جهالر- بوهي چونرا ڪونچ
ترنجان: تخم بالا
ترنجبين: (معرب) ترنجبين
ترنڌوجہ: (س) بانس
ترن ڪيسري: (س) طباشير
تروتا: (س) پنواڙ
تروگهن: (س) ڪارا مرچ، پيپرون ۽ سنڌ ڪتيل
ترومہ: (س) اسطو خدوس
ترون: (س) چٽو جيرو
تروتا: (س) پرجهل (ڪمر پندي)
ترهہ تيرڪ: (هہ) ترمرو
ترياق: (ع) ترياق
ترياق ترڪي: (ع) مهماء
ترياق الروساق: (ع) ٿوم
ترياق فارسي: (ع) فادزهر
ترياق المجانين: (ع) ڪچانون جو گوشت
ترياڪ: (ف) آمل- آفيم
تريامان: (ي) دانقل
تريامِلون: (ي) جوَر
تري آچو: (س) ناريل
تري پشپي: (س) ڪارو ڌاتورو
تري ڇدا: (س) لڪما لڪمڻي
تري شرنگا: (س) سنگهاڙو
تريمڪ: (س) تامو
تريون: (ي) زنگي گل
تز: (ف) پونگر
تسباغہ: (ت) سيسر (سهدار)
تسڪري: (هہ) پيندي
تشاچار: (س) ڪاري ڪار
تشتيوان: (ي يا بر) بسفائج
تشميرج: (معرب) چوڙ
تشہ: (ف) پونگر
تشي: (ف) سيڙهہ- سهدار
تفاح: (ع) صوف
تفاح الارض: (ع) بابونو
تفاح ارمني: (ع) زردالو
تفاح السرو: (ع) سرو جو ڦل
تفاح فارسي: (ع) شفتالو
تفاح ماهي: (ع) ترنج
تفاف: (بر) جهنگلي ڪاهو
تفتہ: ڪوريئڙي جو ڄارو
تفورا: سنڌ

تکان: (ت) کندر
تکت کوشاني: (س) کــــڙي توري
تکنکي: (بينگالي) کرڙي- چچي
تکت مجا: (س) واگڻ
تکر: (س) اڌ جهڳي مهي يا جهارو
تگڙا: (س) تيج ڪاٺي
تکرسا: (س) پنواڙ
تگرگ: (ف) ڳڙا
تکرم: (س) تلعي
تل: (هہ) تر
تلا آدا: (س) آهر
تلاگروندا: (س) اڇي رتي
تلاکلو: (س) اڇي ڪوٺي (نيلوفر)
تلا لدگو: (س) اڇي لوڌ
تلا دادلي: (س) سنيالو اڇو
تلسم بومر: (س) سهاڳو
تلسي: (هہ) تلسي
تلک: سنڌ
تلينا: (هہ) ڪرهہ تنڌٽي
تمر پتر: (هہ) ڪماليت
تمالس: (هہ) وڻان
تمبي: (هہ) ڪڙوڪدون
تمر: (ع) ڪارڪ
تمرهندي: (ع) گدامڙي
تمساح: (ع) مانگر مڇ
تمشدانہ: (ف) وڻ ويڙهي

تنتريک: (هہ) سماق هندي
تنتر: (بنگالي) اسطو خدوس
تندلي: (هہ) چوڪي جو ساڳ
تنبو: (س) تڏارو ٿوهر
تنکار: (ف) سهاڳو
تنومر: پنگ جو ٻج
تواچ ميوا: (س) دارچيني جو وڻ
تواڪ پڇهي: (س) لهہ (برم ڊنڊي)
توپا: (مجرس) صوف
توبال: (معرب) ديڳچون
توبال نحاس: (ع) ٽامي جو مير
توبال حديد: (ع) گونهٽ لوهہ جو
توت سفيد: (ف) توت اڇا
توت سياهہ: (ف) ڪارا توت
توتيا: (معرب) توتيو
توج: ناسپاتي
تودري: (هہ) تودري
تورڪ: (ف) لوٽڪ
تورئي: (هہ) وَلِ توري (ياجي)
تورياکند: (س) سورڻ
توس: (ف) بڪائڻ نمر
توش اوري: (ت) ڪانول
تورک سگند: (س) نارنگيءَ جي گل
تول تل: (س) سينبل جو تل
تولکي: (ت) لونبڙي
توليکن: هل- سرڻ
توناق: (ع) ٻاجهري

توان: (ف) جوڙ متارو
توي پاڪجر: (س) شورو
تونبا: (هہ) ايرائون
تير پات: (هہ) ڪمالپٽ
تيفال: (ع) گھر يتڙي
ڏينيوءِ ڪان ٿوري ڊگھي ڳاڙهي رنگ تي ٿئي ٿي جيڪا گھرن ۽ جڳھين ۾ متاهينءَ تي مٽيءَ جو گھر ناهي اتي آنو لاهي وٽن ۽ پوڙن تان جيت پڪڙي پنهنجي ناهيل گھر ۾ رکي، ان کي ڏنگ هڻي گھر جو منهن مٽيءَ سان لنبي چڏيندي آهي. ٿوري وقت کان پوءِ آني مان ٻچو ڦٽي هوريان ڏاڍيان اهو ڏنگ کاڌل (۽ بيهوش ٿيل) جيت کائي ٻاهر نڪري اچي ٿو.
ائين هن جو نسل وڌندو ويندو آهي تجربيڪار ماڻهن جو چوڻ آهي تہ انهي گھر يتڙيءَ جو گھر سڪڻ کان پوءِ لاهي پاڻيءَ ۾ گوهي ٻارڙن جي ڪن هينان پيدا ٿيندڙ ڳوڙهن تي ٻڌجي تہ فائدو ٿي وڃي ٿو.
تيواج: (ع) مساگ

ج

جاب: جلابو
جالون: (هہ) مٺي ڪائي
جاتي: (س) چنبيلي
جاتي پتري: (س) جاوتري
جاتي ڦل: (س) جائڦل
جاتيرس: (س) مرسرهي
جاجو: (هہ) سوناگيڙو
جاجي: (هہ) گل عباسي
جادي: (هہ) زعفران
جارالسحاب: (ع) پارو
جارب: (ع) نانگ جو ٻچو
جاسون: (هہ) روح رهاڻ
جاش القلب: (ع) السي
جاصار: (سر) الوبخارا
جاڪوٽ: (هہ) ساڳ جو قسم
جال: (هہ) جاروڻ
جالڪ: (س) سرو جو وڻ
جالنگ: (ف) ٻڪري جي ٿڻن تي چاڙهيل ڳوٿري
جامر ڦل: (هہ) جائڦل
جامن: (اردو) جمون
جاموش: (ع) سانهہ (مينهن جو)
جا تاڪي: (س) موري
جاورس: (ع) ٻاجهري

جاوشير: جاؤشير (ناياب)
جتاماسي: (هہ) مرسرهي
جدوار: (معرب) جدوار
جراد: (ع) مڪڙ
جرسام: (ع) بچنانگ
جرناسي: (س) گلو- گلور
جريش: (ع) ٽنيڻ
جرر: (ع) گجر
جرريہ: (ع) گجر جو حلوو
جرر اقليطي: (ع) شقاقل
جر مارج: (ع) وڏاوائي
جروار: (ع) گورو ڏاچيءَ جو
جساره: (ع) گدامڙي
جست: (هہ) جست
جسرو دارو: (ف) پان پاڙ
جسي: (ي) بڪڙو
جعت: (ع) جون جو شراب
جعص: (ع) چونو
جعده: (ع) عنبر بيد
جعدة الثنا: (ع) پرسياؤشان
جعل: (ع) چيٽي پر پيدا ٿيندڙ جيت
جغطا: (ع) نر ٽٽر
جغالہ: (اندلسي) تڏو
جفت بلوط: (ف) بلوط جو ڇوڏو
جگري: (ف) ريول (وکر)
جلاب: (معرب) جلاب
جل پنورا: (هہ) تارونٽڙو
جلجا: (س) ڪوڙ
جلجلان: (سر) ڏاٽا
جلد: (ع) چمر- کل
جلنير: (ع) پيش (گاهہ) (تڏن ناهڻ جو)
جلفطيط: گهاٽو ڏڌ
جلکپوتک: (س) لٺو (وڻ)
جل کنبي: (هہ) پاڻي تي ترندڙ ٻوٽا
جلمانہ: (سر) ونگو
جلنار: (معرب) گلنار
جلنجبين: (معرب) گلقند
جلنجوج: جهنگلي قوڊنو
جلو: گدري جي ول
جليبي: (هہ) جليبي (مٺائي)
جليد: (ع) ڳڙا. برسات جا
جليدروان: بڪائڻ نمر
جمار: (ع) کارڪ جي ڳر
جمال گوٹہ: (هہ) جمال گهوٽو
جمان: (ع) مرواريد
جمجون: (هہ) جٿي- ليک
جمد: (ع) ڪير جي ٿر
جمعر: (ع) پنگرو
جمڪا: مرڻ
جمل: (ع) اٺ
جمي: (هہ) ڪنديءَ جو وڻ
جنا: (هہ) جوئر- جوار
جنتڪ: (س) هنگ

جنتل: ساٿر
جنتو ڦل: (س) ڳولاڙو
جنتو هرت: (س) واوڙنگ
جند بيدستر: (معرب) لڌڙي جا خصيا
جنڪا: (س) هرڻ
جنمو: (س) سٽي
جند: (س) نيت
جو: (ف) جَو
جواسا: (هہ) ڪانديرو
جوا ڪار: (هہ) جوڪار
جواني: (هہ) جاڻ
جوتشڪا: (س) چَترڪ
جوتشمتي: (س) مالڪنڳڻي
جو جم: (ي) جرڦل
جوڏان: (هہ) ڳاڙها چانور (لاڙي)
جوز: (معرب) اکروٽ
جوز بوا: (ع) جائڦل
جوز الرند: (ع) آريٺو
جوز السرو: (ع) سروَ جو ڦل
جوز الطرف: (ع) ساڪڙ
جوز النطاط: (ع) ڪاڪنج
جوزالقي: (ع) ميڻ ڦل
جوزالمائل: (ع) ڌاتورو
جوزهندي: (ع) ناريل
جوڪ: (س) جِهنگلي تلسي
جهار مرچ: (هہ) ڪارا داڻا

جهالر: (هہ) ترمس
جهانڪ: (هہ) سانپر
جهر بيري: (هہ) جانگري ٻير
جهوجهرو: (هہ) سرڦوڪو
جهينڳا: (هہ) ڳانگٽ
جهينگر: (هہ) تڏو (جيت)
جيا پوتا: (هہ) پاڳَ پري وچولي قد جو سدا بهار وڻ هنگوٽ (وڻ) وانگي ٿئي ٿو. جنهن جون ٽاريون هيٺ لريل پن ڪاراڻ تي سائي رنگ جا هوندا اٿس. ڇڳن جي صورت پر ڦل ڪري ٿو. جون جي مهيني ڏاري هن پر ٿورين جهڙو ڦل ٿيندو آهي. جنهن جي مالها پوٺي پاتي وڃي ٿي.
آڳاتا ويد هن جا ٻج انهن عورتن ۽ مردن لاءِ استعمال ڪندا هئا جن کي اولاد ڪانہ ٿيندي هئي. انهيءَ خيال سان تہ هن جي ڦل جو مغز کائڻ سان عورت کي اميدواري ٿئي ٿي. ساڌو لوڪ هن جي مالها انڪري پائيندا آهن تہ جئين بيمارين کان محفوظ رهن.
جيپال: (س) جمال گهوٽو
جيت: (هہ) مانجهاندڙي
جيٺي مد: (هہ) مٺي ڪاٺي
جيرا: (هہ) جيرو (وکر)

جيران: (هہ) ڪانگ
جيونتي: (هہ) لال نيپو
جيوموت: (س) ڏانگري (هرڻ ڪري)

چ

چاتراسي: (س) شاهترو
چاتر جات: (س) ننڍا ڦوٽا
چاتڪ: (هہ) چاتر (پکي)
چاراني: (هہ) چرونجي
چار تخم: (ف) نازبوء، ڪنرچو ڪنڙو، اسپنگر
چاردانہ: (ف) مالڪنگڻي، پنواڙ، بابچي، هرمرو
چار مغز: (ف) ڪدو، ونگي، گدري، بادرنگ جو ٻج
چارپروني: (هہ) واول جو قسم
چاڪ: (هہ) پنير مايو
چاڪسو: (هہ) چوڙ
چاگا: (هہ) ٿاڙي (وڻ)
چاڪسو: (هہ) چوڙ
چال ڪري: (هہ) مَجٺ
چامڪس: (هہ) منڊيري
چامر گهاس: (هہ) چنيسر گاهہ
چامي ڪرم: (س) لوهہ
چاناڪي: (س) موري
چانڊني ڪي ڦول: (هہ) چانڊاڻ جا گل
چانگري: (هہ) تپني
چاول: (هہ) چانور
چاهہ: (هہ) چانهہ
چهاپشپ: روح رهاڻ (گل)
چيڙا: (هہ) نڪ جون جيجون مير
چترڪ: (هہ) چترڪ
چترگندر: (هہ) هيرڻ
چترمدا: (هہ) مالڪنگڻي
چترنگل: (س) چمڪڻيءَ جو وڻ
چتروشت: (س) گولاڙو
چتوپرت: (س) وارڙنگ
چتيم: (س) گونهت لوهہ جو
چچره: (هہ) ابت ڪنڊڙي
چڙا: (هہ) نرجهرڪ
چرائتہ: (اردو) چراتو
چربي: (هہ) وَهہ
چرچٽہ: (هہ) ابت ڪنڊڙي
چرخ: (ف) چراخ، گورپٽ
چرس: (هہ) چرس
چرسي: (هہ) چرسي
چرغوث: (ف) ڪنڙو
چرگ: (پشتو) ڪڪڙ
چرگ: (ت) ماني

چرڪ: (ف) ڪن جي مَرُ
چرڪہ: (س) ساڳ وَڻ
چرونجي: (ه) چرونجي
چرهل: (ه) حرمل (هرمرو)
چريره: (ه) پريو
چريرا: (ه) ٿهٽي
چشغام: (ف) چوڙ
چقلا: (س) چڪور
چقندر: (ف) بيت (ياڇي)
چڪارا: (ه) چيتل هرڻ
چڪارڪ: (ف) چيهو پکي
چڪتي: (ه) گهٽي جي دنب
چڪرپرني: (ه) تلسي
چڪرڪا: (س) اڇي رتي
چڪرڪ: (س) ڪلٽي
چڪر لهمنا: (س) گلور- گلو
چڪروج: (س) چڪور
چڪروڪ: (ت) ميون جا داڻا
چڪري: (ه) نارنگي
چڪرا: (ه) چيهو پکي
چڪور: (ه) چڪور پکي
چل پترڪ: (س) پپربون
چلتان: (ت) سرڻ- هل پکي
چليره: (ه) لاٽي
چليو: ڳاڙهه مرچ
چمڪادر: (ه) چمڙو سهدار
چمڪدلا: (ه) ڪچالو

چناپليرو: (س) ننڍو بڪڙو
چناچوري: (ه) پيندي
چنها: (ه) گل بڪاولي
چنبيلي: (ه) چنبيلي
چنتا: (ه) گدامڙي
چنچل: (ه) گدامڙي جو ٻج
چندانڪا: (س) اڇو زنگي گل
چندال: (س) ٻچناڻگ جو ٻجڙو قسم
چندالي: (س) نير جو وَڻ
چندر ريڪا: (س) بابچي
چندر رس: (ه) ريول رس
چندر سور: (ه) هرمرو
چندرولي: (س) موتئي جو ٻوٽو
چندر هاتڪ: (س) چاندي
چندريم: (س) سندر
چندن: (ه) سرڪنڊ
چندول: (ه) چاندول (پکي)
چنگا: (س) چٽا
چنگال: (ف) مَليدو
چنگري: (س) گدڙواڙ
چينابادام: (بهاري) منگ ڦريون
چوب چيني: (ف) چوب چيني
چوب حيات: (ف) حيات ڪاني
چوچن: (س) درياهي ناريل. لونگ
چوچہ: (ف) پکين جا ٻچا
چوچي: (ف) ٿڻ

چورڪا: (هہ) ڪچور
چوڪ: (س) ڪارين مرين جي پاڙ
چوڪ: (هہ) نڪ چڪڻي
چوڪر: (هہ) تُهي
چول: (هہ) مَجِٺ
چُوڻ: (س) ڪل گاهہ جي پاڙ
ڇاڇ: (هہ) ڏڌ
ڇهارا: (هہ) ڇهارا
ڇال: (هہ) ڇوڏو
ڇهرتيا: (س) لَڪ
ڇتالڳهن: (س) لاک
ڇڙيلہ: (هہ) پريو
چڪني: (هہ) نڪ چڪڻي
ڇماڏون: (س) سهانجڙو
چواڪہ: (س) آهر
چوانگ: (س) ڪڙو ڪدون
چويا: (س) پيلاوان
چوٽي موٽي: (هہ) لجاڙي بوٽي
چتيا: (هہ) چيتل (هرڻ جو قسم)
چيچڙي: (هہ) چچڙ
چيرلا: (س) لوڊ اچي
چيرنم: (س) هنگَ
چيلڙ: (بهاري) اڇي جوءِ
چينہ: (هہ) چيڻو (ان)
چينہ دان: پکين جي گجي

ح

حاج: (ع) داماهو
حارز: (ع) سيباڻ
حارود: رتن جوت
حاشا: (ع) قردنو سکوهي
حاشيش: (ع) ڪرملي جو ٻج (حسن يوسف)
حافظ الڪافور: (ع) کارا مرچ
حافظ النفط: (ع) انجير
حافر: (ع) سُنب
حافرالحمار: (ع) گڏهہ جو کر
حافرالبردون: (ع) خچر جو کر
حالاس: (ي) اسفنج
حالق الشعر: (ع) هڙتال
حالوما: (سر) رتن جوت
حالوم: بادام
حباب: (ع) ڪارو وڇون تمام زهريلو
حباحب: (ع) ڪڙ ڪبيتو
حبارا: (ع) تلور پکي
حباقا: (ع) واهو بوٽي
حجرج: (ع) تلور جي مادي
حب الآس: (ع) مروڙهني جو ٻج
حب الاترج: (ع) ترنج جو ٻج
حب الاثل: (ع) ساڪڙ
حب الانبرباريس: (ع) زرشڪ

حب البان: (ع) بـڪائڻ نـمر جون ٽموريون
البطم: (ع) وڻان (وڪر) هي وڪر افغانستان مان اچي ٿو مهري جي داڻن ڪان ٿورو وڏو ٿيرانڻ ۽ پيلاڻ تي ڪٽ منڙو ٿيندو آهي.
حب البطيخ: (ع) گدري جا ٻج
حب البقر: (ع) مٽرن جا داڻا
حب البلسان: (ع) تخم بلسان
حب الرشاد: (ع) هرمرو
حب الرمان: (ع) انار داڻا
حب الزلم: (ع) ڪونگر جو ٻج
حب السفرجل: (ع) بهيداڻا
حب السلاطين: (ع) جمالگهوٽو
حب السمنه: (ع) چرونجي
حب السناد: (ع) تخم سداب
حب السودا: (ع) ڪلونجي
حب الصنوبر ڪبار: (ع) نيزا
حب ضراد: (ع) ماذريون
حب العرعر: (ع) اهو ٻير
حب العروس: (ع) ڪبابو
حب العصفر: (ع) پواڙي
حب الفقد: (ع) سنيالو جا ٻج
حب الفهر: (ع) پيلاران
حب القرع: (ع) ڪدو جا ٻج
حب القلت: (ع) ڪلٿي
حب القناء: ڪانول جا ٻج

حب القنب: (ع) ڀنگ جو ٻج
حب ڪاڪنج: (ع) ڪاڪنج جا ٻج
حب الڪلي: (ع) ڪونچ جا ٻج
حبتہ المساڪين: (ع) ڀنگ
حب الملوڪ: (ع) ماهو داڻو
حب بخستاني: (ع) ننڍين ڦوٽن جي ڪَٽِ
حبق اتر جي: (ع) بالنگو
حبق بستاني: (ع) ڪڪڙ موڙ
حبق البقر: (ع) بابونو
حبق التمساح: (ع) نهري ڦودنو
حبق جبلي: (ع) جابلي ڦودنو
حبق الراعي: (ع) بوءِ ماذران
حبق قرنفلي: (ع) رام تلسي
حبلق: (ع) ٻري ٻڪري
حبل المساڪين: (ع) ايوڻي
حبله: (ع) انگور جون ٽاريون
حثره: (ع) انگور جو نپوڙو
حثلم: (ع) گلاب روغن
حجاڪيرس: (ي) اڪ
حجر اغاطيس: (ع) ڦٽڪي
حجران: (ڪيمائي اصلاح) سون، چاندي
حجرالجري: (ع) پهرول جو پٿو
حجرالبشف: (ع) سنگ يشب
حجر بصري: (ع) سنگ بصري، سيلڪڙي

حجرالحديد: (ع) مقناطيس
حجرالموت: (ع) سنگ سرماهي
حجرالميہ: (ع) نانگ جي مَڻ
حجرالدم: (ع) دمڙا (شادنج)
حجرالرصيٰ: (ع) جنديا جاندهہ جو پٿر
حجرالريتون: (ع) سنگ يهود
حجر شجري: مرجان يا بسد ڳنڍين جي پاڙ
حجرالكهل: (ع) سرمو
حجرالكي: (ع) گردي جي پٿري
حجرالكيميا: (ع) پارس
حجرلاجورد: (ع) لاجورد
حجرالمسن: (ع) روهي
حجل: (ع) چڪور
حدج: (ع) تومہ
حراب: (ع) لاٽي
حراسيا: (ع) جهنگلي گجر
حراشيا: (ع) جهنگي اهر
حرام مغز: (ف) ميجالو
حرذان: (ع) ٽڪي ٽور
حرسمہ: (ع) زهر قاتل
حرسو خالوس: (رو) نيپو ساڳ
حرفقان: (ع) سنکيو
حرمد: (ع) ڪاري مٽي
حرمل: (ع) حرمل
حريت: (ع) گوج

حرير: (ع) پٽ
حريره: (ع) مريضن جي غذا
حسڪ: (ع) پرٽ
حشيشہ: (ع) ڀنگ
حصات: (ع) پٿري
حصان: (ع) گهوڙو
حصرم: (ع) ڪچو انگور
حصي لبان: (ع) لوبان
حضض: (ع) رسول
حضن: (ع) ڦاڙهو
حطب: (ع) ڪاٺي
حفج: (ع) اوجهري
حلتن: (ع) ڏهي- سيباڻ
حل: (حجاز) اڻ ڇلهيل تر
خلاق الشعر: (ع) چونو
حلال: (ع) مصطڪي
حلام: (ع) حلواڻ ڇيلو
حلبہ: (ع) ٿج
حلتيت: (ع) هنگ
حلزون: (ع) ڪوڏ
حلوسيا: (سر) ڪتيرو
حمرالارض: (ع) سانپا
حمص: (ع) چڻا
حمض: (ع) لاٽي
حنا: (ع) ميندي
حناء مجنون: (ع) وسمو
حنطب: (ع) هڪ جانور جيڪو

ڦيڪاري ۽ جهنگ
ٻلي جي لڱ مان پيدا
ٿئي ٿو.
حنظ روميه: (ع) مڪني، مڪائي
حنظل: (ع) تُوهه
حواصل: (ع) پيڻ پکي
حوص: (ع) ٻاٽي
حيس: (ع) چُوري- ڪُٽي
حيه: (ع) نانگ

خ

خارخسڪ: (ف) ٻکڙو
خار پشت: (ف) سيڙهه
خارسو هوڪ: (شيرازي) پرٽ
خار شتر: (ف) اُوناڙي
خارصيني: (ف) جست
خاس: ڪاهو
خاڪ: (ف) مٽي
خاڪ چهارراه: (ف) چوواٽي مٽي
خاڪ رست: (ف) چيڪي مٽي
خاڪستر: (ف) ڪيري
خال زنگي: (ف) ڪنڪي
خامالا: (ي) ماذريون
خامه: (ع) گندو گوشت
خامون: (ي) چٽو جيرو
خايه: (ف) خصيا
خايه ابليس: (ف) ڪر بت
خبازي: (ف) خبازي
خبث: (ع) ڪٽومر ياٽهٽي
خبث الحديد: (ع) ڪٽومر گهونهٽ يا ميرِ لوهه جو
خبث الذهب: (ع) سون جو مير
خبث الرصاص: (ع) قلعي جو مير
خبث الفضه: (ع) ٽهٽي روپي
خبث النحاس: (ع) ٽامي جو مير
خبز: (ع) نان- ماني
خبز الارز: (ع) چلڙو، چانورن جو
خبزالباقلا: (ع) چونرن جي ماني
خبزالحمص: (ع) ٻيسڻ جي ماني
خبزالسميد: (ع) ميدي جي ماني
خبزالشعير: (ع) جَون جي ماني
خبزالطابق: (ع) تئي جي ماني
خبزالغراب: (ع) بابونو
خبه: (ع) خاڪشي
خبيضه: (ع) گوشت جي يخني
خترف: (ع) افسنتين
خثاء: (ع) ڳانءِ ڇيڻو
خدوع: (ع) ڳيرو
خراطين: سانپا
خرابه: (ع) جُهر
خربط: (ع) ڦار
خرچنگ: (ف) تني تور

خردل: آهر
خرزهره: (ف) زنگي گل
خرس: (ف) رڇُ
خرغول: (ف) ڪنڙو
خرڪ: (ف) آڪ
خرڪور: (ف) ڳورپٽ
خرگوش: (ف) سهو- سيهڙ
خرما : (ف) ڪارڪ- کجور، ڇهارو
خرمهره: (ف) ڪوڏي
خرنوب: ڪنڊيءَ جو وڻ
خرودڪ: (ف) پيند (جيت)
خروس: (ف) ڪڪڙ
خروسان: (عب) وڇون- پتون
خروع: (ع) هيرڻ
خورمڪ: (ف) مرجان
خره: (ع) وڻ
خرارالماء: (ع) چارو پاڻي جو
خرف: (ع) نڪر، ڪچ ڪوڏيون
خستر: (ف) ڪڪڙي
خشخاش: (ع) پست جي ڪڻ
خشرم: (ع) ميڻ يا مانارو
خشڪار: (ف) اڻ ڇٽيل اٽو
خشل: (ع) ڳگر
خشنيرڪ: (ف) درمٽو خراساني
خصيته الثعلب: (ع) ثعلب مصري
خصي الديڪ: (ع) ٿـوريـون ٻڪاڻ ٿر جون

خصلان: (ع) ڳگر جو وڻ
خضف: (ع) ريبڙي
خضيم: (ع) پڪل ڪٽڪ
خطمي: (ف) خطمي
خطمي ڪوچڪ: (ف) خبازي
خلال مامون: (ع) ڪتڻ (اذخر)
خلب: (ع) انگور جا پن
خلبان: (ع) ٻيرچو
خليط: (ع) ڪٽڪ ۽ جو گڏايل
خميط: (ع) پُڪل گوشت
خندريس: (ي) شراب
خنزير: (ع) سوئر
خنزيرالبحر: (ع) بُلهڻ
خوباني: (ف) ڪلوٽي، سڪل زردالو
خوخ: (ع) آڙو- شفتالو
خيار: (ف) ونگو
خيارزه: (ف) ونگي
خيارشنبر: (ف) ڇمڪڻي
خيارڪبر: (ف) ڪلوڙي جو قل
خيرو: (ف) خطمي
خيروج: (ف) خبازي
خيڪ: (ف) زڪ- مشڪ پاڻي ۽ پاڻياٺين شين رکڻ لاءِ

د

دابوق: (ع) هنداڻو
داتون: (هـ) جمالگهوٽي جي پاڙ

دادر: ڪڪڙ موڙ
دارچيني: (ف) دارچيني
دار شيشمان: (ف) ڪانڦل
دارفلفل: (ف) پيرپون
دارهلد: (ف) نر ڳنڍيو هيڊ جو
داربوقه: (ع) چانهين
دارچڪنه: (هہ) دارچڪنو
دارسيات: ديال
دارڪيسہ: (ي) تاليسپتر
دارماري: (طبرستاني) سيتنا، سپاري
دارمي: (س) جابلو ڏاڙهون
دارمي سار: (س) ڏاڙهون جي ڪَٺِ
داريونان: (ف) ريوند، ريول
داشاپرم: (س) مارموت
داڪ: (هہ) ڊاک
دال: (هہ) دال، ياجي
دانہ مويز: (ف) ڪڪڙيون انگور جون
داتودي: (ف) گل داتودي
دباغ: (ع) ماڪڙ
دبول: السي جو تيل
دجاج: (ع) مادي ڪڪڙ
دَجر: (نبطي) چونرا
دخان: (ع) دونهون
دورو چلي: (س) ڪيوڙي جو گل
دوروگهن: (س) پنواڙ
دوهي ستا: (س) تاڙي

دراج: (ع) تتر
دراچا: (س) ڊاک
دراچاڦل: (س) چَرونجي
دردارو: پيئو
دراريع: لئي جو وَڻ
دراشريا: (س) ڪواڪني
دراقت: (شامي) آڙو
دراگا: (س) هيڊ
دربا: (س) ڇپر
دراول ترڪي: (س) ننڍا ڦوٽا
دريچپوا: (س) ڪٿوري
درخت ريشا: (ف) ٻڙ جو وڻ
درخت شوره: (ف) ڪبڙ
درخت ذڪريا: (ف) سرينهن
درخت ڪاج: (ف) صنوبر
درخت مريم: (ف) سنيالو
درخت وسڪ: (ف) دَيال
درخس: پولهڻ
درخيسا: (نبطي) بلسان جو تيل
درخت بن: (ف) وڻن (وڪر) جو وڻ
درداد مارا: دمڙا
دردمر: (س) شنگرف
درڙڦل: (س) ناريل
دردي: (ع) گيرٽ
دردي خل: (ع) سرڪي جي گيرٽ
دردي خمر: (ع) شراب جي گيرٽ
دردي روغن: (ع) تيل جي گيرٽ

درسومارس: (ي) ڪانچ
درسوق: زعفران
درع اوم: (سر) پنگ جو ٻج
درق: (ع) واھو
درڪنام: (س) گگر- ڏوپ
درمڪنون: (ف) وڏو موتي
درم لوٽا:-(س) ٻير جو وڻ
درمنہ: (ف) درمنو
درمنہ ترڪي: (ف) درمنو ترڪي
درمنہ خراساني: (ف) درمنو خراساني
درمورياڏي: (س) لاک
درنتا: (س) چونرا
درونج: (معرب) درونج
درونڪ: (ف) درونج
درياق: (معرب) ترياق
درياس: (معرب) سدا گلاب
دُربان: ريبڙي
دريتيم: (ع) وڏو موتي
دسبق: (ع) اڇو پَٽ
دستيا: (س) آورا
دسم: (ع) سٿي
دشتا تيرڪا: (س) مگري جو ٻوٽو
دميا: اتاقيا
دفلي: (ع) زنگي گل
دقاس: (سر) پيشاب
دقرتيا: (سر) گدرو

دقہ: (ع) پيٺل لوڻ
دقيق: (ع) سنھون پيٺل اٽو
دگڌ ڏڪا: (س) کيرل ٻوٽي
دگڌاسٿا: (س) ٿوھر جو وڻ
دگڙ: (دکني) پٽر
دل آشوب: (ف) سنيالو جا ٻج
دلاع: (ع) ھنداڻو
دلاعہ: (ع) کچو صوف
دلب: (ع) چنار جو وَڻ
دلع: (ع) پھاڙي سِيڙھہ
دلف: (ع) جھنگ ٻلو
دم: (ف) پساھہ
دَم: (ع) رت
دُم: (ف) پڇ
دم الاخوين: (ع) دمڙا
دماغ: (ع) ميجالو
دمال: چيٺو
دم جنبانڪ: (ف) ٽيٽيھر
دميچہ: (ف) ٽيٽو (پکي)
دمور: (ت) لوھہ
دمور تيڪان: (ت) بکڙو
دُنبہ: (ف) دنبو- گھٽو (دُنب وارو)
دنج: ڪارڪن جو ڇِڪو
دند: (ف) جمالگھوٽو
دنداڪ: (س) تنڌي جا ڏوڏا
دوا: (ع) دوا دارون، ستي ڦڪي
دواء الشعب: (ع) دارچڪنو

دوالہ: (ف) پريو
دواڳچي: (س) بابچي
دوب: (ھ) چَبر
دوپهريا: (ھ) ڏوپهرو گل
دوجا ڪهيتا: (س) ليار
دود: (ع) ڪيئون
دودالابل: (ع) اٺ جي ڪـــل جو ڪيئون
دودالبقل: (ع) ڀاڄيءَ جو ڪيئون
دودالحرير: (ع) ريشم جو ڪيئون
دودالخل: (ع) سرڪي ۾ پيدا ٿيندڙ ڪيئون
دودالزبل: (ع) ٽنڊڻ- پينڊ
دود طويل: (ع) انسان جي پيٽ ۾ پيدا ٿيندڙ ڊگهو ڪيئون
دوڏ: (ھ) کير- ٿڃ
دوڏ ڀينس: (ھ) ماهيو کير
دوڏ گاءِ: (ھ) ڳائو کير
دوڏ بڪري: (ھ) ٻاڪرو کير
دوڏ ڀيڙ: (ھ) ريڍو کير
دوڏ اونٽني: اٺو (ڏاچي جو) کير
دُوڏالي: شقاقل
دُوڏي: (ھ) کيرل ٻوٽي
دوديا: (ف) توتيو
دوز: (ف) لوڻ
دوشاب: (ف) انگور جي رس
دوشان: (ت) سيهڙ- سهو

دوغ: (ف) ڏڌ- لـسـي، جهـڳي- اڌجهڳي
دوغينہ: (ف) ڪڙهي
دوقر قينا: (ي) ٽوهہ
دوقص: بصر
دوڪي: (ت) چانور
دولو: (ھ) حرمل
دومر: (ع) حرمل جو وَڻ
دونيڪاني: (س) ڪانديرو
دويفرونس: (ي) ڀنگ.
ڏاتري ڦل: (س) آورا
ڏاتش جيوا: (س) سلاجيت
ڏارو: (ھ) اسطو خدوس
ڏان: (ھ) ساريون (ان)
ڏامر: شيهو
ڏاوه: (ھ) گل ڏاوو
ڏتوره: (ھ) ڏاتورو
ڏتوره سفيد: اڇو ڏاتورو
ڏتوره سياه: ڪارو ڏاتورو
ڏرت راشنا: (س) رتانڄ
ڏمني: (ھ) ننڍي ڪانديري
دهن: (ع) تيل- گيهہ
دهن اصفر: (ع) آنن جي هـيداڻ جو تيل
دهن الانجره: (ع) انگڻ جو تيل
دهن البان: (ع) بڪائڻ جو تيل
دهن البلسان: (ع) بلسان جو تيل

دهن الجوز: (ع) اکروٽ جو تيل
دهن الحل: (ع) ترن جو تيل
دهن الخروع: (ع) ارنڊي جو تيل
دهن الخيري: (ع) خيروگل جو تيل
دهن الزنبق: (ع) زنبق جو تيل
دهن السفرجل:(ع) ناسپاتي جو تيل
دهن الفجل: (ع) موريءَ جو تيل
دهن القرطم: (ع) پواڙي جو تيل
دهن النارجيل: (ع) ناريل جو تيل
دهن النرجس: (ع) نرگس جو تيل
دهن الورد: (ع) گل روغن
دهنا ڦل: (س) ڪپهه جا ڪوڪڙا
دهنه فرنگ: (ف) ڏنا فلنگ
دهي: (اردو) ڏهي
دياقوزا: (ي) مشهور شربت، پست جي ڪڻ ۽ ڏوڏين جو
ديا ميرون: توت جو شربت
ديدرون اساليا: (رو) انگور جي ول
ديرگها ڦل: (س) چمڪڻي
ديرگهارلا: (س) تومر
ديرگهاسوتا: (س) ڪوڏ
ديرگهايوهو: (س) ڪلوڙي جو وڻ
ديڪ: (ع) ڪڪڙ
ديڪ الڪرم: (ع) ڪان ڪنو پکي
ديمڪ: (اردو) اڏوهي
ديوچه: (ف) جوڙ
ديوالي: (هہ) ڏانگري- هرڻ ڪري
ديوڏوپا: (س) لوبان
ديومنجري: (س) نگند بابري

ڊ

ڊاب: ڪچو ناريل
ڊابر: (هہ) پاڻيءَ جو ڏُبو، ڊنڍ- تلاءُ
ڊات: (اردو) ڏات جي ٻجي
ڊار: (اردو) ولر- وڳ
ڊال: (اردو) شاخ- ٽاري
ڊالڪاپڪا: (هہ) وڻ پڪل ميوو
ڊانش: (هہ) وڏو مڇر
ڊانگرهه: (هہ) ڍورڍڳا
ڊائن: (اردو) ڏائڻ
ڊڪا: (هہ) ڪوهه جو تارو، نڪتل پاڻي
ڊسنا: (هہ) زهريلي جانور جو ڏنگڻ
ڊڪار: (اردو) اوڳرائي
ڊگرا: (هہ) بانس جي ٽوڪري
ڊلا: (هہ) ڳنڍيو- ڳوڙهو
ڊنڪ: (هہ) ڏنگ
ڊنڊا: (هہ) ڏنڊو- ڏڪو
ڊور: (اردو) ڏور
ڊورا: (اردو) ڏورو
ڊوڪرا: (هہ) ڪراڙو، پوڙهو
ڊونگر ڦل: (هہ) ننڍي جا ڏوڏا
ڊينگڙا: (هہ) ٽلهو- متارو- لونيو

ڊ

ڊاڪ: (هہ) پلاس پاپڙي
ڊال: (هہ) جهل
ڊالنا: (هہ) پنت ڪرڻ
ڊڪنا: (هہ) ڍڪَڻ، ڍڪڻي
ڊگا: (هہ) ڍڳو
ڊلان: (هہ) هيٺاهين
ڊنگ: (اردو) ڍنگ
ڊيٽ: (اردو) نٽر
ڊير: (هہ) گندگار
ڊيل: (هہ) ڍَر
ڊيڪا مالي: (هہ) ڍڪ ملي ڪونر جو قسم آهي بارن کي جيڪڏهن تڪليف سان ڏن ايندا هجن تہ هن کي سنهون ڪري آگر سان ڏندن واري جاءِ تي ملجي تہ بارڙن کي آرار ۽ خارش کان آرام اچي ويندو.

ڏ

ڏات: (هہ) مَني
ڏار: (هہ) لار
ڏان: (هہ) ساريون
ڏاتور: (هہ) ساريون، (آن)
ڏاتوره: (هہ) ڏاتورو
ڏليا: (اردو) ڏاٿا
ڏوان: (اردو) دونهون
ڏوپ: (اردو) ڏُپ- اس
ڏوپ: (اردو) (واس)
ڏوتر: (هہ) تلهو ڪپڙو
ڏول: (هہ) ڏوڙ
ڏونڪني: (هہ) ڏَمڻِ

ذ

ذات الذوائب: ٻڙ جو وَڻ
ذب: (ع) جهنگلي ڍڳو
ذباب: (ع) مَک
ذبال: (ع) هڏوڪمي ۽ ڪچائون جي پني جو
ذبل: (ع) ڪل ڪميءَ جي
ذرت: (ع) جوئر- جوار (ان)

ذرت مڪه: (ع) مڪئي
ذراريح: (ع) ڪرهه تنبڙي
ذرق: (ع) واهو
ذرق الطير: (ع) ننڍي جا ڏوڏا
ذريره: (ع) چرائتو
ذرياس: (ع) ڪني ڪاني
ذعاف: (ع) قاتل زهر
ذفر: (ع) سرهاڻ
ذفڪير: (ع) ولجاڻ
ذڪر: (ع) اٺ ڪچور
ذنب: (ع) سهدارن جو پڇ
ذنب الخيل: (ع) سرينهن جو وڻ
ذنب الفار: (ع) ڪنڙو
ذوب: (ع) خالص ماکي
ذواله: (ع) بگهڙ
ذوثلث اوراق: (ع) ٽيپني ٻوٽي
ذوثلث جات: (ع) ليار، گوئندي
ذوخمسه اصابع: (ع) سنيالو
ذومات شوڪ: (ع) ڌاماهو
ذهب: (ع) سون
ذئب: (ع) لوڪڙ
ذيفا: (ع) نانگ- زهر

ر

راب: (هه) ڪماند جي رس، چاش پکل
راتا: (ي) منو ڏاڙهون
راتينج: (رو) ڏوپ
راجا: (س) پنگرو
راجارڪ: (س) اڪ جو وڻ
راج پتري: (س) جائفل جو وَڻ
راج ورچ: (س) چمڪٽي
راج پرني: (س) پرسارٺي
راج لال: (س) لوبان
راج گهڙي: (س) ڳاڙهو ڪدو
راج ماش: (س) موٺ، ان
راج ميڙي: (س) انجير
راج هنس: (س) ڪنڊ، ڏنار ڪنوري
رازيانج: (معرب) وڏف
رازيانج رومي: (ع) سونف رومي
راستينا: (هه) دارچڪنو
راسو: (ف) نور (سهدار)
رافوته: (ع) ڦودنو
راجي: (س) آهر
راڪ: (هه) ڪيري
رال: (هه) ڏوپ
رام تلسي: (هه) رام تلسي
رامنم: (س) هنگَ
رانگ: (هه) قلعي
رانوا: (مرهٽي) طوطو
راوسه: (ع) لاٽي
راول: (هه) وات جي پڪ، ڏند
راوند: (هه) ريول

راوي: (س) ڪارن مرچن جو ٻوٽو
راهتان: (ع) زعفران
رائي: (هہ) اهر
رائب: (ع) ڏهي جو پاڻي
رائبيل: (هہ) رابيل- موتيو
رايد: (ع) سائو گاهہ
رايسن: (هہ) مانجهاندڙي
رايون: (ي) ريول (ريوند)
رُب: (ع) ميون ٻوٽين جي رَس
رب الارض: (ع) پونءِ ڦوڙ
رب السوس: (ع) رب سوس (مٺي ڪاٺي جو ست)
رَبرق: (سر) ڪانول
ربيان: (ع) گانگٽ
رتن: (هہ) خاص هيرو
رتن بالا: (هہ) ڪنڙو
رتن جوت: (هہ) رتن جوت هي اصل ۾ رتانڻ آهي جيڪو گهري گلابي رنگ تي ويڙهيل پتن وانگي هوندو آهي. تيل ڪي ڳاڙهو ڪري ٿو. انهيءَ نالي سان هڪ ٻوٽو بہ ٿئي ٿو جيڪو اڇا گلابي گل ڪندو آهي.
رتہ: (ف) آريٺو
رتي سروالي: (هہ) پتر ٻوٽي
رتيہ: (ع) ڪير ۽ لسي گاڏڙ پياڪ
رتيلا: (هہ) ڏنور (وڏو ڪوربٽڙو)
رُجراج: (ع) فالودو
رجل الحمار: (ع) رتن جوت يا بسفائج
رجل الدجاج: (ع) بابونو
رجل الراعي: (ع) ڪتڪي
رجل الغراب: (ع) مانڌاٽو
رِجلہ: (ع) لوٹڪ
رَجلہ: (ع) ڪنيي
رجني: (هہ) هيڊ
رجيع: (ع) جانور جا چيٺا ليڏٺا، ڦولڙيون
رحيق: (ع) خوشبودار شراب
رڇڪمر: (س) سونچر لوڻ
رخام: (ع) سنگ مرمر
رخمہ: (ع) ڊينگ پکي
ردريشمي: (س) مانجهاندڙي (ڳاڙهسري)
ردرجڙا: (س) تلسي
ردررتيس: (س) پارو
ردونتي: (هہ) رودنتي (ٻوٽي)
رڏي رانوهي: (س) ڪيسر
رز: (ف) انگور

رزير: (ع) مَچڻ
رس: (ھ) پاري ۽ ڌاتن جا ڪشتا
رس هندي: (هـ) گـهـڻ گـهـريـو (عشبو)
رسالڪ: (س) اڇو ڪماند
رسالا: (س) رسيل انب
رس انجڪ: (س) رسول
رس پري: (ھ) رس پري ميوو
رسنرس: (س) لال ناڪ
رسڪپور: (ھ) رسڪپور
رسوت: (ھ) رُسول
رسهاچو: (س) ڪماند جي رس
رشتہ: (ف) سَيون
رشابهو: (س) ڦٽڪي
رغالس: (فرنچ) موري
رغوره: (ع) جَهڳ- ڦيڻ
زغيف: (ع) ٽڪڪي- لولي اٽي جي
رفث: (ع) گلنار
رفقد: (ع) بيد مشڪ
رڪت: (س) رت- خون
رڪت پشپ: (س) زنگي گل ڳاڙهو
رڪت رودرا: (س) فولاد
رڪتو رتنا: (س) ڦٽڪي
رڪتِ سچا: (س) شنگرف
رڪت شالي: (س) ڳاڙها چانور ساٺي
رڪت شانتي: (س) سرنا گيڙو
رڪت شوڪا: (س) نرگندو
رڪت سنڪي: (س) بچنانگ
رڪت لوهہ: (س) ٽامون
رڪتمر: (س) ڳاڙهسرو ڪنول
رڪت مُول: (س) لجاڙي ٻوٽي
رڪت نچا: (س) ڳاڙهسرو ڪماند
رڪمر: (س) سون
رماد: (ع) رک- ڪيري
رمادلڪ: (س) جوڪار
رماڪ: (ع) گهوڙي
رمان: (ع) ڏاڙهون
رمان حلو: (ع) مٺو ڏاڙهون
رمان حامض: (ع) کٽو ڏاڙهون
رمان مر: (ع) کٽو مٺو ڏاڙهون
رمان البر: (ع) ڏاڙهونءَ جا گل
رمانس: (فرنگي) موري
رمپا: (س) ڪنبيلو
رمل: (ع) واري
رمہ: (شيرازي) گونهت، لوهہ جو
رمر بوٽي: (پنجابي) رمر بوٽي، هــن جو لوڻ موسمي بخار لاءِ مفيد آهي.
رنالوڪ: (س) پپر
رنف: (ع) بيد مشڪل
رنگ برت: (ھ) دمڙا
رنگتره: (ھ) سنگتري
رنگ زعفران: (ف) ڪسونبو

رنگنام: (س) کٿ
رواسن: (هـ) مـانـجهـانـدڙي، جنجهڻ بہ هن جهڙو ٿـنـي ٿـو پـر هـونءَ بنهي ۾ فرق آهي
رواستہ: (ي) ڪاري ڪڻ، پست جي
رواسير: (ع) پـوراٿـي، هـيءَ پـن (گـاهہ) جي سـنـگ مان هيڊي رنگ جي ٿئي ٿي.
روباروس: (ي) بڪائڻ نمر
روباهہ: (ف) ڦيڪاري
روباهہ تربڪ: (ف) ڪانول
روپا- روپڪ: (س) چاندي
روپ بشن: (س) اذخر- ڪنڻ
روپربيت: (س) ابرڪ
روپ مکي: (س) تارا مکي
روپيا شترو: (س) قلعي
روبيان: (ع) گانگٽ
روپيڪا: (س) روح رمان (گڙهل)
روٽي: (اردو) نـان- مـانـي- ڊبـل روٽي
رفٽ: (ع) چيٽو
روجهہ: (هہ) نيل گاءِ- روجهہ
روح- روحاني: اڪسير- پارو
روح توتيا: (ف) ابرڪ
روہ توتيا: (ف) جست

رود: (ي) جرقل- گلاب
رودر: (س) فولاد
رودڪ: (ف) مَجٺ
روده: (ف) آنڊا
روديون: (سر) زنگي گل جو ٻوٽو
روڏي: (سر) چانور
روسا گاهہ: (هہ) دودو گاهہ هن کـي لـيـمـن گـراس بـہ سڏيو وڃي ٿو ٻوڙي جٺان سر ڪري ٿو جي سرها ٿين ٿا.
روشن: سينڌي
روغن: (ف) گهہ- تيل
روغن تاره: (ف) مکڻ
روفيون: (ي) ڪانول جو قسم
رومشا: (س) هيد
رومنا شتمر: (س) ڦوڪرمول
رومناس: (ف) مجٺ
روهنس: (هہ) سـٿي جو پٽر
روهو: (هہ) ڏنيرو
روني: (اردو) ڪپهہ
رويا: (سر) ڪانول
رما شرنگي: (س) ٿک
رهيڙا: (س) روهيڙو
ريالا: (س) چمڪٽي
ريباس: (ع) ريوند جو وڻ هن جي پـاڙ ڪـي ريـونـد

ياريول كونجي ٿو.
ربباج: (ع) لوٽڪ
ريتہ پاڪال: (س) ڪاري جيري
رتيڪا: (س) پتل
رينا: (هہ) آرينو
ريچ: (هہ) رڇ
ريح: (ع) واءُ- هوا (گئس)
ريحان: (ف) نازبوءِ
ريحان الملڪ: (ف) تلسي
ريحان نفع: (مصري) بالنگو
ريحان يماني: (ع) نيپو
ريحاني: (ع) شراب جو قسم
ريفابيل: سنڌ
ريق: (ع) نيراني ٿُڪ
ريڪاسہ: ڪچانون
ريگ ماهي: (ف) ريگ ماهي (مشهور)
ريما: گينڊو
رينڙي: (بهاري) هيرڻ
رينڪا: (س) سنيالو جو ٻج
رينو راما: ڪيرل ٻوٽي
ريوتڪ: (س) چمڪڻي جي ڳر
ريونتي: (هہ) ريونتي چنبيلي جهڙو سرهو گل
ريوند: (ع) ريوند چيني ريول

ز

زابق: (ع) پارو
زاج: (معرب) ڪسيس
زاج ابيض: (ع) اڇي ڦٽڪي
زاج احمر: (ع) ڳاڙهي ڦٽڪي
زاج اخضر: (ع) آمڻ باڪرو
زاج اصفر: (ع) ڦٽڪي هيڊي (آڻ لپ)
زاج الساڪف: (ع) خاص ڦٽڪي
زاج اسود: (ع) مسي
زاج بلوري: (ع) ڦٽڪي اڇي
زاخل: لاک جو وڻ
زارج: (ف) زرشڪ
زاغ: (ف) ڪانءُ
زاغچہ: (ف) ڪانگ
زافر: (ف) جاهو
زاڪ: (ف) ڦٽڪي
زاهل: (ع) ڏير
زبا: کهو (ڪاني)
زبان: (ف) جڀ
زبد: (ع) مکڻ
زبدالبحر: (ع) سمنڊ ڦين
زبدانطري: (ع) ڪکر مٺل
زبرجد: (ع) زمرد جو قسم
زبش: هنداڻو

زبل: چيٺو- ياڻ
زبيب: (ع) ڏاک
زجمول: (ف) گرفي جو ٻج
زحل: (اصطلاح) شيهو
زرافہ: (ع) زراف جانور
زراوند: (ف) اٺ ڪچور
زردڪ: (ف) گجر
زرزور: (ع) مٽنا پکي
زرسود: (ف) هيڊ
زرشڪ: (ف) زرشڪ
زر غنج: هربو
زرڪوري: ڪکڙ موڙ
زرنباد: (ع) ڪپ ڪچور (ڪپور ڪچري)
زرني: (ف) هڙتال هيڊو
زرنيخ: (ع) هڙتال اڇو هيڊو، سائو ڳاڙهو ۽ خاڪي ڇٽ تي ٿئي ٿو.
زرنيخ ابيض: (ع) گودونتي هڙتال
زريعة الشرير: (ع) حرمل
زعاق: (ع) ڪڙو ٻاڙو- کارو پاڻي
زعفران: (ع) زعفران- ڪيسر
زعفران الحديد: (ع) گونهت لوهہ جو
زغار: (ف) سانپا
زغل: (ف) هل- سرڻ
زفت رومي: (ع) زفت رومي ڪوٺر جو قسم

زفر: ڪٿوري- مشڪ
زقبہ: (ع) ٿوهر جو وڻ
زڪم: (ع) ڪونگر
زلو: (ف) جوڙ
زماعہ: پيئڻ پکي، انهي ٽالي (پيئڻ) تر پاسي بلا بہ ٿيندي آهي.
زمج الماء: (ع) ڪانئرو (مڇي مار) پکي
زمخت: (ع) ڪسارو
زمرد: (ع) زمرد (قيمتي پٿر)
زم زمہ: (ع) زمزم جو پاڻي يا پارو
زنبق: (ع) زنبق (ٻوٽو)
زنبور: (ف) ڏينيو
زنبور سرخ: (ف) چيلاٽو
زنبوره سياهہ: (ف) ڀنور
زنجار: (معرب) زنگار
زنجبيل: (ع) سُنڍ
زنجبيل ستوهہ: (ع) بناريشي سنڍ
زنجبيل الڪلاب: (ع) سائٹر جو قسم
زنجيل عجم: لاٽي
زنجره: (اصفهاني) اڪ مڪڙ يا ٽڏو
زنجيرو: ڳوڻ (وکر)
زنقر: (ع) ڪٽيل ننهن
زوان: (ع) چنبيلي
زوفا: (ف) زوفا (مشهور)

زوف: كنڙو
زهر مهره: (ف) زهر مهرو (مشهور)
زهك: (ف) كڙ- پس- پري
زيبق: (ع) پارو
زيتون: (ع) زيتون. سنڌ ۽ عرب
جي زيتون ۾ فرق آهو
آهي تہ هتي پيدا
ٿيندڙ زيتون صرف
ميوو آهي ۽ اتي پيدا
ٿيندڙ زيتون مان تيل
ڪڍيو وڃي ٿو ۽
ڪٺائڻ تيار ٿئي ٿي.
زيرقون: نوربون
زيره: (ف) چٽو جيرو
زيره سبز: پلاءُ جيري
زيره سياه: (ف) ڪاري جيري.

س

سائر: (هہ) سائر
سالي: (هہ) ڳاڙها، لاڙي چانور
ساتري: (هہ) سدا مست (سداب)
ساج: (معرب) ساڳ جو وڻ
ساجي: (هہ) سجي ڪار
ساذج: (معرب) ڪماليت
سارامل: (س) سنگتڙو
سارغ: (ت) اٽو
سارساپريلا: گهڻ گهريو، عشبو
سارسل: (هہ) چاهو (سهدار)
سارس: (هہ) سارس(قاز)
سارشنا: (س) ڪنڪي
سارنثر: سرڪند- چندن
سارسارڪشت: (ف) اتنگڻ
ساس: (ف) مُنگهڻ
ساطرير: (ي) ثعلب مصري
ساغيور: (ي) چڪور
سافران: زعفران
سافروس: (ي) فيروزو
ساگ: (هہ) ساڳ (ڀاڄي)
ساگرمل: (س) سمنڊ ڦيڻ
ساگر مولي: (س) ستارو
ساگوداند: (هہ) ساگو داڻا مشهور
شاليشب: (س) ٻير جو وڻ
سالتي: (س) ڪپ ڪچور
ساليون: (ي) گرفو
سامالينوس: (ي) گجر
سامان: (ت) انجير
سامدرم: (س) لوڻ
سامراني: (س) لوبان
سامور: مرڙهيو
سامر: ڪبر پکي
سامط: (ع) اٽيي ماني
ساندرم وندا: (س) ڏڏ- لسي

ساندي: (س) موصلي
سانوري: (هہ) راهو
سانول: (هہ) سدا مست
ساون سوکي: (هہ) ساوڻ
سکي هڪ
ٻوٽي آهي
جيڪا ساوڻ
ايندي سکي
وڃي ٿي.
ساوان: (هہ) ڪرنگهہ (ان) (سائون)
ساهسري: (س) مور پنکي ٻوٽي
ساهي: (هہ) سيڙهہ (سهدار)
سهاڳ: (اردو) سهاڳو
سپاري: (اردو) سوپاري (وکر)
سپتلا: (س) ٿوهر جو قسم
سپتون: هڏو- هڏي
سپرڪ: (ف) سانو هرٻو
سپستان: (ف) ليسوڙا- گيدوڙا
سپش: (ف) جَوا- جوئا
سپند: (ف) هرمرو
سبوس: (ف) ٻوسي- تهي
سبوسہ: ٻوراٽي
ستالي: (هہ) شقاتل
ستاور: (هہ) ستاور (مشهور)
ستري ڦل: (س) آورا
ست گلو: (هہ) گلو- گلوڙ جو ست
ست لوبان: (هہ) لوبان جو ست

ستکر: (س) ڪنول
ستناڪيچڪ: (هہ) بانس
ستونا: (پنجابي) ڦڳڻ ڦلاريو
ستو: (هہ) ستو (مشهور)
ستوريلا: (س) ڪنڊ جو قسم
ستي پلاسي: ڪپ ڪچور جو قسم
سجاج: (ع) پاٽي گاڏر شراب
سجانونهان: (ع) لوبان
سجرڪار: (س) سجي ڪار
سخارون: (ي) ترنجبين
سخالہ: (ع) ڏاتن جو ٻورو
سخون: (ع) گرم ڪاڏو
سخيره: (ع) ڳاڙهي ڦتڪي
سخيص: (ي) مصطکي جو وڻ
سداب: (ع) سدا مست
سدا سهاڳڻ: (هہ) سدا سهاڳڻ
سدا گلاب: (هہ) سدا گلاب
سدا ڦل: (هہ) ڪڙولي
سدا بهار: (هہ) پتر ٻوٽي
سدا مست: سداب
سدارت: اڇي سرنهن توريو
سدر: (ع) ٻير جو وڻ
سدرشن: (س) سکدرشن
سدوس: تير
سرا: (س) تاڙي يا شراب
سراج انطار: (ع) نکيچکٽي
سراد: ڏرکا، ڪارکون

سرپ: (س) سَپُ
سربالي: (هه) لُلر
سرڦوڪ: (هه) سرڦوڪو
سريي پر: (س) چمون، ڦل
سريي پرني: (س) گوبي
سرخاب: (ف) چيهو پکي
سرخ الاچي: (ف) وڏا ڦوٽا
سرهہ: (شامي) گرفو
سرده: سردو
سرس: (هه) سرينهن وڻ
سرساديہ: سنيالو
سرشف: (ف) سرنهن داڻا
سرشير: (ف) ملائي- ٽري
سرطان: (ع) ڪيريو
سرڪندا (هه) پوڙو ڪاني جو
سرڪہ: (ف) سرڪو
سرل: (هه) ديال جو قسم
سرمق: (معرب) مريڙو
سرمہ: (ف) سوهيرو
سرنج: (ع) سُندر
سرن ماکي: (س) ٿهٽي
سروالي: (هه) سربالي
سروتو پڏر: (س) نمر
سروجيا: (بنگالي) سياڳي
سروش: (ي) پنير
سروڪرنڏي: (س) سچيت ڪاني
سروماريچ: (س) ڪاري ڪانول
سرون: (س) ڍورن جا سنگ
سريش: (ف) سريش
سريس: (ي) ڪاسني
سري گنڌ: (هه) سرڪنڊ
سري باس: (س) گگر
سري پشپ: (س) اڇو ڪنول
سريالي: (هه) سروالي
سري ڦل: (س) آورا
سرت: (س) ڪلوڙي
سري پني: (س) آرٿي
سري: (هه) منڍي پارا
سرما: (بغدادي) ڪڻڪ مان ٺهيل شراب
سطروخين: (ي) ڪانول
سطراڪ: (ع) اٺ ڪچور
سصينوس: (ي) گلنار
سعتر: (ع) ساٿر
سُعد: (ع) مارموٽ
سغتل: (ي) عود بلسان
سفال: (ف) ٺڪر
سفالہ: بادام جي کل
سفري: (هه) چانٺل
سفند: (ف) حرمل
سفنديلوس: (ي) گنڍه گاجرو (شاهترو)
سفيد مهره: ڪوڏيون
سقراطيون: (ي) ڪنبيلو

سقريقوس: (ي) وڇون- پٺون
سقمونيا: (ي) محمودو
سقن: (ي) ڪارڪن جو شيرو
سقيط: (ع) برف
سڪاڪائي: (هہ) سڪاڪائي
سڪمارا: (س) ڪيلو
سڪماري: (س) چنبيلي جو گل
سڪند قلا: (س) سڳند ڦريو ڪپور ڪچري جو قسم
سڪدرسن: (س) سڪدرشن
سلا: ارر (زالاٿي)
سلاجيت: (هہ) سلاجيت
سلالہ: (ع) ڪاڙهو- پساوڙو، دوائن جو
سلخ الحيہ: (ع) نانگ جي کل
سلدي: (فرنگي) گرفو
سلمق: (ع) ڪتيرو
سلوڪ: (ت) جور
سليقون: (ي) سندر
سماق: (ع) سماق- هڪڙي قسم جا کٽا داڻا.
سماد: (ع) ياڻ (ڍورن جو گند)
سماروغ: (ف) کنبي
سماهنگ: تنڌي جا ڏوڏا
سم الحمار: (ع) زنگي گل جو بوٽو
سم الفار: (ع) سنکيو
سمبده: (ف) ڪريند
سمهنگا: (س) گل بڪاولي
سمرشاڪال: (س) نيبر جو وڻ- بوٽو
سمطاوس: (ي) سرمو
سمطور: (ي) خمير
سمڪ: (ع) مَڇي
سمڪ الصيدا: (ع) ريگ ماهي مشهور
سملي: (ع) ٻير جا پلڙا
سمن: (ع) گِيهہ
سمنو: (ف) ميدو
سمندر سوک: (هہ) ڪنڙو
سمندر جهاگ: (هہ) سمنڊ ڦيڻ
سمنگا: (س) لجاڙي بوٽي
سمن گل: نيباهو گل
سمنہ: (ع) چرونجي
سميڪا: (ع) ڪُرڙي- مڇي
سنا: (ع) سنامڪي
سن: (هہ) سڻي (سوتليءَ راري)
سنانير: (مصري) آورا
سنبلہ: (ع) سنگ (آن جو)
سنپالو: (هہ) سنپالو
سنجد: (ف) ٽاڪرو ٻير
سنجد خراساني: (ف) عناب
سنجد ڪرڪي: غوريون
سنجيوس: (ي) مصطڪي

سنڌان: (هہ) عود- اگر
سنداہ: (ع) مادي گڏهہ
سندريس: (ي) سندر
سنڌا: (هہ) ڍڳا شير
سنڌيادرت: (س) چندر مکي موتيو رابيل
سندوري: (هہ) سدا سهاڳڻ
سن ڪردار: (بهاري) ڪاڪروچ
سنگار هار: (بهاري) هار سينگار
سنگجراحت: (ف) سيلکڙي
سنگدانہ مرغ: (ف) معدو- ڳجي پکين جي
سنگهاڙا: (هہ) سنگهاڙو
سنک: (هہ) ڪوڏ
سنگهيا: (هہ) ٻچنانگ
سنگ صلايہ: (ف) کرل- روهي
سنو: (ي) ڪلونجي
سنوت: (ع) ڇنو جيرو
سواد ماڪا: (س) سوُنا، وکر
سودا: (ت) ڪير
سوباڳي: (س) سهاڳو
سوبل: (هہ) سوبل- بابونو
سوبڏو مک: (س) هنگَ
سوپترم: (س) ڪماليٽ
سورطيون: (ي) ثعلب مصري
سوسمار: (ف) گوهہ (سهدار)
سوس: (ع) ريشمي ڪپڙن جو ڪيڻون
سوس الخشب: (ع) سرو (ڪاٺ جو جيت)
سوقيرس: (ي) انجير
سوڪڙ: (هہ) سڪل گوشت
سوڪري: (س) موصلي ڪاري
سوماڪلپالتا: (اردو) آسماني ٻوٽي
سونٺ: (هہ) وڏف
سونٺ: (اردو) سنڍ
سونڊي: (هہ) ڏنار ڪٺوري
سون مکي: (هہ) ٿهٽي سوني
سيب: (ف) صوف
سيبا: (هہ) گدامڙي
سيپ: (هہ) سپ
سيتاڦل: (هہ) سيتاڦل
سيتل چيني: (س) ڪبابو
سيج: (ف) ڊاک ڳاڙهي
سيرن پرن: (س) مارموت- ناگر موٿ
سيسامون: (ي) تر (آن)
سيفوس: (ي) ونگي
سيک: (ت) موٽي جانورن جي
سيلک: (ف) گهٽو- ان جو جيت
سيماب: (ف) پارو
سيموس: الماس- هيرو
سينگري: (هہ) موريءَ جي ڦري
سيوا: (س) هريڙ

ش

شاب: (ع) ماهر داڻو. هن کي جمالکهوٽو به چيو وڃي ٿو پر هيءَ هڪ شيردار ٻوٽي آهي.
شاب رومي: (ع) گول اڇا مرچ
شاب هندي: (ع) گول ڪارا مرچ
شات بکا: (س) سون
شاخ: (ف) سنڱ- ٽاري
شاخل: (ف) امر
شادنج: (معرب) دمڙا
شارچه: (ف) ترجهرڪ
شالم: (ع) چاندي
شالي: (ف) ساريون (ان)
شاليطون: (ي) ابابيل
شالوڪ: (س) ٻه (ٻاجي)
شالي جاتي: (س) جهنگ ٻلي جي مستي
شامپرني: (س) سرينهن جو وڻ
شاملا: (س) پيپل جو وڻ
شامي: (ع) ڪباب جو قسم
شاهتره: (ف) گلاهه گاجرو شاهترو
شاهه توت: (ف) شهتوت
شاهه درخت: صنوبر جو وڻ
شاه زيره: (ف) چٽو جيرو

شب: (ف) ڦٽڪي
شب القلي: (ع) سجي ڪار
شب انگير: (ف) جاڻ خراساني
شباط: (ع) ڏنيرو
شب افروز: (ف) چاسينگر ٽانڊاڻو
شباهنگ: (ف) ٻانگو ڪڪڙ
شب پر: (ف) (چمڙو سهدار)
شب بو: (ف) رات جي راڻي
شب تاب: (ف) ڪڙ ڪيٽو، ٽانڊاڻو
شب خوان: (ف) بربل
شب خيرڪ: (ف) هرمرو
شبذ: (ع) لوڻ
شب شره: (ف) ساڪڙ
شبوط: (ع) ڏنيرو
شبر: (ع) جست
شبهان: (ع) پتل
شبيا: (ف) ايريو
شتاچي: (س) آڪ
شتاور: (هه) ستاور
شب پتر: (س) ڪنول
شتر: (ف) اٺ
شترمرغ: (ف) اٺ پکي
شترگاو پلنگ: (ف) زراف
شترمور: (ف) جهنگلي مور
شتر: (ف) انگور
شتيڪ: (ف) چڪور

شجاب: (ع) سجر کير
شجاج: (ع) ڳورپٽ
شجاع: (ع) وڏو نانگ
شجر: (ع) وَڻ
شجره ابراهيم: (ع) سنيالو يا ٻير جو وڻ
شجرة الاكل: (ع) ديال
شجره بارده: (ع) ايوٺي
شجره براغيث: (ع) دانـڦـل جو وڻ يا ٻوٽو
شجرة البعوض: (ع) ديال
شجرة التين: (ع) انجير جو وڻ
شجرة الحائضه: (ع) ٻير جو وڻ
شجرة الحر: (ع) بڪائڻ نم
شجرة الحيات: (ع) سرو جو وڻ
شجره خبيثه: (ع) ٽوهه جي ول
شجرة خطاطيف: (ع) مهميري جو وڻ يا ٻوٽو
شجرة الخيال: (ع) ڀنگ جو ٻوٽو
شجرة الدب: (ع) ليار يا ڳوٺندي جو وڻ
شجرة الديق: لـيـسـوڙي جو وڻ (ليسوڙي)
شجرة الدلب: (ع) چنار جو وڻ
شجرة الدم: (ع) رتانڻ جو وڻ
شجرة الذراريح: (ع) تـيـج (ڪائي) جو وڻ
شجره رستم: اٺ ڪچور
شجرة النبق: (ع) ٻير جو وڻ
شجرة النور: (ع) صحت ڪندرو جو وڻ
شجرة الهيلج: (ع) بڪائڻ نم
شجرة الهند: (ع) ساڳ جو وڻ
شحدان: (ع) مٽر (اَن)
شحط: (ع) پکين جي وِٺ
شحم: (ع) وَهه- چربي
شحم اترج: (ع) ترنج جي ڳر
شحم الارض: (ع) سانپا، ڪُنيي
شحم الحنظل: (ع) ٽوهه جي ڳر
شحم الرمان: (ع) ڏاڙهــون جي ڳر ۽ پردي
شداباپتر: (س) ٻير جا پن
شراب: (ع) شراب- دارو
شراب رقيق: (ع) پترو شراب
شراب غليظ: (ع) گهاٽو شراب
شراب لطيف: (ع) هلڪو پترو شراب
شراب حامض: (ع) کٽو شراب
شراب مر: (ع) ڪڙو شراب
شراب تلخ: (ع) ڪـافـي (بـي سواڏو شراب)
شراب حريف: (ع) تيز شراب
شراب اسود: (ع) ڪارو شراب
شراب احمر: (ع) ڳاڙهو شراب

شراب ابيض: (ع) اڇو شراب
شراب اصفر: (ع) پيلو شراب
شراب ريحاني: (ع) سُرهو شراب
شراب صدف: (ع) خالص شراب
شراب ڪور: (ع) ميرو گدلو شراب
شراب قديم: (ع) چاليهارو ورهين جو رکيل شراب
شراب لبني: (ع) کير جهڙو شراب
شربت: (ف) شربت (مٺو پياڪ)
شرفون: (سر) ڦوٽا
شرڪاڪولي: (س) ٽاڪ جو پن
شريح: (ع) سوڪو گوشت
شست: چپٽي
شعرالارض
شعرالجبار
شعرالجن ع
شعرالجبال پرسيائو شان
شعرالحيات هنسراج
شعرالحيات
شعرالڪلب
شعرالغول
شعرالحمار
شعرالخنازير
شعير: (ع) جَو
شغالي: (ف) انگور جو قسم
شفترنگ: (ف) شفتالو ۽ زردالو جي پيوندي مان پيدا ٿيل ميوو.
شقائق النعمان: (ع) گل لالا
شڪا قل: (س) اڪ جي انبڙي
شڪاوني: (س) ڪنڪي
شڪ: سنکيو (زهر)
شڪ پريا: (س) نِمر
شڪتر: (س) ڪانجهيءَ جي گيرٿ
شڪر: (ف) کنڊ
شڪر سليماني: (ف) مصري
شڪرتري: (هه) سنهي کنڊ
شڪر خوره: (ف) وڏي ڇهنب وارو ننڍڙو پکي جيڪو گلن ۽ پنن مان رس چوسيندو آهي.
شڪرڪند: (ف) لاهوري گجر
شڪران: (ع) آڪرهي
شڪلا: (س) ٽيج ڪاٺي
شڪلاوني: (س) ڪنڪي
شڪل پشپ: (س) سرينهن جو گل
شڪم دريده: (ف) اسپنگر
شڪنبه: (ف) اوجهري
شڪنج: (ف) ڳاڙهو نانگ
شڪند: (ف) سانپا
شڪوڪي: (س) ڪچالو
شڪوهنج: (ف) بڪڙو
شگوفه: (ف) گونچ وٺن ٻوٽن جو

قوتهڙو
شلتوڪ: (ف) ساريون (ان)
شلجم احمر: (ع) بيٽ
شلہ: (ع) ڳوهہ جو آنو
شلڪ: (ف) ڇوڙ
شلمن: (ي) هربو
شليڪ والا: (س) ميڻ ڦل جو وڻ
شليہ: (س) ميڻ ڦل
شمشڪ: (زند) تر
شمي: (س) ڪنڊيءَ جو وڻ
شمي پترا: (س) لجازي ٻوٽي
شنهاري: ٻلي
شنڪالہ: (ف) ڪٽڪ جو سنگ
شنڪليل: سُنڊ
شنڪنيڪا: (س) لاڪ- جَو
شنگرف: (ف) شنگرف
شنگرف سفيد: (ف) رسڪپور
شنگرف راولي: (ف) سندر
شنگوير: (ف) سنڊ
شواء: (ع) ڪباب
شوپوگي: (س) نڪري
شوخط: ڇيٽي جو سنگ
شوخ: (ف) ڪن جو مير
شور مور: (ف) نانگ ڪِول
شور باج: (معرب) شوربو، رَهو
شورگر: (ف) لٿو (وڻ)
شورشمير: (ف) ننڍيا ڦوٽا

شوڪہ: (ف) وڇونءَ جو ڏنگ
شوڪہ صهبا: (ع) واهو
شولڪين: (س) ڪاري جيري
شونشپا: (س) شفتالو جا گل
شونڊلي: (س) ڪلوڙي جو ڦل
بيلگري
شونيز: ڪلونجي
شوهب: چاهو، يا سيڙهہ
شويل: (ع) گوماذر
شهاب: (ع) جهارو، لسيءَ جو
شهد: (ف) ماکي
شير: (ف) کير- ٿڄ
شيرگاو: (ف) ڳائو کير
شيربز: (ف) ٻاڪرو کير
شيرميش: (ف) رڍو کير
شيرخر: (ف) گڏهہ جو کير
شيرماديان: (ف) گهوڙيءَ جو کير
شيرشُتر: (ف) اوٺو کير
شيرزنان: (ف) ٿڄ
شيرآهو: (ف) هرڻ جو کير
شير شير: (ف) شينهڻ جو کير
شيرخوڪ: (ف) سورڻ جو کير
شير شر: (ف) چمڙي جو کير
شيرينوعات: (ف) کيراليون ٻوٽيون
ءِ ٻوٽن جو کير
شيرخشت: (معرب) شيرخشت
شيرروغن: (ف) تيل گاڏڙ کير

شيربرنج: (ف) ڪيرٽي
شيرملي: (س) آڪ

ص

صاب: (ع) ديال
صابون: (ع) صابڻ
صاتر: (ع) ساٿر
صاد: (ع) ٽامون
صارم: (ع) شينهن
صاصلي: ڪپ جو پوٽو
صارموريون: واهو
صامت: (ع) سون چاندي
صامرزه: (ع) ڪتي ڏهي
صبارا: (ع) ايريو
صباره: (ع) ايريال ڪنوار پوٽي
صباحيه: (ع) گجر
صبر: (ع) ايريو
صبغ: (ع) پوڙ
صبي: (ع) سناجو نپوڙو (سڪل حالت پر)
صحت: (ع)هڙس
صدبرگ: (ف) گينبدي جو گل
صدو: (ع) اکوهي
صدف: (ف) سپ
صدف مرواريد: (ف) سچي سپ

صديفس: سندر
صراه: (ع) هيڊو ٽوهه
صرابلہ: (سر) سوئا (وکر)
صراج: (ع) خالص شراب
صراد: (ع) ٻندبو (جيت) پنيوري
صراخ: (ع) مور پکي
صر: (ع) ڪٽو ڏونٽرو
صرصر: (ع) تڏو (جيت)
صرفان: (ع) سخت ٿلهي ڪارڪ
صرقولا: (سر) گونڻ (وکر)
صريرا: (ع) ڪڪڙ مرڙ
صديقه: (ع) ڪجيءَ جا سڪل ڦرها
صريوقنا: (سر) ڪُٹِ
صعاري: (سر) جَو
صعتر فارسي: ڪاري ساٿر
صعتر جوزي: اچي ساٿر
صعرور: (ع) پينڊ- ٽنڊڻ- چيٽي جو جيت
صعقر: (ع) مچي جي آني
صعون: (ع) نر شتر مرغ (اٺ پکي)
صعوه: (ع) چانهن يا چيهو پکي
صعيد: (ع) مٽي
صغاب: (ع) ڪولين جا آنا
صفرات: (ع) سيبانڻ
صفراغون: ڦدي (پکي)
صقاليس: پاپي
صقعل: (ع) ڪير چهارا

صلاء: (ع) باهہ تي سيوڪ (ڪڙڪ) تيل ڪباب
صلايق: (ع) سنهي ماني
صلجہ: (ع) ريشم جو ڪيئون
صلصل: (ع) ڳيري
صلصلہ: (ع) پاريهل يا چاڻهن پکي
صلور: (ع) گوج
صلون: (ع) پارڙي (ڪنديءَ جو وڻ)
صمغ: (ع) کونر
صمغ اجاص: (ع) آلوبخارن جي کونر
صمغ الاقاقيا: (ع) ٻير جي کونر
صمغ الانجدان: (ع) هنگَ
صمغ البحر: (ع) ڪهربا
صمغ البلسان: (ع) بلسان جو تيل
صمغ الزيتون: (ع) زيتون جي کونر
صمغ السداب: (ع) ڪني ڪاٺي جي کونر (ثافسيا)
صمغ الصنوبر: (ع) ڏوپ
صمغ الطرثوث: (ع) اشق
صمغ القتاد: (ع) ڪتيرو
صمغ اللوز: (ع) بادام جي کونر
صمغ الحروث: (ع) هنگَ
صناء: (ع) چنار
صندل: (معرب) سرڪنڊ
صندقيس: (ي) سندر
صنوبر: صنوبر جو وڻ
صنوبر هندي: (ع) ديال
صوف: (ع) پشم- اُن
صهر: (ع) ڏاڙهون
صهرا: (ع) ڏاتورو
صيحان: (ع) کدڙي ڪارڪ
صيق: (ع) جهنگ جي جهرڪي

ض

ضاحڪ: (ع) اڇو پاهڻ
ضال: (ع) ڇاپرو ٻير
ضان: (ع) رڍ
ضب: (ع) ڳوهہ
ضبح: (ع) ڏاڙهون
ضبر: (ع) ڪدامڙي
ضبلہ: (ع) سنهون سپ
ضب النخل: (ع) کجيءَ جو ٻور
ضحاڪ: (ع) سهاڳو
ضجاج: عاج
ضراڪ: (ع) شينهن
ضرب: (ع) گهاٽي ماکي
ضرجع: (ع) ڪجي
ضرع: (ع) ٿڻ
ضرف: (ع) انجير جو وڻ

ضرمر: (ع) اسطو خدوس
ضري: (ع) انگور جو نيوڙو (رس)
ضريب: (ع) برف- ڳڙو- ماڪ
ضريڪ: (ع) ڳجهه پڪي
ضفاري: (ع) ڏيڏر
ضل: (ع) منگهڻ
ضمج: (ع) ميڄ
ضوع: (ع) چبرو
ضهر: (ع) ڪيهائون
ضياء: (ع) پڪل گگر
ضيب: (ع) موتي
ضيراڪ: (ع) ڪڪو- مڇي
ضيموطوس: (ي) سوپاري
ضيوان: (ع) ڪٺور ٻلو

ط

طاب: (ع) کجي (مديني ۾ پيدا ٿيندڙ)
طاخڪ: (ع) بڪائڻ
طاريد: (ع) جمالگهوٽو
طاري: (ع) تاڙي
طاسا: (ع) ٺهٽي
طاطياوس: چونو- چڻ
طافره: (ع) رڪ- ڪيري
طالطرقوس: (ي) ثعلب مصري
طالس: (ي) هربو
طائوس: (ف) مورپکي
طائر: (ع) کير جي ٿري
طاهر: (ع) سنيالو
طباشير: (ع) طپاشير
طبس: (ع) سون
طبرزد: (ف) نبات
طبتامادن: (ي) ڪامون گاهه. اهو گاهه جيڪا بڪري چرندي آهي ان ڪي ڪاموري بڪري چيو وڃي ٿو.
طبلاق: (ت) مارموت
طبخ: (ع) گدرو
طبخ هندي: (ع) هنداڻو
طحال: (ع) تري
طحمار: (ع يا رو) آڪوهي
طخي: ڪڪڙ
طراثيث: چيڙ- متيرو
طراخيس: (ي) جوئر- جوار
طراسولن: تالسيپتر
طراعس: (ي) ڪاسني
طراق: (ي) ترياق
طراقاقيبا: (ي) ڪتيرو
طرائل: دانقل
طرحفي: ميڻ

طرخشوق: (ي) جهنگلي ڪاسني
طرس: (ع) ڪاڳر
طرطب: (ع) ڊگها ٿڻ
طرفا: (ع) لئي جو وَڻ
طرموق: چمڙو
طارموس: (ي) پرت
طرميون: سيسر (پاڻيءَ جو سهدار)
طرنم: ناريل
طروطون: (ي) هيرڻ
طرونوقون: (ي) گونندي- ليار
طريجه: (ع) پڳل گوشت
طريقلہ: (ي) واهو
طريقون: (ي) بگهه (پکي)
طعام: (ع) ڪاڌو
طعم: (ع) سواد
طفال: (ع) سڌڪل گل
طلا: (ع) سون
طلا: (ع) ليپ
طلا: (ع) پيچ جي ڪل
طلام: ينگ جا ٻج
طلحوم: (ع) بيئل پاڻي
طلسا: (ع) تنديون سپيون
طلم: (ع) ڏندن تي چڙهيل پيلي رَوَ
طماقطر: ڪماپٽ
طمل: (ع) ڪيوڙي جو پاڻي
طنجيه: (ف) تئي
طين: (ع) مٽي
طين احمر: (ع) سونا گيڙو
طين اخضر: (ع) نير
طين الحڪمت: (ع) گلحڪمت
طين الشفا: (ع) خاڪ شفا
طين فارسي: ميٽ

ظ

ظالم: (ع) گهڻ گهربو (عشبو)
ظبي: (ع) هرڻ
ظبيه: (ع) هرڻي
ظر: (ع) پارو (ٿڌ ۾ جميل پاڻي)
ظفر: (ع) ننهن
ظفرة العجوز: (ع) پرت-= بڪڙو
ظفيره: (ع) ڦودنو جهنگلي
ظلف: (ع) کُر- جانورن جا
ظلم: (ع) برف
ظمخ: (ع) اڪڙوٽ
ظنب: (ع) وڻ جي پاڙ
ظنبوب: (ع) هيڙهو (پکي)
ظهره: (ع) ڪچانون
ظهون: (ع) جهنگ پلو
ظي: (ع) ماڪي
ظيان: (ع) جهنگلي چنبيلي

ع

عابس: (ع) شينهن
عابق: (ع) اڏامڪ پکي
عامڪ: (ع) ڪتي جَهڙ
عاج: (ح) عاج، هاٿي جي ڏندن جو پورو
عاذر: (ع) ڪرفتي
عاسل: (ع) لوڪڙ (جانور)
عاسي: (ع) ڪجيء جو ڇڳو
عاشق الشجر: (ع) وڻ ويڙهي
عاشره: (ع) چراخ- ڳوريٽ
عانصي: (ع) ساڪڙ
عانط: (ع) رڍ- ٻڪري
عاقر قرحا: (ع) عقرقرحو
عاقل: (ع) ٽاڪرو ٻوڪ
عبث: (ع) تلسي
عبعب: (ع) نر هرڻ
عبيط: (ع) سچر تازي رت
عتمت: (ع) حلواڻ ڇيلو
عثار: (ع) دز- ڌوڙ- رَئي
عجارم: (ع) مرداڻو خاص عضوو
عجاف: (ع) ٿوهر
عجامر: (ع) ڪکڙبون
عجد: (ع) ڪاڻة
عجَروف: ماڪوڙو
عجل: (ع) وِڇ- ڳابو
عجمر: (ع) ٻِج جي پاڙ
عدس: (ع) دال مهري
عرو: (ع) ڳڌهر
عردار: (ع) هاٿي
عرق: (ع) پگهر
عرق: (ع) ارڳ- عرق
عرق آصل: (ع) ڪلوڙي جي پاڙ
عرق انجبار: (ع) انجبار جي پاڙ
عرق الجسد: (ع) بدن جون رڳون (نسون)
عرق السوس: (ع) مٺي ڪاٺي
عرق الطيب: (ع) اٺ ڪچور
عرق اللالورج: (ع) رتاڻو (رتن جوت)
عرق الڪافور: (ع) نر ڪچور
عرق الجبال: (ع) مهماء
عرق الزبيب: (ع) ڊاک جو پاڻي
عرق الشجر: (ع) ڪونر
عرق العروس: (ع) ابرڪ
عرقيل: (ع) آني جي هيداڻ
عروق: (ع) پگهر آڻيندڙ دوا
عروق حمر: (ع) مجٺ
عرهون: نير جا پن، وسمون
عريڪ: (ع) اٺ جو ٿوهو
عساقل: (ع) ڪنيي
عسل: (ع) ماکي

عسل بلاد: (ع) پيلاون جي رس
عسل الحاج: (ع) ترنجبين
عسل القصب: (ع) ڱني جي رس
عشبه: (ع) گھڻ گھريو
عشر: (ع) اڪ
عش الطائر: (ع) پکي جو آکيرو
عصاب: (ع) ھرڻ
عصاره: (ع) نپوڙو (دوائن وغيره جو)
عصارة السوس: (ع) رب سوس
عصف: ڪڙپ
عضه: (ع) ڦيڪاري
عضو: (ع) لنگ
عطب: (ع) ڪپھ
عطر: (ع) خوشبو، سرھاڻ
عطر چرسيان: چرس
عطر ولايتي: ڪشميري چرس
عطم: (ع) پنجيل اُن
عفر: (ع) ماوا (مازو)
عقار: (ع) شراب
عقاقير: (ع) جڙيون بوٽيون
عقرب: (ع) وڇون
عقرب الماء: ٽتي تور
عقيق: (ع) عقيق (مشھور)
علامه: (ع) ميندي
علفه: (ع) پاروٺو
علوه: (ع) ايريو
عليق: (ع) وڻ ويڙھي
عمرو: (ع) ولجاڻ
عمور: (ع) مھارون ڏندن جون
عنب الثعلب: (ع) ڪانول (بوٽي). ھي جھنگلي، پھاڙي باغائي ٽني ٽي جن مان ھرھڪ جا ٻه قسم نر ماد ھوندا آھن.
عنبر: (ع) عنبر (مشھور) ھي مڇيءَ جي پيٽ مان نڪتل خوشبودار دوا آھي
عندليب: (ع) بربل
عنصل: (ع) جھنگلي بصر
عنڪبوت: (ع) ڪورئيڙو
عود: (ع) عود (مشھور)
عدد الريح: (مصري) مھميرو
عود صليب: (ع) عود صليب
عين الحيات: (اصطلاع) پاري جو اڪسير
عين السرطان: (ع) ليسوڙا

غ

غاريقون: (ع) غاريقون

غار: (ف) قاز (پکي)
غاراباغي: (ت) ککڙ موڙ
غاسول: (ع) لاٽي
غافث: (ع) دانقل
غالالوطي: (ي) جهالر- چونرا
غسا: لوڻ
غراب: (ع) کانءُ
غراب الليل: (ع) چهرو
غربال: (ف) چاڻي
غرسا: (ع) ڦاڙهه
غرسار: (ع) موڙهيو
غرتوتيه: (رو) ابرک
غرر: گاهه سکمرد جو
غرغر: (ع) جهنگ ککڙ
غرغره: (ع) گرڙي
غرمر: (ف) گڊ (پهاڙي رڍ)
غرمج: (ف) کلونجي
غرينواش: لونگ
غرني: چنبيلي
غري السمک: (ع) مڇيءَ جي سريش
غزال: (ع) هرڻ
غسول: (ع) لاٽي
غضروف: (ع) پرکٽو هڏو
غلسوفس: (ي) پکي يکڻ
غلوفريا: (ي) مني کاني
غليجن: (ي) جهنگلي ڦودنو
غليواج: (ف) سرڻ- هل
غندب: کوريٽڙو
غنمر: (پشتو) کٽڪ
غوره: (ف) ڪچو انگور
غوک: (ف) ڏيڏر
غيال: زنبق (باغاني بوٽو)

ف

فابس: ڦٽکي
فابش: (ي) چونرا
فاترستين: توريو
فاجشر: لڏڙي جا خصيا
فاجع: (ع) چِپ
فاحا: زعفران
فاحافامس: رسول
فاختر: (ف) ڳيري
فاخر: (ع) ڪسي ڪارک
فاخوز: (ع) تلسي
فادانيا: عود صليب
فادخ: آرينا
فادزهر: فاد زهر
فادما: (سر) توتيو
فارة المشک: (ع) مشڪي هرڻ جنهن جي دُن مان مشک نکري ٿو.
فارادادرا: (سر) نيزا

فارسون: وڻ ويڙهي
فارسا: ننڍا الوبخارا
فارسياهہ: (ف) اکڙوٽ
فاروسي: (ي) ميڻ
فارونو: آورا
فاريقا: (ي) هربو
فاريونا: (ي) (فادانيا) عود صليب
فارونيل: بابچي
فاس: لئو
فاسطرن: (ف) ککڙ مرڙ (بوٽي)
فاسلو: (ي) چونرا
فاطقي: (معرب) مهري
فاعيس: کراکني
فافور: (ع) گوماذر
فافيس: (ي) لوٹک
فافيشر: (ي) کيکڙو (مشهور)
فاکہ: (ع) قل قروٹ
فالاس: (ي) چرائتو
فالاميني: (ي) نهري قودنو
فالسہ: (هہ) قاروان
فال مال: فرنجمشک
فالندي: کلوڙي جي پاڙ
فالينوس: (ي) شاهترو
فاماري: (ي) مرچ
فامورون: (ي) ربيڙي
فانجي: (معرب) کانجي

فاينوس: (ي) جيرو (وکر)
فانيذ: (ع) پتاشا
فادانيا: (سر) عود صليب
فاوس: پپيتو
فتيس: (ي) ماوا- ساکڙ
فتيلہ: (ف) وَٽ- نائي
فث: (ع) چيٹو
فشغ: ٹوهہ جو بج
فثيموس: (ي) جمالگهوٹو
فثيمون: (ي) ليمون
فجل: (ع) موري
فحم: (ع) کوئلو
فحقرہ: بوسي- ٹُهي
فخيرہ: (ع) ويگر
فرات: (ع) منو- صاف پاڻي
فراخ: (ع) پکين جا بچا
فراشتہ: (ف) پوپٹ
فراطن: سنگ جانورن جا
فراع: (ع) ذات- مني
فراموميهہ: (ي) چهارو
فراموس: (ي) رهان- چونرا
فرايشون: سمنبہ قين
فريورم: کافور
فرتوت: کراڙو- پوڙهو
فرث: (ع) اُوجهہ (اوجهريءَ جو)
فربوس: ڳيري
فرثا: (ع) مجٺ

فرثما: (ع) جَو
فرجاد: (ع) اڇي ڪڻڪ
فرجي: (ع) لونبڙي
فرج: (ع) مارموت
فرخ: (ع) ڪڪڙا
فرس: (ع) گهوڙو
فرس الماء: (ع) درياهي گهوڙو
فرسا: (ع) پيپريون
فرساطيس: (ي) هڙتال
فرساما: پيپر جو وڻ
فرستاريون: (ع) آمر
فرشڪي: (ف) انگور جو ننڍو ڇڳو
فرص: (ع) گگر
فرفخ: (ع) لوٹڪ
فرفيران: (ع) ريول رس
فرني: (ف) کيرڻي
فرو: (ع) پوستين
فروميان: بصر
فريد پوڪي: ڪُرس- جل جمني
فريق: (ع) ٻاجهري
فسا: (سر) ڪارڪ جي ڪڪڙي
فسبا: (رو) زفت
فستق: (معرب) پستا
فسفر: (ع) واهو
فسلي: (ع) هيرڻ
فسوليون: (ي) اسپنگر
فسوريس: (ي) سچيت ڪائي

فصد: (ع) سِير ڇوڙائڻ
فضيض: (ع) مينهن جو پاڻي
فطريوس: (ي) گوار
فطس: (ع) موڙهيو
فطم: (ع) لونگ
فطلا: (ع) جرقل
فطومايلون: (ي) ڪيلو
فف: (ع) ٿوڪ
فقاح: (ع) مکڙي
فقاح الاذخر: (ع) ڪنڻ جي مکڙي
فقاح السنبل: (ي) مرسرهي جو گل
فقد: (ع) سنيالو
فقده: (ع) سنيالو جو ٻج
فقنصير: (ع) پڳل آنو
فلاطاس: (ي) ڳانو مکڻ
فلافرما: (سر) ڦقڙ
فلجيقن: سورنجاڻ
فلس ماهي: (ف) ڪچلو
فسطاريون: (ي) چنار
فلک تار- فلک سير: (ف) پنگ
فلوريقي: (ي) اڇو صندل
فلموس: (ي) ونگو
فلونيا: (ي) مشهور مرکب
فواطا: ڪانول پيرون
فوة الصبغ: (ع) مَجِٺ
فوخلياس: ڪرڏ
فودرس: (ي) سائو ڏيڏر

فورفر: (سر) ميندي
فوسين: سجي ڪار
فوطيا: پنير مايو
فوطون: (سر) بکڙو
فوطہ: ٽيج ڪاني
فوغلس: (ي) ڳائوزبان
فوفل: (ع) سوپاري
فوفہ: عشبو- ڳهڻ گهربو
فولا: ڪماليت
فولاد: (معرب) فولاد
فول طامون: (ي) سوٺا
فولوسون: (ي) ٿومر
فولومس: (ي) ونگي
فوليمترين: (ي) توت جا پن
فونيا: (رو) دارچيني
فونيانا: (ي) ٿودنو
فونين: (ي) بسد (ڳتيتن جي پاڙ)
فوه: (ع) مَجِٿ
فواهہ: (ع) بڪري جو ڪير جيڪو منو هجي
فوهد: (ع) شراب
فيثاغوس: (ي) پتيهرول
فيافرليون: (ي) ڌاتورو
فيتموس: (ي) جمالگهوٽو
فيجارس: (ي) باجهري
فيدر: (ع) ٿلهيار
فيروسا: (ي) ميٺ
فيروطيس: (ي) پير
فيعلي: ڳاڙهو هڙتال
فيطاميرون: (ي) ڌاٿا
فيطرن: نڪ چڪٽي
فيطولوس: (ي) صنوبر جو چوڏو
فيعروس: (ي) ميندي؛ جو پوٽو
فيفا: (ي) ڪرپٽي جو ڪينون
فيفرين: اڇا گول مرچ
فيلور سخيوس: (ي) مصطڪي جو وڻ
فنيلن: (ي) پواڙي
فيورمينا: لاجورد
فيطيوس: (ي) ڪل- چمڙي
فيوفيوس: (ي) مارا
فيوماطين: (ي) ڪاري تلسي
فيون: (رو) موري
فياد: (ع) ٿومر- انڪچور

ق

قاب: (ع) عقاب
قابوق: (ع) چلر
قابنيش: بانس
قاتول: (معرب) ڌاتورو
قاتت: (ع) ڌونترو- ڌهي
قارا: (ع) بهمڻ اڇو ڳاڙهو

قاربور: چانهين- هنداڻو
قارج: (ع) ڪنيي
قارس: (ي) ڪلوڙي
قارسيا: (ي) ڪبابو
قاسي: (ت) ٻيرچو
قاسينا: (ي) ڪهيڙو
قاطيغوبا: (ي ياسر) ترهه
قاطون: (ي) اڇڙو- نوشادر
قاطوع: (ي) اسپنگر
قاق: (ع) ڪنگ پکي
قاقاطون: نيلوفر- ڪوڻيءَ جو گل
قاقالس: (ي) چوڙ
قاقسبون: (ي) گڏهه گاجرو
قاقلہ: (ع) ڦوٽا
قاقلہ صغار: (ع) ننڍا ڦوٽا
قاقلہ ڪبار: (ع) وڏا ڦوٽا
قاقم: (ع) سنجاب (قيمتي کل)
قالاجير: (ي) سجي ڪار
قالامن: (ي) بانس
قالامواس: (ي) ٻاوڙي
قاملي: ساڳ جو ڪينرن
قاموز دربيا: (سر) زيتون جي ڪونر
قامرزدرعني: (سر) خطمي جي ڪونر
قاموز ديوار: (سر) بادام جي ون جي ڪونر
قاناغيس: (ي) ڀنگ جو ٻج
قانش قبطي: چونرا
قانيون: (ي) شاهترو- گڏهه گاجرو
قبار: (ي) ڪلوڙي
قباح: (ع) سيڙهه
قباق: (ع) ڪدو
قباح: ريچ
قبجہ: (ع) ٿوسي (پکي)
قبقات: درياهي سپيون
قبيس: (ع) موري
قت: (ع) واهو
قتام: (ع) دز- مٽي- ڏوڙ- رئي
قترس: اڇو تامون
قترغہ: ڪانگ- ڪانءُ
قتع: (ع) سُرو (ڪاٺ جو جيت)
قتنا: (سر) ڪانهن- ڪانو- نڙ- بانس
قثاء: (ع) ونگي- ڪڪڙي
قثاء الحمار: (ع) ننڍي جا ڏوڏا
قثاء الحير: (ع) اٺ ڪچور
قثاء الڪبر: (ع) ڪلوڙي جو ڦل
قثاء النعام: (ع) ترهه
قثاء هندي: چمڪڻي- املداس
قثد: (ع) ونگو
قح: ربيڙي- ڪلوٽي
قدوح: (ع) مَڪيون
قدوم: (اصفهاني) توردي
قديح: (ع) رهو- شورو
قديد: (ع) سڪل گوشت

قر: (ع) چوزو
قراخ: خالص پاڻي
قراري: (سر) هيرڻ جا ٻج
قرار نوش: (رو) ميڻ
قرار نوفل: نيلوفر- ڪوٽيءَ جو گل
قراقر: (ع) وڻ جي ڏاڙهي
قراقينوس: (ي) لاڻي
قراموس: (ي) رهان چونرا
قراميون: (ي) بصر
قراد: (ع) مات- ماڪ
قرباهر: (ت) ڏيڏر
قرح: ڪلونجي
قرداليون: بسد- ڪٺيتن جي پاڙ (بيخ مرجان)
قردامون: (رو) ڪاري جيري
قروع: (ع) اٽ يا ڪڪڙن جا چَو
قرس: (ع) سنهڙو مچر
قرطس: انگورن جا گونچ
قرطمالو: (ي) چمڪٽي
قرطو: (ي) پُرٽ- بڪرو
قرطي: (ي) بڪرو- پرٽ
قرع المر: (ع) ايرائون
قرغات: (ت) پان جي پاڙ
قرفلون: (رو) لونگ
قرفيون: (ي) اڪَرهي
قرقس: (ي) وارون
قرماره: زنگي گل جو ٻوٽو
قرمز: ڪرمچي
قرميون: (ي) مٺي پاڻيءَ جي مڇي
قرن الايل: (ع) ڦاڙهي جو سنگ
قرن البقر: (ع) ڍڳيءَ جو سنگ
قرنب: (ع) ڏوڏو
قرن الحربيب: (ع) گينڊي جو سنگ
قرن العنز: (ع) ٻڪري جو سنگ
قرناويلا: سانپر جو سنگ
قرنبا: (ي) گوبي
قرنبا اغريا: (ي) جهنگلي گوبي
قرنفل: (ع) لونگ
قرنفل مدار: اڪ جي ڦلڙين جا لونگ
قروسميون: ڌاتورو
قريدريوس: (ي) ماڪڙ
قرير: توهه
قريص: (ع) حلواڻ جو ٻوڙ
قزح: (ع) ڪتي جو مُٽ
قساء: (ع) دارچيني
قسراق: گهوڙي
قسربوا: ميندي جو تيل
قسط: (ع) ڪُٺ
قسط ابيض: (ع) ڪٺ اڇي
قسط اسود: (ع) ڪٺ ڪاري
قسط حلو: (ع) ڪٺ مٺي
قسط حيني: (ع) ڪٺ ڪڙي
قسط عربي: (ع) سرهي ڪٺ
قسطور: (ع) لڌڙي جا خصيا

قسطعير: تلعي
تسلح: کنبيلو
تشر: (ع) ڇلڙ- ڇوڏو
تشري: (ع) ٿري- ملائي
تشمش: (معرب) ڪشمش
تشور: (ع) منهن صفائي (ياپي ڪا زنائي دوا)
تصب: (ع) بانس- ڪانو
قصب السکر: (ع) ڳنــــــــو- ڪـــمـــنـــد، ڪماند
قصب فارسي: (ع) ڪانهن يا ڙ جو بوڙو
قصر: (ع) ڪجيءَ جي پاڙ ۽ ڇڙيون
قصل: (ع) ٻيرين جو ٻور
قضام: (ع) ڇڻن جو ٻوٽو
قضم: (ع) پراڻي ڪپهه
قطاط: (ع) ڇپرو
قطايس: جهنگ بصر
قط: (ع) ٻلو
قط: (غ) ٻلي
قطمير: (ع) اکوهي
قندوس: (ي) ڏاک
قطونا: (ع) اسپنگر جو ٻوٽو
قمقع: (ع) چانهن پکي
قمقاع: (ع) سڪل ڇهارا
قلير: (ع) سندي

قلابو: سيتا سوپاري
قلاس: ڪمالپٽ
قلاطانوس: ڪُلهٽي
قلامتي: (ي) نهري قودنو
قلامرطون: (ي) ان ڪچور
قلان: (ت) ڳوريٽ
قلب: (ع) دل
قلب الارض: سورنجاڻ
قلب النخل: (ع) ترمغزي، ڪجيءَ جي چوٽــيءَ مــان ڪــچي ڳر ڪــدي ڪائيندا آهن جيڪا مٺي ۽ سوادي ٿئي ٿي.
قلبا: (سر) لوٽڪ
قلبادا سيا: (سر) موڙهني جا پن
قلباط بلوط: (ســر) ســيــتــا سوپاري جا پن
قلبا دنوتا: (سر) توت جا پن
قلبا حمصالبنا: (سر) سورنجاڻ جا پن
قلبا دخلاف: (روباسـر) بيد جا پن
قلباداقيني: (سر) شفتالو جا پن
قلباد زيتا: (سر) زيتون جا پن
قلباد ڪنار: (سر) ٻير جا پن
قلباديلا: (سر) رسمون
قلبد ناردين: (ي) ڪانڦل

تلات: (معرب) ڪلهٽي
تلسطاطيس: (ي) ان ڪچور
تلساطانا: (رو) شاهه بلوط
تللونيا: (ي) صنوبر جي ڪونر
تللقاس: (ع) ڪچالو
تلقاسي: (سر) ڪچالو
تلتطار: (رو) هيڊي رنگ جي ڦٽڪي
تلما: (ي- سر) هيرڻ
تلماس: (ي) چرائٽو
تلوبا: (رو) آورا
تلورقيا: (ي) صندل
تلوسون: (ي) ڦودنو
تلوغيطون: (ي) صنوبر
تلوفا: (ي) ڪدو
تليه برنج: (ف) پلاءُ
تليس: (ي) گدرو
تليون: (ي) اَسپنگر
تليوس: (ي) سجي ڪار
تمص: (ع) ڪُت- سنهي مک
تمل: (ع) جُوءِ- ليک- جَئي
تمت: (ع) وَهه- چربي
تميا: چنبيلي
تمينه: (ع) ٿوهر جا ٻج، ٿري مارونڙا ڏڪار جي ڏينهن ۾ انهن کي ڪٽي اندران نڪتل اٽو ماني ۾ کٽب آٽي گذارو ڪندا آهن.
تميمه: (ع) ٻڪري جو نپوڙو
تنا: (ع) ڪانول
تنابس: (ي) ڀنگ
تناغيرس: (ي) پٽيهر وَل
تنامس: (ي) ڀنگ جا ٻج
تنبه: (ع) بيد مشڪ جي وڻ جو چيڪو
تند: (ف) ڪند- مصري ڳڙ- مستي
تندرس: (ي) نيزا
تندر: (ت) لڏڙو
تنس: ڦاڙهه
تنطار: (رو) دمڙا
تنطاورس: (رو) پواڙي
تنطرما: (ي) ترنج
تنطوريون: (رو- ي- معرب) تنطوريون مشهور ٻن قسمن جو ٿئيو، وڏو ۽ ننڍو ٿئي ٿو.
تنطيدا: (ي) آفيم- امل
تنه: (ع) بيرچو
تند سياه: (ف) ڳڙ
تنيا: (سر) ٻير جو وڻ
تواء: (ع) التي آٽينڊڙ دوا
توادينا: سمنڊ ڦيڻ
توارة البطيخ: (ع) ڪاٺ گدرو

قواعلسون: (ي) چوکو
قوب: (ع) آني جي کل
قوبلا: (سر) بابونو
قوبوقي: جهنگلي ساٽ
قوبيا: رک جو آنريل پاٽي
قوتورا: (رو) کنڊي جو وڻ
قودمان: سعد کوفي- ناگر موٿ- مارموٿ
قور: (ع) ٽني تان لٽل سچر ماني
قورقيس: (ي) مڇيء جو پتو
قورمايون: (ي) کوتمير- ڌاڻا
قونياس: (ي) هنگ جو قسم
قوري غلاغي: (ت) چوکو
قوز قون: (ت) ٽاکرو کانءُ
قوسطس: (ي) کُٽ
قوسط: (ي) ڏاک
قوس اودي: (ت) کانول
قوش ويلي: (ت) ڳوڻ (وکر)
قوطس: (ي) مٽر جو قسم
قوطي: (سر) بکڙو
قوطيا: (سر) پنير مايو
قوطين: (سر) بکڙو
قوقايوس: (ي) چرانتو
قوقاليس: (ي) شقاقل
قوقماروس: (ي) سيڙد (سهدار)
قونلن: (ي) گوبي
قليجان: (معرب) پان پاڙ (خولنجان)
قولوميس: (ي) ٿوهر
قولوبيا: (ي) کدو
قلوطريخون: کنڙو
قومايس: (ي) پٽاٽو- پٽالون
قومقبولوس: (ي) توتيو
قوموسون: چونرا
قومني: ساٽر باغائي
قويروق: (ت) دنبو
قويرون: (ي) عقر قرحو
قهقب: (ع) واڳڻ
قهقر: (ع) کونر
قهندرس: (ي) نيزا وکر
قهر: (ع) سچر ڏڌل کير
قهوه: (ع) کافي مشهور
قياسوس: (ي) دارچيني
قيابوسن: (ي) دارچيني جو تيل
قيربوا: ميندي
قيرنرا: اکڙوٽ
قيروس: (ي) ميڻ
قيروطي: (ي) مشهور مرکب
قيطافول: (ي) چونرا
قيطاورس: (ي) پواڙي
قيطرستين: (ي) دارچيني
قيطش: (ي) موڙهيو
قيقي: (ي) آني جي هيڊاڻ- تکي
قيل: (ع) زفت

قيلامورا: بابونو
قيلع: كنبيلو
قيلقي: لاٽي
قيلوس: رتانڻ
قيماغ: (ت) ٽر- ملائي
قيموس: (ي) شاهترو
قيموسارڪوس: (ي) هيرڻ
قفيس: (ي) ڪلوڙي جو ڦل (ول)
قينه: ٽيج ڪائي
قيورومون: ڪاراجيري
قيوتادسين: (رو) پواڙي جو ٻج
قيوطمشور: (ي) ونگي
قيوقوس: (ي) ڪيسر- زعفران
قيوميط: جهنگلي ٿودنو

ڪ

ڪابلي هڙ: (هہ) ڪابولي هريڙ
ڪاپور: (هہ) ڪافور
ڪابيشہ: کهنبو
ڪات: (ف) جانور سارين جو قسم هڪ پيرو پوڪيل ستن ورهين تائين ان ڏيندين آهن.
ڪات: (هہ) مٽي ڪٽ
ڪاچ مرچ: (هہ) ڳاڙها مرچ
ڪادمبري: (س) تاڙي
ڪاجيره: (ع) پواڙي ڪاجيرو
ڪاذي: (ع) ڪيوڙو
ڪاجو: (هہ) ڪاڇا قيمتي ميوو بادام جهڙي وڻ جو ڦل جيڪو پارت ۾ عام ٿئي ٿو. هن ڪي ڪاجو ڦل بہ چوندا آهن.
ڪارما: (ف) ڪهربا
ڪاربيل: (س) ڪريلو (ڀاجي)
ڪارپاسي: (س) ووڻ
ڪارتن: (ف) ڪوريئڙو
ڪارتنہ: (ف) هرپو
ڪارشوڏني: (س) ڪاراجيري
ڪارسڪا: (س) سهانجڙو
ڪارنجڪ: (ف) ونگو
ڪارنگا: (س) ڏيڪملي
ڪاڙها: (هہ) جوشاندو
ڪاريره: (ف) پواڙي
ڪاسرالحجر: (ع) ڪلهٽي
ڪاسڪهني: (س) ڪانديري
ڪاسليس: (ي) اڪروٽ
ڪاسمہ: (هہ) ليسوڙا
ڪاستي: (ف) ڪاسني- جهنگلي- باغائي ٻن قسمن جي ٿئي ٿي.
ڪاسو: (ي) مهميرو
ڪاسرس: پست جي ڪڻ
ڪاسي ڦل: (هہ) مٺو ڪدو

ڪاشيرم: (س) زعفران
ڪاشيشر: (س) هيراڪسيس
ڪافور: (س) ڪافور
ڪافيلو: (ف) شڪاعي
ڪاگ: (هہ) ڪانگ
ڪاڪ ٿل: (هہ) ڪچلو
ڪاگ چنگي: (هہ) ڪڪڙ مور
ڪاگ ماجهي: (بنگالي) ڪانول
ڪاڪنج: (معرب) پنير ڦوٽا
ڪاڪوش: (ف) بنوشو (بنفشه)
ڪاڪول: (س) شقاقل
ڪالابچوا: (رهہ) پچر پٿون
ڪالادانہ: (هہ) ايوٽي جو ٻج
ڪام ڪستوري: (ڪنڙي) تلسي
ڪاموني: (هہ) ڪانول
ڪانچڪوڙي: (س) ڪونچ
ڪانڊاري: (س) گانجو
ڪاراچي: (س) موتيو
ڪاوران: (ف) گاؤ زبان
ڪاهو: (ف) ڪاهو
ڪائنل: (هہ) ڪانڦل
ڪباب: (ع) ڪباب
ڪباب چيني: ڪباب چيني
ڪابہ: (ع) ڪبابو
ڪبات: (ع) پيرون
ڪبار: (ع) ڪلوڙي
ڪبت: (ف) ماڪيءَ جي مَک
ڪتبر: (هہ) ڪبوتر

ڪپڙا پترا: (س) پت پاپڙا
ڪبريت: (ع) گنڌڪ
ڪبڪ: (ف) چڪور
ڪبيديا: سيرو- حلور
ڪهتوڪ: (س) واهو
ڪهور ڪچري: ڪپور ڪچري
ڪبوڪ: (ف) چيهو پکي
ڪبي: (هہ) لنگور
ڪت پدر: (س) ادرڪ
ڪت ٿل: (س) ڪائڦل
ڪتريڪم: (س) سونچر لوڻ
ڪتولڪا: (س) تر (اَن)
ڪتوٿل: (س) ٻير جا پلڙا
ڪٿ: (هہ) ڪٿو، هڪڙي ڪاٺي (ڪاٺ) جو ست ٿيندو آهي.
ڪچومن: (شيرازي) پنير ڦوٽا
ڪچي: (ت) ٻڪري
ڪحل خولات: (ع) رسول
ڪحل السودان: (ع) چوڙ
ڪحل فارسي: (ع) ڳوڙ
ڪحيلا: (ع) رتن جوت (رتانڄ)
ڪرپور سلاڏات: (س) سلاجيت
ڪرخوش: (رو) هڙتال
ڪرشن ٿل: (س) بابچي
ڪرشن تلسي: (س) ڪاري تلسي
ڪرشن جيره: (س) ڪاراجيري
ڪرشن مدگا: (س) مانهن (ان)
ڪرع: (ف) اشق جو ٻوٽو

ڪرفس: (معرب) وجائڻ
ڪرڪ ڦل: (س) پهيڙا
ڪرگدن: (ف) گينڊو جانور
ڪرگس: (ف) ڳجهه
ڪرڪم: (ع) زعفران
ڪرمڪڙا: (ع) رتانءُ
ڪرمها: (س) پنبهرول
ڪرمليڪا: (س) چنبيلي جو گل
ڪرموڪ: (س) سوپاري
ڪرنب: (معرب) گوبي
ڪرنج توراني: چانور
ڪره: (ف) مکڻ
ڪڙهي: (هہ) ڪڙهي (ڪنو پوڙ)
ڪرياس: (رو) گوشت
ڪرير: (هہ) ڪرڙ وڻ
ڪريلا: (هہ) ڪَريلو
ڪربره: (ع) ڌاڻا
ڪزبرة الحمار: (ع) گدڙ گاجرو (شاهترو)
ڪسب: (ع) ڪڙ. ٻورن کي ڪارائڻ واري
ڪستوري: (هہ) ڪٿوري
ڪستوريا مرگهہ: (هہ) مشڪي هرڻ
ڪستي: (بنگالي) ڪانول
ڪسڪويا: کهنبو
ڪسلس: (سر) ٿوهہ
ڪسميل: (س) نرگندو

ڪسمل: (هہ) رسول جو وڻ
ڪسنبہ: (هہ) پواڙي
ڪسوماس: (س) هيرڻ
ڪسوٽي: (هہ) ڪسوٽي (ڌاتن پرکڻ جي)
ڪسوندي: (هہ) ترارڦري
ڪيس: (هہ) ڪاهي
ڪشج: (ع) جَهنِ- ڌڌ
ڪشري: (معرب) کِچڙي
ڪشڪ: (ف) چانهن پکي
ڪشڪاب: (ف) جَون جو ڪش
ڪشنڪ: (ف) مٽر
ڪشني: (ف) مٽري
ڪشنير: (ف) ڌاڻا
ڪشيون: (سر) گرڦو
ڪسر: (ع) ڳورپٽ
ڪعسور: (ع) گدڙ
ڪفال: پواڙي
ڪف: (ف) جهگ
ڪف دريا: (ف) سمنڊ ڦيڻ
ڪف مريم: (ف) هٿ جوڙي
ڪفتار: (ف) چراخ جانور
ڪلفر: (ف) سهاڳو
ڪڪجہ: (ف) ڪَڪڙِا
ڪڪر: (هہ) ٿماڪ
ڪڪڙ: (هہ) نر ڪڪڙ
ڪڪڙي: (هہ) مادي ڪڪڙ

ککويا: (س) لال تاک
کلاچک: (ف) کوڏيون
کلاش: (ف) کوريٽڙو
کلاش خانہ: (ف) کورنيئڙي جو چار
کلاغ: (ف) ڪانءُ
کلاه زميں: (ف) کنبي
کلب الکلب: (ع) چِتو ڪُتو
کلٿي: (هہ) کلهٽي
کلس: (ع) چن- چونو- سيڙهي
کلغہ: (هہ) ککڙ موڙ
کلليس: (ف) کٽيي
کللوس: (ي) ٽامون
کلما: (زند) انگور
کلموخ: (اندلسي) ڦاڙهہ
کلنا: (ف) زنگي گل جو ٻوٽو
کلونجي: (هہ) کلونجي
کلوندا: (س) کنوار ٻوٽي
کلهار: (س) سولڙي
کلي: (هہ) مکڙي
کليجن: (هہ) پان پاڙ
کليرا: (ف) ڏينيو
کليردان: (ف) ڏينين جي ککر
کليکرون: آهريو
کليہ: (ع) بُکي (گردو)
کما: جاوتري
کمارو: (هہ) مهماء
کماريکا: (س) کنوار ٻوٽي
کمياس (س) کنياري ٻوٽي
کمربندي: پرجهل
کمون: (ع) اڇو جيرو
کموني: (ع) مشهور مرکب (جوارش ڪموني)
کميلہ: (هہ) کنبيلو
کمنار: (زند) مڇي
کناني: (س) سينڌي
کنب: (ف) سٽي
کنجاره: (ف) کڙ (ٻورن جي)
کنجائي: گانجو
کنجد: (ف) تر
کندا پندي: (هہ) پٽر ڦوڙ
کندر: (ف) صحت کندرو
کندر رومي: (ف) مصطکي
کندل سفري: (هہ) اناس
کنگهي: (هہ) گدڙ واڙ (ٻوٽي)
کنول گٹہ: (هہ) پٻڻ جا ٻج
کنہ: (ف) چچڙ
کنير: (هہ) زنگي گل اڇو ڳاڙهو ٻن قسمن جو ٿئي ٿو.
کوچک: (لاطيني) ريڙ
کوشگند: (س) کتور ٻلي جي مستي
کولسہ: (س) تالمکانو
کيري: (هہ) انبڙي

ڪيس: (هہ) وار
ڪيلاڈرنيا: (ي) مهميرو
ڪيلدارو: (ف) وارون
ڪيماڪ: (ف) ٿري ملائي کير جي.
ڪيمرس: مَکڻي
ڪيموس: جوأر
ڪيوڙهہ: (هہ) ڪيوڙو
ڪِيّهہ: (ف) مصطڪي.

ک

کاپريا: (هہ) کپريو (سنگ بصري)
کار: (هہ) کار
کارک: (هہ) کارک.
کال: (هہ) کَل
کانڊ: (هہ) کنڊ
کٽمل: (هہ) منگهڻ
کچڙي: (هہ) کچڙي
کجور: (هہ) کجور
کجور کا گاڀا: (هہ) کجيءَ جو ڳڀ (تر مغزي)
کر: (هہ) کُر
کربوجهہ: (هہ) گدرو
کرس کندو: (س) چرونجي
کرمنجري: (س) ابت کنڊڙي
کرنکا: (س) پرت
کرلي: (هہ) کيرولي جو وڻ، هن جو وڻ ٿني ٿو جنهن
پر ننڍڙين جهڙو منو ميوو
هوندو آهي.
کرولي: (هہ) خوشبودار گوليون،
جيڪي رات جي سرهاڻ
لاءِ کم اچن ٿيون
کلا: (هہ) رتانڻ
کنيي: (هہ) کنيي
کنياري: (هہ) ڳنيير وڻ
کوپره: (هہ) ڏونگهي
کيانا: (سر) عود صليب
کير: (هہ) کيرٿي
کيس: (هہ) کڙ- پس
کيلا کيلي: (هہ) کهي کهيڙو

گ

گاٺاتره: (هہ) گوبي
گاجر: (هہ) گجر
گاد: (هہ) گيرت
گال: (انگريزي) ساڪڙ
گال: (لاطيني) ماوا
گانجا: (هہ) گانجو
گاؤ: (ف) ڍڳو- ڍڳي
گاؤدانہ: (ف) مٽر
گاورس: (ف) ٻاجهري
گاؤزبان: (ف) گاؤزبان
گاو کوهي: (ف) سانير

گاؤميش: (ف) مينهن
گاو وحشي: (ف) روجهه
گاويس: (ف) چاڏي- مانئي
گتلي: (هه) ککڙي
گتي: (ڪنڙي) طوطو
گج: (س) هاٿي
گج: (هه) ڳجهه
گچ: (ف) چونو
گج ونت ٿل: ونکي
گڌهه لون: (هه) سانڀر لوڻ
گدها: (اردو) نرگڏهه
گدهي: (اردو) مادي گڏهه
گرد باد: (ف) واچوڙو
گروهساڪ: وارل جا پن
گرگا: (هه) ڀيڙا
گرمالا: (هه) چمڪٽي
گڙمار: ڳڙ مار ٻوٽي هن جي ڪاٺ سان ڳڙ جو سواد محسوس نٿو ٿئي. ان ڪري منن پيشابن لاءِ فائديمند ليکجي ٿي.
گڙ مولا: (هه) ڳنو
گرنديڪ: (هه) سچيت ڪاني
گرنڍي پرڻي: (س) ڪپ ڪچور
گروتوم: (س) موري
گروسار: (س) ڪتکي
گڙهل: (هه) روح رهاڻ

گريمرتا: (س) سونا گيڙو
گشت برگشت: (ف) پٺيهرول
گکرا: (س) تلسي
گگل پرها: (س) گگر
گگلن: (هه) ڪنيي
گل: (ف) گل
گل آچين: (ف) گل آچين
گل چاندني: چانڊاڻ گل
گل حلوا: (ف) ڪڪڙ موڙ گل
گل دائودي: (ف) گل دائودي
گل دوپهريا: ڏوپهرو گل
گل ڏاوا: (هه) ڏاوي جو گل- گل ڏاڳو
گل رعنا: (ف) گل رعنا
گل سرخ: (ف) جرٿل گلاب جو گل
گل عباس: (ف) گل عباسي
گل عنبرين: (ف) نسرين جو گل
گل ڪافشه: (ف) ٻوازي جو گل
گل حڪمت: (ف) گل حمڪت، چيڪي مٽي ۾ چيٽو يا لڏ ملائي ڪشتي مارڻ واري ڪپڙي کي لڳائبي آهي پوءِ ان کي باهه ۾ وجهندا آهن.
گل سرشو: (ف) ميٿ
گلاب: گلاب جو گل

گلاب ڦل: (هہ) گلاب جمون
گلافر: لونگ
گلال: گلال، گلابي رنگ جيڪو هولي جي موقعي تي لڳايو وڃي ٿو.
گلقند: (ف) گلقند
گل گونہ: (ف) گلال
گل مک: (هہ) ڳاڙهو رنگي گل
گلهار: (هہ) ڪنول
گنده بهروزه: (س) پير چو
گندهڪ: (هہ) گنڌڪ
گندهہ مولي: (س) ڪچور
گندمها: (س) ٽوم
هيل: (هہ) ڪٽڻ
گوار: (هہ) گوار، مشهور
گوبر: (اردو) ڇيڻو
گوبي: (هہ) گوبي
گودنتي: (هہ) اڇو هڙتال
گورس: (س) ڏڌ- جَهڻ
گورک املي: (هہ) دنگيءِ درخت
گوري: (س) هيڊ
گورير: (هہ) ٻوڙي جهرڪي
گوزر: (ف) سگريون ڪنديءَ جون
گوش خارک: (ف) ڪن ڪوٺي
گوش ماهي: (ف) سپ سچي
گوکرو: (هہ) ٻرٽ
گوگرد: (ف) گنڌڪ
گوندا: (هہ) گوندي- ليار
گهر پولي: (هہ) ڏاتورو
گهمرا: (هہ) ٻنڪرو
گهير يار: (س) تيج ڪائي
گهنڊي: (هہ) منڊي ٻوٽي ٺوڙهي
گهنسٽڪ: ڳاڙهي لوڻ
گهي: (هہ) گيهہ
گهيا: (هہ) ڍگهر ڪدو
گهيڪوار: (هہ) ڪنوار ٻوٽي
گيرو: ڳيرڙي
گيمبر: (انگريزي) مٽي ڪٽ
گيهون: (اردو) ڪڻڪ

ل

لابره: (لاطيني) سيهڙ
لاجورد: (ف) لاجورد (مشهور پٿر)
لاچيا: (س) لاک
لاسورس: (ي) ماهو داڻو
لاهر: (ف) اپرو- ڏبرو
لال بيگ: (هہ) ڪساري ڪاڪروچ
لبن: (ع) کير
لبن الاتان: (ع) گڏهہ جو کير
لبن الاسد: (ع) شينهن جو کير
لبن البقر: (ع) ڳانو کير
لبن الجاموس: (ع) ماهيو کير

لبن الحامض: (ع) ڏهي- مَهي
لبن الخشخاش: (ع) آفيم
لبن الخفاش: (ع) چمڙي جو کير
لبن الرماک: (ع) گهوڙي جو کير
لبن الضان: (ع) رڍ جو کير
لبن الغزال: هرڻي جو کير
لبن اللقاح: (ع) ڏاچي جو کير
لبن المعز: (ع) ٻاڪرو کير
لبن النساء: (ع) ٿڃ
لتا ڪستوري: (هہ) مشڪداڻا
لتامرت: مڙدا سنگ
لچمي قل: (س) ڪلوڙي
لحاف: (ف) سوڙ
لحام الذهب: (ع) سهاڳو
لدو: (هہ) لَڏون
لعل مصري: (ف) ڏوپ
لعاب: ڪڳَ
لوڪاٺ: (اردو) لوڪاٽ، ميوو
لوبان: (هہ) لوبان
لوبيا: (هہ) رَهان
لوڌ: (هہ) لوڌ
لوز: (ع) بادام
لوزحلو: (ع) مٺا بادام
لوزمر: (ع) ڪڙا بادام
لهسن: (هہ) ٿوم
ليچي: ليچي (ميوو)
ليط: ڇيت
ليفنس: (ي) سنيالو
ليلا ٻوٽي: (هہ) هرڻ ڪري
لينوس: نرگس گل.

م

ماء: (ع) پاڻي
ماء البحر: (ع) سمنڊ جو پاڻي
ماء الجبن : (ع) ماء الجبن (مشهور)
ماء الخلاف: (ع) عرق بيد مشڪ
ماء الورد: (ع) عرق گلاب
ماء الهندبا: (ع) عرق ڪاسني
ماراس: (ي) سونف
ماش: (ع) منگ
ماش: (هہ) مانهن (اڻ)
مالتي قل: (س) جائفل
مجيٺ: (هہ) مَجيٺ
محجر: (ع) سنگي
محمروه: (ع) محمودو
مخلصہ: (ع) لسهہ، هن جي استعمال سان نانگ جي زهر بي اثر ٿي پوندي آهي ان ڪري هن کي عربي ۾ مخلصہ چوتڪارو ڏياريندڙ چيو وڃي ٿو.
مدن: (هہ) ميڻ

مدنا: (س) ميڻ ڦل
مدن مست: (س) مدن مست
مڏو: (س) ماکي
مڏو پرني: (س) گلور- گلو
مڏو سروا: (س) مني ڪاٺي
مرمڪي: (ع) مرمڪي
مرايلہ: (بر) ڪانول
مراره: (ع) پتو
مرتڪ: (س) مڙدا سنگ
مرجل: ديگ
مرچڪي: (پشتو) ڳاڙها مرچ
مردار سنگ: (ف) مڙدا سنگ
مردوتوڪ: (س) لال تاڪ
مرسيون: (ي) لاٽي
مرگ: (هہ) هرڻ
مرگل: (تيلنگي) ٽانڊاٽو
مرگمدا: (س) ڪٿوري
مرنگي: (س) سهانجڙو
مرونڊٽي: (پشتو) سنيالو
مرهم: (ف) ملم
مسح: (ع) مَڪُ
مسنگ: (ف) مٽر
مسواڪ: (ف) ڏنڊڻ
مسينڪ: (ف) وڏو- ڪٽورو
مشڪ: (ف) مشڪ
مصباح الروم: (ع) ڪهربا
مصبر: (ع) ايريو
مصطڪي: (ف) مصطڪي
مصوص: (ع) سيخ ڪباب
مضمضہ: (ع) گرڙي
معانيوس: (ي) بڪائڻ نر
مغيلان: (ف) ٻٻر
مقل: (ع) گگر
مقعد: ويهڪ واري جاءِ
مڪتا: (س) موتي
مگر مچ: (هہ) مانگر مڇ
مگهان: (پنجابي) پپريون
مکهن: (اردو) مکڻ
ملائي: (اردو) ملائي
ملتاني مٽي: (هہ) ميٽ
ملٺي: (اردو) مني ڪاٺي
ملح: (ع) لوڻ
ملح اندراني: (ع) سينڌو لوڻ
ملح اسود: (ع) سونچر لوڻ
ملح فرنگي: (ع) سالٽ
ملدوسا: باد رنگ
مُلنگي: (س) موري
ملٺپا: (س) ٿوم
ملونيا: ڊگهو هنداڻو
مليده: (ف) چورمو
مليڪا: (هہ) ڦاروان، هن جي پن
مان ڪڏهن شين رکڻ لاءِ
دونا نهندا هئا هاٿي پن
جون پيڙيون نهن ٿيون.

مندروده: (س) سلاجيت
مندلي: عود
مندن: (س) سندر
مندي: (هہ) مُندي ٻوٽي (مشهور)
مَن ڪِت: (س) منڇر
منلوسيون: (ي) اڪوهي
منگا: (س) ميڻ ڦل
منگريلا: (بهاري) ڪلونجي
مولهہ: (س) موٺ (ان)
موتي: (هہ) ماڻڪ
موتيا: (هہ) رابيل
مور: (هہ) مور پکي
مورد: (ف) موڙهيو
مورد دانہ: (ف) موڙهئي جو ٻج
مورستي: (ي) لنو- لئي
موز: (ع) ڪيلو
موساڪني: (هہ) ڪراڪني
موشڪا: (س) ڊانگري
موقد النار: (ع) گنڌڪ
موڪرطيس: (ي) ڪنيي
مولسري: (هہ) سدا سرهي
مول سمدرا: (س) وڻ ويڙهي
مولي: (اردو) موري
موم: (اردو) ميڻ
موميا: (ف) مهماء
مونج: (هہ) مُڄ
مونگا: (هہ) مرجان
مويز: (ف) ڪشمش
موه زهار: هيٺيان وار
مها اوشد: (س) سنڌ
مهاپشپ: (س) روح رهاڻ
مهاڦل: (س) چمون (ميوو)
مهره سفيد: (ف) ڪوڏ
ميلغ: (ف) چَٽ
ميل: (ف) سرائي
ميڻ ڦل: (هہ) ميڻ ڦل

ن

ناپي: (س) ٻجنانگ
ناپيجا: (س) ڪٿوري
ناخن پريان: (ف) ننهن پرين جا
ناخن ديو: (ف) ننهن ديو جا
ناخن خرس: (ف) نک
نادينمر: (س) سنيڌو لوڻ
نارجيل: (معرب) ناريل
نارجيل دريائي: (ع) درياهي ناريل
ناردس: (لاطيني) مر سرهي
ناردين بري: مَڇٽ
نار قيصر: (ع) ناگيسر
نار مشڪ: (ف) ڏنار ڪٿوري
نارنج: (معرب) نارنگ
نارنگي: (هہ) سنگتري
ناريل: (هہ) ڏرنگهي
نازبو: (ف) نازبوء

نارجو: (ف) ونگو
ناشف: (ع) ڳٽيتن جي پاڙ
نافجہ: (ع) نافو، مشڪ جو
نافذ: (اڪسير) پارو
نافق: جاوتري
ناقہ: (ع) ڏاچي
ناگارجني: (س) کيرل ٻوٽي جو قسم
ناگ پتر: (س) تيج ڪاني
ناگ ڦني: (هہ) ٿوهر جو قسم
ناگجہ: (س) سندر
ناگرڪ: (س) گجر پٽائي
ناگرم: (س) سنڊ
ناگرموت: (هہ) مارموت
ناگلي: (س) نانگلي (ڦاڙهہ جو قسم)
ناگ ماتا: (س) تلسي
ناگ ماتاري: منجر
ناگن: (هہ) نانگڻ، مدراس جي باغن ۾ پيدا ٿيندڙ ٻوٽي جيڪا نانگ جي زهر دفع ڪندڙ آهي.
نان: (ف) نان- ماني
نان تبرير: (ف) ست ڀڙو
نان خشڪار: (ف) اڻ ڇٽيل اٽي جي ماني
نان سميد: (ف) ميدي جا مانجي
نان طابق: (ف)چپاتي- ڍڳڙي

نات طابون: (ف) اوڦراتو
نان برنج: (ف) چلڙو، جانورن جو
نان جو: (ف) جون جي اٽي جي ماني
نان نخود: (ف) ٻيسڻ جي ماني
نان باقلا: (ف) چونرن جي اٽي جي ماني
نان ڪلاغ: (ف) خبازي
نان خواهہ: (ي) جاڻ
نبات الرعد: (ع) ڪنيي
نبات الملائڪ: (ع) ڦاڙهہ
نبق: (ع) ٻير
نبيذ: (ع) پياڪ، شراب کان علاوه نشيدار پياڪ: (پاٿي)
نبيذ الربيب: (ع) انگور جو پياڪ
نبيذ العسل: (ع) ماکي جو پياڪ
نبيذ الفواڪه: (ع) ميون جو پياڪ
نبيذ التمر: (ع) کارڪن جو پياڪ
نبيذ التين: (ع) انجير جو پياڪ
نبيذ النارجيل: (ع) ناريل جو پياڪ
نبيذ داري: (ع) تاڙي (پياڪ)
نبيذالحنطہ والشعير: (ع) ڪڻڪ ۽ جَوَن جو پياڪ
نتر بالا- نيتربالا: (هہ) مشهور گاهہ ناياب شيءِ آهي ان ڪري پساري

نيلوفر جون
سڪل ڳنيون
ڏينڌا آهن.

نجره: (ع) گهه گاڏڙ ڪير
نهجر: (س) چوڪو
نحاس: (ع) ٽامو
نحل: (ع) ماکيءَ جي مَکِ
نخاع: (ع) ميڄالو
نخابه: (ع) بوسي
نخج: (ف) سَرُ
نخچل: (ف) ڇُهندي
نخل: (ع) ڪجيءَ جو وڻ
نخود: (ف) چڻا- ڪوهر- ڀڳڙا
نخود سفيد: (ف) اڇا چڻا
نخود سياه: (ف) ڪارا چڻا
نرسڪ: (ف) مهري (آن)
نرڪچو: (هه) ڪچور جو قسم
نرگس: (ف) نرگس گل
نسارو: (س) ڪيلي جا پن
نسرين: (ع) ڪتڻ هار
نسم پشپ: (س) ڦٽڪي
نسوغ: (ع) ڊپ اکين جو
نشا: (ع) هيڊ
نشابدا: (س) نرگندو هيڊ جو
نشاره: (ع) ٻورو
نشاسته: (ف) ميدو
نشاط افزا: (ف) ينگ، ينگ
پهريان تہ برابر
نشاط افزا آهي پر
پڇاڙيءَ نشان فنا
ڪندڙ ثابت ٿئي
ٿي.

نضوح: (ع) خالص ماکي
نعام: (ع) شتر مرغ (اٺ پکي)
نعجه: (ع) گهٽو
نعشل: (ع) نرگوهه
نعناع: (ع) ڦودنو
نغرڪ: (ف) انب
نغن: (بلوچي) ماني، ڪاڏو
نقره: (ع) چاندي
نقل خواجه: (ف) چرونجي
نگار چوني: (س) ڪيرل ٻوٽي
نڪامتا: (س) شا لپرٽي
نڪتمال: (س) ڪونج، وڏا چونرا
نگبڪ: (س) نغزڪ: (ع) انب
نڪچڪني: (م) نڪڇڪڻي
نڪرا هيدمر: (س) تماڪ
نگر نتو: (س) جَهڻ، لسي
نگروڌا: (س) ٻڙ جو وڻ
نگروڌامر: (س) ڪواڪني
نگند: نگند، رت صاف ڪرڻ جي
دوا- نگندبابري جو هڪ قسم
نلا امنتا: (س) ڪارو ڌاتورو
نلالهسل: (س) مانهن (ان)

نلا تڪڙا: (س) ڪاري لئچ ڪالي
نلاجيلڪرا: (س) ڪاراجيري
نلاڪاچا: (س) ڪاري ڪانول
نلاڪروندا: (س) گهونگچي ڪاري
نلاڪلوا: (س) ڪارو نيلوفر
نلامندو: (س) آفيم
نلاواولي: (س) ڪارو سنيالو
نلڪ: (س) ادرڪ
نلي وڙا: (هه) پنيهر وڙ
نما- نمبڪ: (س) ليمون
نمام: (ع) ڪاري تلسي
نمب پشپ: (س) سدا سرهي جو گل
نمبست: (س) نم
نمسڪاري: (س) لڄاري بوٽي
نمشڪ: (اصفهاني) تازو تيل
نمڪ: (ف) لوڻ
نمڪ اندراني: (ف) لاهوري لوڻ
سينڌو لوڻ .
نمڪ تلخ: (ف) ڪڙو لوڻ
نمڪ رشيدي: (ف) ڳاڙهسرو لوڻ
نمڪ سانبر: (ف) سانبر لوڻ
نمڪ سياهه: (ف) سونچر لوڻ
نمڪ نان: (ف) ڪاچرو لوڻ
نمڪ فرنگي: (ف) سالٽ
نمل: (ع) ڪولي
نميلا: (ي) ڪوٽي جو گل
نميلن: (ي) منڊ

نناهلد: (س) مهميرو
نندي برچن: (س) پپل جو قسم
نوا: (س) تر
نوات: (ع) ڪکڙي
نود: (ع) آلو ٻُخارو
نور: (اصطلاح) پارو
نوره: (ع) چونو
نوسادر: (نوشادر): اچڙو
نوش: (ف) خبث الحديد
نوشدارو: (ف) مشهور مرڪب
نوفلن: (ي) گهٽو- رد
نوق: (ع) ڏاچي
نول: (هه) نوريٽڙو
نولاٽي: (س) ليمي جا پن، ساوا
نوي ڪرن: (س) آڪ
نهش: (ع) شقاقل
نهشل: (ع) بگهڙ
نهنگ: (ف) مانگر مڇ
نهين تامڪا: چيتو (جانور)
نيال تاڙ: موصلي ڪاري
نياري ڪمري: (س) بداري ڪند
نيب: (هه) نم
نيت بت: (س) گهه
نيترٻالا: (هه) نيتر بالا
نيتر پوشن: (س) قتڪي
نير: (س) پاٺي
نيرپيا: (س) لنو

نير ڳوڙي: (س) تالمکاڻو
نيرلي: (س) بصر
نيرنڊر: (س) ناريل
نيشڪر: (ف) ڳنو
نيڪڙ: (مالوه) سنيالو
نيل: (ھ) نير جو ٻوٽو
نيل راغ: (ف) چانھ پکي
نيلابانا: (س) مينديءَ جو گل
نيلا ٽوٽا: (ھ) نيرو توتيو
نيلا سنڌڪ: (س) سنيالو جو قسم
نيلاڪنٺ: (س) مُوري
نيلاوليڪا: (س) تنڌي جا ڌوڙا
نيل دارو: لڏڙي جا خصيا
نيل ڪنٺي: (ھ) هندي ٻوٽي رت صاف ڪرڻ لاءِ
نيلم: (ھ) نيرو ياقوت
نيلوفر: (ع) ڪوٽيءَ جو گل
نيلي پتر: (س) نير جو ٻوٽو
نيم گرج: (بهاري) نر چڙهيل، گلور
نيمالي: (س) منجر
نيمالي: (س) چنبيلي
نيمالي: (س) موتيو
نيمالي: (س) مکرو
نينا: جاڻ
نيه جوت: (س) مهميرو
نيندي: (س) سنيالو
نينڪ: (س) ڦاڙهي جانور جو قسم
نينو: (ھ) مکڻ
نينهاوندي: (س) چرائتو

و

واتامل: (س) ترنج
وانجاگر: (س) گجر
وانگهن: (س) هيرڻ
واتياڪارپاس: (س) ڪپهه
واراهي: موصلي ڪاري
وارتاڪا: (س) واڱڻ
وارتاڪي: ڪانديري (وڏي)
وارموڪ: (س) وڄاڻ
وارني: (س) تاڙي جو وڻ
واري پوا: (س) ڪوڏ
واريجم: (س) ڪنول
واسن: (دکني) فريد ٻوٽي، جل جمني
وانستي: (س) چنبيلي
واشم: سائر
والا: (ھ) وارون
والوڪ: (س) ڪپور
والوڪنجل: (س) پريو
والم: ليڏڻا (اٺ جا)
وامپ: (س) جاڻ- بالنگو
واولي: (س) سنيالو
وادي لونگ: (س) واوڙنگ

واهستڪ: (س) هيرڻ
واڇپو: (س) چور
وبا: (اردو) مهامري
وابر: (ع) اڻ جي ٻج
وبرالارض: (ع) ڪنيي
وبرجاپي: (س) پارو
وبيتڪ: (س) ٻهيڙا
وچا: (س) پاوڙي
وجر: (س) هيرو
وجراچي: (س) هيرو
وچڪلا: (س) موتيو
وجرڪا: (س) ننڍي جا ڏوڏا
وچاجيوني: (س) مسي
وچاوني: (س) گلور- گلو
وجيا: (س) هريڙ
وخيف: خطمي جو لعاب (لِوَ)
وِدال: (س) ڪچنار
وورا: (س) توري
وورم: (س) ٻڙ جا گرگٽا
ودع: (ع) ڪوڏي
ودلا: (س) لني جو ڇو
وودرڪا: (س) روح رهاڻ جو اڇو گل
وذال: مکڻي
وذره: گوشت جو ٽڪر، ٻوٽ
وراتڪ: (س) ڪچ ڪوڏي
ورڇتان: (س) پيلاوان
ورتلمبا: (س) منڊي ٻوٽي
ورتيڪا: (س) کيرل ٻوٽي جا پن
ورجاجي: (س) چنبيلي
ورچامل: (س) گدامڙي
ورچهر سيا: (س) انجير جو وڻ
ورد: (ع) گلاب جو گل- جرقل
وردالتفاح: (ع) صوف جو گل
وردالحمير: (ع) خطمي جو گل
وردالخلاف: (ع) بيدمشڪ جو گل
ورد ذفرا: (ع) گل لالا
وردالسفرجل: (ع) ناسپاتي جو گل
ورد مضاعف: (ع) گينڊي جو گل
ورڏيڪا: (س) ننڍيا ڦوٽا
ورش پشپي: (س) ڪيوڙو
ورشڪيت: (س) واهو
ورشيدبوي: (س) آورا
ورقا: (ع) ڳاڙهسرو ڪبوتر
ورق الخيال: (ع) ڀنگ
ورق الغراب: (ع) چنار جا پن
ورقان: ميندي
ورق النبق: (ع) ٻير جا پن
ورق نوشيدني: (اصطلاح) تماڪ جا پن
ورق النيل: (ع) وسمو
ورڪ: (قزوين) ڪنڊيءَ جو وڻ
ورگما: (س) ٻڙ جو وڻ
ورڪي: (س) ليار يا ليسوڙي
ورنالڪ: (س) جاتگرا ٻير

ورنالوڪ: (س) وارون
ورنتا: (س) اڇي لوڻ
ورنت ڦل: (س) ڪيلو
ورنمر: (س) مارموت
ورلسيا: (س) انجير
ورداڪي: (س) هنداڻو
وردهڪ: سڄيت ڪاٺي
وريوري: ستاور- ست وڙي
وز: (ع) آڙي
وزغ: (ع) ڪرڙي- ڇڇي
وستيدوش: (س) ڪريلو
وستينانچا: (س) ڇٽا
وسمر: (ه) وسمو
وسوڪلارڪا: (س) آڪ
وشج: (ع) اشق
وشاچس: (س) ڪانديري، وڏي
وشدرمهان: (س) زنگي گل اڇو
وضر: (ع) گندي ڏپ- ڇَت
وضع: (ع) آلي ڪارڪ
وطع: (ع) ڇيٽو
وطواط: (ع) چمڙو، جانور
وطيس: تنور
وقير: (ع) مينهن جو پاڻي
وڪستو: (س) واهو
وڪسمر: (س) مينڻ
وڪف: (ع) ڦاڙهو
ولنگ: (س) وارڙنگ

وليجمر: (س) ڪاريون مريون
وليڪارمر: (س) سهاڳو
ومر لمر: (س) ابرڪ
ومن هان: (س) مينڻ ڦل
ونچا: (س) سڪل ڪدو
ونجلا: (س) سرو جو وڻ
ونيڪت: (س) هزارداڻي، ڪيرل بوٽي
ونيمالي: (س) ڦوڪٽي
ودما: (س) جاڻ
ونشها: (س) بانسُ
ونشاڪيا: طباشير
وياگهر چرني: (س) ڪنوار بوٽي
ويلا ڏومڪ: (س) تماڪ
ويادي‌ڪات: (س) چمڪٽي
ويرمر: (س) وارون
ويسطس: (ي) سنيالو
ويڪرانت: (س) بلور
ويگنڏڪا: (س) گنڏڪ
وينو: (س) باوڙي
ويني: (س) ڏانگري

هه

هاٿا جوڙي: (ه) هٿ جوڙي
هالڪا: (س) مينڻ ڦل
هالڪمر: (س) سون

هاړ: (هـ) هډو
هار سنګهار: (هـ) هارسينګار (وڼ)
هانس: (هـ) آژي
هائوبير: (هـ) اهو بير
هبيد: (ع) توهـ جا بج
هربيجا: (س) پارو
هړتال: (هـ) هړتال
هردي ګنډا: (هـ) ګل عباسي
هرفوليون: (ي) تلسي
هرڼ کري: (هـ) هرڼ کري
هري بيرمر: (س) پريو
هرتيا: (س) منګ
هري لکي: (س) هرير
هري چندن: (هـ) سر کند، چندن
هرتيا پشپ: (س) موصلي
هري ورن: (س) موري
هزبر: (ف) شينهن
هرلاج: بکهړ
هستک: (س) هيرڼ
هستي سيونهک: (س) هنګ
هفوفا: کاسني
هلک: سنکيو
هلهل: (هـ) کن کتي بوټي
هليار: ګڏهـ ګاجرو
هليلـ: (ف) هريړ
هليلـ زرد: (ف) انجثيون- ننڍي هريړ
هليلـ کابلي: (ف) کابولي هريړ
هليون: (رو) پچر پټون
هما: (س) کافور
هملاک: (انګريزي) اکوهي
همن: (ع) تازوګاهـ
هميش بهار: (ف) پتر پوٽي
هنک: (هـ) هنګ
هورقسطوس: (ي) رتانڻ
هول: کچا چٽا- ککل
هوي: (س) کيلو
هيد پنکره: وڻ ويڙهي
هيرا: (هـ) هيرو
هيراکسيس: آمڻ باکرو
هپنوس: (رو) کهربا
هينګ: (هـ) هنګ

ي

يار بور: (ت) ڦودنو
يارک: کهنبو
ياس: کانڊيرو
ياسيا: (س) حرمل
ياقوت: (ع) ياقوت
يالک: (س) چانڊل
يامور: (ع) ګينڊو
ياداشک: (س) جوکار

يبار: (ت) مشڪ
ينتالڪي: (هہ) گاؤزبان
يخ: (ف) پارو
يرتامرا: (س) ڳاڙهو ڪنول
يراڄنا: (س) ڳاڙهيون ساريون
يشب: (معرب) يشب
يڪناس: (سر) بنوشو
يل: جهل پوٽو
يلفو: (ت) لنو
يلڪانڪرا: (س) مالڪنڳڻي
يلما سنڌي: (س) ڪڪڙ موڙ
يمار: (ع) جهنگلي ڪبوتر
يمام: (ع) ڏاريل ڪبوتر
يواسنگ: (س) سڪل ڪانڌيرو
يوپسر: (س) جوڪار
يوديمڪا: (س) چرائتو
ييرڪوڪي: (س) گجر

فرهنگ همايوني
ڀاڱو ٻيون
ٻيمارين جا نالا

الف

آماس: سوڄ- ڳاموس
آبنه: علت مفعولي
احتباس: بندش
احتباس بول: پيشاب جو بند ٿيڻ
احتباس طمث: حيض جي بندش
احتراق: جرڻ- پچرڻ
احتقان: حقنو ڪرڻ
احتڪاڪ: کَهِڻ- ڪاڄ
احتلام: ننډ ۾ جماع ڪرڻ
اختلاج: ڌڙڪو- ڦڙڪو
اختلاج شفت: چپن جو ڦرڪڻ
اختلاج عين: اکين جو ڦرڪڻ
اختلاج قلب: دل هول، هيانوَ جو ڌڙڪو
اختناق الرحم: بادگولو
اختيار: وَس
اختلاف: رِٽي

اخرس: گونگو
اخصاء: خصي ڪرڻ
اخفش: چُنجهو
ادرار: جالار
ادرار بول: پيشاب جو جالارو ٿيڻ
ادرار طمث: حيض جي جالار
ادراراللبن: ٿڃ جي وَهڪ
ادلاع اللسان: زبان جو وڏيءَ وات
ڪان ٻاهر اچڻ
ادناف: ڏوبر- آيراڻ
اذي: اهنج- ارچڻ
ارتجاف: ڏڪڻي
ارتخاء: هٿن پيرن جو ٿرڻ
ارتعاش: ٿرڪڻي
ارتفاع جلد: بدن تي ريڙ پئجي وڃڻ
ارتفاع خصيہ: نري جو لهڻ
ارتياق: ڳيرڻ جي اٿل
ارخاء: لُهڪارجڻ
ارزب: عورت جو خاص عضوو
ارسال العلق: جورون لڳرائڻ
ارق: اوجاڳي جو مرض
ارڪاض: پيٽ ۾ ٻار جو چُرڻ
ارق: قٽ جو انگورجڻ
ازم: ڪاڏي تان دل ڪڇي وڃڻ
اسباب: سبب، ڪارڻ
اسباب ماديہ: صحت، مرض
(اگهائي-
سگهائي) تي
مدار رکندڙ سبب
اسباب مرضيہ: اهي سبب
جيڪي
بيماريون پيدا
ڪن ٿا.
استحاضہ: عورتن کي حيض ڪان
سواءِ رت اچڻ
استرخاء: لڱن جو شل ٿيڻ
استرخاء الرحم: ڳيرڻ جو ڍرو
يا ويڪرو
ٿيڻ.
استسقا: جلندر جي بيماري
استشها باليد: عورتن جي
انگشت زني
استمنا باليد: مردن جي مشت زني
استيڪاء: پيشاب، پاخاني جو
بند ٿيڻ
اسقاط: ژالن جو ڪهاني ٿيڻ يا
ٻار ڪرڻ
اسڪربوط: مهارن جو ڦيڻو ٿيڻ
اسهال: دست
اسهال ابيض: اڇا دست
اسهال اخضر: ساوا دست
اسهال اطفال: ٻارن جا دست
اسهال بحراني: بحران وارا دست
اسهال دموي: خوني دست

اسهال غذائي: ڪاڏي جي خرابي جا دست
اشل: اپاهج ٿي پوڻ
اعتدال: هڪ ڪرائي
اعوجاج: لڱن جي ڦڏائي
اغطش: ڏينهن جو نہ ڏسڻ
اغلوڪوما: سانو موتيو پاڻي
اغن: مٺو ڳالهائيندڙ
انفصالَ: ٻارن کان ٿڃ ڇڏائڻ
افراغ: ڦرڙي يا ڦلوسٽي جو ڦسڻ
اقلاع: تپ جي ڀرائي
اقلف: اڻ طهريل
اقماؤس: هڪ ڏينهن جو تپ
اقوس: ڪُٻڙو
اڪال: ڪاج- خارش
اڪتهال: پوڙهپ
اڪماڪ: التيون- اوڪارا
اڪمهلال: سيءَ ۾ سڪي سيخ ٿي پوڻ
اڪنہ: موهيڙا جيڪي ڦوھ جواني ۾ منهن تي نڪرن ٿا.
اڪونداد: جهور پوڙهو
اڪهاد: ٿڪ بدن جو
الب: تپ جو زور
التواء العنق: ڪنڌ جو آڪڙجڻ
التواء اللفائف: آنڊن ۾ وڪڙ پئجي وڃڻ
التهاب: ڄَر- ساڙو- سوزش
التهاب اجفان: پنبڙين جي سوزش- ساڙو
التهاب اذن: ڪن جي ڪاج ڄَرَ
التهاب اعور: آنڊي جي سوزش
التهاب انف: نڪ جي سوزش
الحاج: اکين جا ڪوپا
الدامر: بخار جي انگهہ
اُم الصبيان: ٻاراٿو- ٻارن جي مرگهي
امراض: اگهايون- بيماريون
امش: مُٺ جهل
امشاء: پيٽئون رهارڻ واري دوا
امشاج: عورت مرد جي ذاتين جو گڏجي ٻار سنجرائڻ
املاء: زڪام ۾ ونجي پوڻ
املياج: ٿڃ جي ڏندن جي شروعات
انبتاح: اونڌو سمهڻ
انبو سيما: اک جي آنڙي
انبياع: پگهر جو جاري ٿيڻ
ابتاج: هڏي جي سوج
انتبار: لڦ پوڻ، ڦلوسٽون نڪرڻ
انتحاب: زور سان سهڪڻ
انتعاش: مرض مان صحت پائڻ
انتفاخ: عضون جو ٿوٿرجڻ
انتقاش: لڱَ ڪاندارجڻ
انحلاب: اکين مان ڳوڙها ڳڙڻ،

رات مان گگ وهڻ، بدن
مان پهگر نڪرڻ
انداب: ڦٽن جا داڳ
اندعاص: لاش جو ڏپ هٺي وڃڻ
اندمال: ڦٽ جو مڙڻ
انذعاف: ساهہ پوساٽجڻ
انذهال: ويسر- ارفيت لهي وڃڻ
انزال: ڇُڙي پوڻ
انس: ميٺ، محبت پيار پاپوهہ
انسكاب الدم: رت جو رڳن
مان سمي هلڻ
انشقاق: چيرجڻ- ڦاٽڻ
انعاظ: جماع جي خواهش
انعدام الرحم: ڪنهن عورت ۾
پيدائشي طرح-
رحم- ڳيرڻ
جو نہ هئڻ.
انعدام المقعد: ڪنهن ماڻهوءَ ۾
پيدائشي طور
مقعد جو سوراخ
نہ هئڻ.
انفراث: ڳورهاري زال جون الٽيون
انكباب: اپ (ٻاڦ) وٺڻ
اواطب: بار کي کير پيارڻ جي بوتل
اوفيلوس: اک جو ناسور
ايلاد: ويمر جي ويجهڙ
ايلاوس: قولنج- ڦنشول- ويلو

پيٽ جو.

پ

پارد: ڇڇڙيون
پاراج: دائي مائي
پاشويہ: گرم يا دوائن واري پاڻي
سان مريض جا پير
ڌوئرائڻ.
پرهيز: پرهيز- ڪري
پليگ: مهامري
پوخ: اکين جي سُٽ- پڇيون
پيچش: سوري ٻاهي
پيري: ڪراڙپ- پڇاڙي

ب

باه: جماع
باحور: گرميءَ جي شدت
باختن: ڪاٽو
باد: هوا- ساهہ- دم
بادپسين: ٽٽ- ڦوس
بادحڪم: شهوت
باد فرنگ: بادفرنگ ٽاڪي
باردار: ڳورهاري زال

باريطوس: ڪن پيڙا (ممپس)
باقل: ڳيرو جوان
باڪره: ڳيور ڪنواري
بالغ: سامايل
باه: قوت باه
بشره: داٿا- ڦرڙيون
بشرة الجدري: ماتا جا داٿا
بحت: ڳگهي پوڻ
بحران: بحران
بخار: ٻاڦ- تپ- تاءُ
بخر: گندي ٻپ
بخرالانف: نڪ جي ٻپ
بخرالفم: وات جي ٻپ
بخن: ڊگهي قد وارو قداور
بد: اپاءُ، پلو، ڳڻ
بدرقه: (ع) اوتار
بربره: ٻاٽاڻ
بخور: واس
برداء: سيءُ تپ
برسام: سيني جي بيماري
برش: جهانوان ڳلن جون
برص ابيض: بدن جا اڇا داڳ
برص اسود: بدن جا ڪارا داڳ
برعت: ڇُنڙ
برمڪان: هينيان وار
برنائي: ڦوه وهي
بستر: سَنڌ زال
بشاشت: ڦُترائي
بشڪوفه: منهن اٿل (الٽي)
بصاء: ڪسي ڪرڻ
بطنه: اگاري (بدهاضمو)
بقبقه: ڪونگهرا
بڪارت: ڪنوارپڻو
بلادت: نستائي
بلغم: بلغم
بواسير: بواسير
بول خام: بدبودار پيشاب
بول الدم: خوني پيشاب
بهق: ڇٽي
بيطار: معالج جانورن جو
بيمار باريڪ: تپدق جو مريض

ت

تاثير: اثر ڪرڻ
تاريڪي: ڌنڌ- آنڌاري
تبخير: ٻاڦ چڙهڻ
تبريد: ٿڌاڻ پهچائڻ
تپ: تپ- ڪُوساڻ
تحجر: پٿرانجي وڃڻ
ترياق: ترياق. زهر جو اثر زائل ڪندڙ
تشنج: آڪيڙو
تعفن: ٻپ هٽي وڃڻ

تلع: بک لڳڻ
تليع الدم: رت ۾ پوڻ، گاڏڙ ٿيڻ
تکرج: سينوارجي وڃڻ
تکميد: ٽکور ڪرڻ
تلعب: وات مان گگ ڳڙڻ
تمدد: عضون جي پٺن جو ڇڪجي وڃڻ
تمريض: تيمارداري- چيٽ
توامان: جاڙا ٻار
تهيف: جهولي جو سٽيل

ث

ثاب: آرس پچڻ
ثاليل: موڪا
ثاع: سُستي- ڍلائي
ثاي: ڦٽجڻ
ثدي: ٿڻ- ٻُبا
ثرد: ڇپڻ جو ڦُٽي پوڻ
ثتل سمع: ٻوڙاڻ
ثوهد: ساماٺندڙ

ج

جابه: ڪُک
جاثوم: ڪابوس
جدري: ماتا- سيتلا
جدري ڪاذب: لاڪڙو
جذام: ڪوڙهه جو مرض
جراثيم: جراثيم
جراح: جراح
جرب: آلي ڪاج (خارش)
جرسام: برسام
جرض: نيراني ٿُک
جرعه: ڍڪ- چُسڪي
جلاب: جلاب
جلد: کل- چَمر
جلق: هٿ ڪس
جمود: ڳهر
جنون: چرياڻي- چِتُ ڪتائي.
جوارش: مشهور مرڪب
جيفه: مُردار

چ

چاق: صحتمند- سکهو
چرڪ: پونءِ- مير
چرڪ گوش: ڪن جو مير
چشم فرنگي: عينڪ
چشم گشته: ٽيڏو
چيچڪ: وڏي ماتي (ماتا)

ح

حابس: بند ڪندڙ
حار: گرمي پيدا ڪندڙ دوا
حامله: ڳورهاري زال
حائضه: حيض واري عورت
حب القرع: سيڪيون پيٽ جون
حبل: حمل (پيٽ سان ٿيڻ)
حبل الوريد: شهرڳ
حجاف: بدهاضمي جا دست (ڪچ ريهڪ)
حجرالمثانه: مثاني جي پٿري
حدب: ڪُٻڙو ماڻهو
حدقه: اک جي ماڻڪي
حذل: اک جي سوج ۽ ڳاڙهاڻ
حرارت: گرمي- تپش
حرقت: سڙي پوڻ
حرقت البول: پيشاب جو ساڙو
حرقت معده: معدي جو ساڙو
حزاز: ڦڙو
حشرات: جيت جَنا
حُصبه: لاڪڙو
حصف: پت جا داڻا
حصر: پيٽ ٻرو- قولنج ريح وارو
حڪيم: ويج
حمل: اميدواري
حمي: تپ- بخار
حمي اجاميه: موسمي تپ سرءُ جو بخار
حمي دق: دق تپ
حمي ربع: چوٿين ڏينهن ايندڙ بخار (چوٿڙ)
حميٰ صالبه: گردن توڙ بخار
حمي عروض: عارضي بخار
حمي غب: ٽين ڏينهن ايندڙ بخار (ٽيٽڙ)
حمي قرمز: ڳاڙهو بخار
حمي ليليه: چور بخار
حمي محرقه: مدي جو تپ
حمي مواظبه: روزانو بخار
حمي نائبه: واري جو تپ
حمي نفاسيه: پرسوت جو بخار
حمي وبائيه: وبائي تپ
حواس: حواس
حيض: ماهواري

خ

خار: بدن جي مَرُ
خال: تر
خانثه: پاسي جو سور
خور: سُن ٿيڻ

خدمت: چيٽ
خروج المقعد: پچو نڪرڻ
خررت: پنيءَ جو سور
خفقان: خفخان
خلال: ڏند ڪوٽڻي
خلط: خلط. هي خون، صفرا سودا ۽ بلغم چئن قسمن جا ٿين ٿا.
خناق: خناق
خيرجيل: ربلن اُٿلڻ

د

داءُ: بيماري، سيماري
داء الثعلب: وارچربو
داء الخنازير: خنازير
داء الفيل: هڪ بيماري جنهن ۾ پير پني سميت سجي هاٿيءَ جي پيرن وانگي ٿي پوندا آهن.
داء الفيل مخدر: ڪوڙهه
داءالكلب: چتي ڪتي وارو مرض
دبيلہ: ڏُنبڙي
دسيس: بغلن جي ڏپ
دق الاطفال: ڪنڪي ٻارن جي بيماري
دم: پساهه
دواء المعتدل: پنهنجيَ تاثير ۾ وچٿري دوا
دودالسن: ڏندن جو ڪيئون
دوره: دوران خون رت جو دورو
دوي: ڪن جو زوڪو
ديدان: آنڊن جا ڪينان
ديدان الانف: نڪ جا ڪيئان

ذ

ذابل: ناس ٿيندڙ
ذات الريہ: نمونيا
ذات الصدر: سيني جو سور
ذات العرض: پنيءَ جو سور
ذات الكبد: جگر جي سوج
ذبحہ: خناق جو خطرناڪ قسم
ذبل: هير دل ٿيڻ
ذرب: اتيسارجا دست
ذرور: ٻُرڪو
ذيابيطس: ذيابطيس منا پيشاب

ر

راٺول: وات جي گِگ
ربو: اپ ساهي
ربيع: واهوندو- چيٽ ويساک

جي مُند
رتقاء: اها زال جنهن سان جماع نہ ڪري سگهجي.
رثيہ: سنڌن جو سور
رجرجہ: اُهمائي
رجا: ڪرڙو حمل
رخو: هارجي وڃڻ
رداع: ساري بدن جو سور
ردي الڪيموس: ردي رت پيدا ڪندڙ ڪاڏو
رضيع: ٿڃ ڌائڪ ٻار
رطوبت: رطوبت
رعاف: نڪهير
رعشہ: عضون جي ٿرڪڻي
رقاد: گهري ننڊ
رقيہ: تعويذ- منتر- ٽوٽو- ڦيٽو
رمد: اکين جو اٿڻ
رويا: خواب- سپنو
ريح: رائي- گيسُ

ز

زحير: پيچش
زحير بلغمي: بلغمي پيچش
زراقہ: پچڪاري
زرف: ڦٽ جو چِڪڻ
زڪام: ليس
زلق المعاء: آندن جا دست جن جي ڪري کاڌو آندن ۾ رهڻ بدران سڌو (ڪجهي حالت ۾) دستن ذريعي خارج ٿيندو رهي ٿو.
زمن: پراڻو بيمار
زنجاري: اهو پيشاب جنهن جو رنگ بدلجي ساواڻ تي پوي.
زنقہ: پراڻو پرميل
زهم: هٿن ۾ ڪچي گوشت يا چربي (وهہ) جي ڌپ.

س

سابيا: اور جيڪا ٻار ڄمڻ سان گڏ پيٽ مان نڪري ٿي.
ساعي: وگهرندڙ ڦٽ
سامعہ: ٻڌڻ جي سگهہ
ساهف: سڪرات جي اُڃ
سبات: ٿوما گهري ننڊ جنهن مان مريض کي اٿارڻ ڏکيو ٿئي ٿو.
يلان: عورت جي شرمگاهہ
سجومر: اکين مان پاڻيءَ جو وهڻ
سهج: آنڊن جي خارش
سهوج: رَهڙو- مَهٽو

سخد: پيلو پاڻي جو ويم جي وقت اور سان گڏ نڪري ٿو.

سده: سدا- ڳوڙها

سدر: هن ۾ اکين کي جهانورن اچڻ سان مغز کي پراڻتي ايندي آهي.

سرب: سيني (ڇاتيءَ) جا وار

سرسام: دماغ جي سوج

سرطان: سرطان خطرناڪ بيماري

سرطان الانف: نڪ جو سرطان

سرطان الرحم: ڳپيرڻ جو سرطان

سرطان المعده: معدي جو سرطان

سعال: کنگهه

سعفہ: ڳرِ جو مرض، جيڪو سڄي بدن جي وارن کي يا صرف مٿي جي وارن کي لڳندو آهي.

سُقم: روڳ

سقوط: ڪرڻ- ڇڻڻ

سقوط الاهداب: پنبڙين جي وارن جو ڇڻڻ

سقوط الجفن: اک جي مٿين پنبڙي جو لڙڪي پوڻ

سقوط الشهوت: بک نہ لڳڻ

سقوط اللهات: ڪاڪڙو لهڻ

سقيروس: سخت سوج

سکتہ: سڪتو، هن مرض ۾ ماڻهوءَ کي غشي اچي وڃي ٿي ۽ موت جو گمان ٿيڻ لڳي ٿو.

سکرة الموت: سڪرات

سل: سلهہ جو مرض، هن جا ڪيئي قسم ٿين ٿا انسانن کان علاوه حيوانن ۾ بہ هي مرض ٿئي ٿو.

سلان: وات جو پچڻ

سمن مفرط: وڌنڊڙ ٿُولهہ

سن: ڏند

سن شاغيہ: چور ڏند

سن بلوغ: ساماڻڻ جو دور

سن شباب: ڦوهہ جواني

سنِ شيخوخت: پيراپو، ڪراڙپ

سن صبي: ٻالجتي

سن طفولت: ٻاراڻي ڄمار

سن ياس: اها عمر جڏهن عورتن جي ماهواري بند ٿي وڃي ٿي.

سنق: جوڳير- جانورن جو مرض

سوء مزاج: (ع) طبيعت جو خراب ٿيڻ، هن جا ڪيترا قسم ٿيندا آهن.

سواعد: (ع) هڏن جون نڙيون جن

۾ مک هوندي آهي.
سواعل: (ع) بدن جون رطوبتون
سوام: (ع) زهريلا جانور
سوقويس: (ي) ککرا (اکين جا) سيتانگ (سن) هٿن پيرن کي پکهر اچڻ.
سيلان: (ع) رهکرو
سيلان الاذن: (ع) کن جو وهڻ
سيلان الرحم: (ع) ليکوريا
سيلان منوي: (ع) جريان
سيلان نفاسي: ٻار ڄمڻ کان پوءِ ٻچي داني (ڳيرڻ) مان خاص رطوبت جاري ٿيڻ.

ش

شاب: (ع) ڳڀرو جوان
شارت: (ع) سونهن سوڀيا
شاف: (ع) پيرن جو اهڙو ڦٽ جو داڳ ڏيڻ کان سواءِ ڇٽي نہ سگهي.
شاکر: (ع) کنڌي جو ڇيڄڻ
شبار: (ع) نائي جيکا دوا مان لُواڙي ڦٽ اندر رکي وجي.
شبمان: (ع) پيٽ ڀؤ- رڄ
شبق: (ع) شهوت جو غلبو
شبکره: (ف) شبکور
شبکوري: (ف) رات جو نہ ڏسڻ
شبيار: اجيري- هک جلاب جيکو رات جي وقت ڏيڻ ۾ اچي ٿو.
شتره: اک جي بيماري
شحيمہ: اک جي بيماري
شخوص: اک جو ڦٽرائجڻ
شدخ: مٿي ۾ ڌک لڳڻ
شذا: ڪتي جي مک
شرب الدخان: حقو ڇڪڻ
شرخ: بدن جي کل جو ڦاٽ کائڻ
شردقر: ساھہ منجهڻ کري کنگهہ جو زور ڏيڻ
شعري: ڇاپاکو، مشهور مرض جنهن ۾ اچانک سڄي بدن ۾ کاڄ مچندي آهي ۽ ننڍيا وڏا ريڙ نکري پوندا آهن. جن ۾ خارش ٿيڻ لڳي ٿي ۽ مريض بيقرار ٿي وڃي ٿو.
شريان: رڳون- نسون
شطرالغب: بلغمي صفراوي،

گڏيل بخار، هڪ ڏينهن بلغمي تہ بي ڏينهن صفراوي بخار اچڻ لڳي ٿو.

شعر: وار

شعر ابيض: اڇا وار- پريا

شعرالانف: نڪ جا وار

شعرالراس: مٿي جا وار

شعرزائد: پنبڙين جي اندروني پاسي پيدا ٿيندڙ وار جيڪي اک ۾ چڀندي آزار مچائيندا آهن.

شعريہ: وارن جهڙيون سنهيون رڳون

شعيره: اک جي آنڙي هن لاءِ پراڻي اوڏڪي پٽ جو ڪونلو هٿ ڪري هر گهڙيءَ آنڙي تي رکبو آهي تہ انکي سڪائي ختم ڪري ڇڏيندو آهي.

شفيف: سردي گرمي جي تڪليف سچ چوندا آهن تہ انسان نہ سردي سهي نہ گرمي!

شقاق الاطراف: هٿن پيرن جو ڦٽي پوڻ

شقاق الرحم: ڳپيرڻ جو چيرجي پوڻ

شقاق اللسان: زبان جو چيرجڻ

شقيقہ: اڌ مٿي جو سور هن لاءِ اسطو خلوس، ڏاٿن ۽ ڪارن مرچن جي ڦڪي صبح جو نيراني سَحر باٺيءَ سان وٺڻ مجرب آهي.

شلل: عضوي جو سست شِل يا بيحس ٿي پوڻ. اڌرنگ

شلل اهتزازي: ٿرڪڻي (رعشہ) سان گڏ فالج (اڌ رنگ)

شنج: منهن يا هٿن تي گهنج پئجي وڃڻ.

شوص: ڏندن جو سور

شهقہ: اُڪ ڪنگهہ. ڪاري ڪنگهہ.

ص

صاءِ: ويم وقت ڳپيرڻ مان نڪرندڙ پاڻي.

صالب: گرم تپ

صبوت: ننديڻ جون غلط ڪاريون

صبوح: نيرن- ناشتو

صداع: مٿي جو سور

صداع احتراقي: گرمي ڪان پيدا ٿيل مٿي جو سور

صداع بحراني: بحران طور پيدا ٿيل مٿي جو سور.

صداعِ دموي: دماغ ۾ رت جي گڏ ٿيڻ ڪري پيدا ٿيندڙ مٿي جو سور.

صداع صفراوي: صفراء جي زور ڪان پيدا ٿيل مٿي جو سور

صدغ: داگ ڏيڻ. ياد رهي ته آڳاٽي زماني کان ڪي بيماريون داگ وسيلي دفع ڪيون وينديون آهن.

صرع: مرگهي

صرع الاطفال: ٻاراڻي مرگهي

صرع دماغي: مرگهي دماغي

صرع رِحمي: باد گولي جي مرگهي.

صريرالاسنان في النوم: ننڊ ۾ ڏند ڪرٽڻ

صعداء: ٿڌا ساهہ ڀرڻ

صغر: ڪنهن عضوي جو سسي ننڍو ٿي وڃڻ

صغرالخصيہ: خصني جو ننڍو ٿيڻ

صغرالكبد: جگر جو ننڍو ٿي وڃڻ

صمت: سامت ۾ رهڻ. سانت ٿيڻ

صيدلہ: دوائن جو علم

صيدنہ: دواشناسي

ض

ضاحت: اکين جي ديد

ضباب: ڪوهيڙو

ضجر: آنڊ مانڊ

ضرب: ڌڪ- مارڪٽ

ضربان: رڳ ڦڙڪڻ

ضرس الاسنان: ڏندن جو ڪنو ٿي پوڻ

ضرو: ڦٽ مان رت وهڻ

ضِرو: ڪوڙهہ جا داگ

ضعف: هيڻائي

ضعف اسنان: ڏندن جي ڪمزوري

ضعف اعصاب: پٺن جي ڪمزوري

ضعف باهہ: شهوت جي گهٽتائي

ضعف بصر: ديد جي گهٽتائي

ضعف دماغ: مغز جي ڪمزوري

ضعف شهوت: ٻڪ جي ڪمي

ضعف ڪبد: جگر جي ڪمزوري

ضعف ڪليہ: گردي جي ڪمزوري

ضعف مثانہ: مثاني جي ڪمزوري

ضعف معدہ: معدي جي ڪمزوري

ضعف هضم: هاضمي جي ڪمزوري

ضعيف: اهڙو- ڏٻرو ڪمزور

ضغد: گهٽو ڏيڻ. گهرگهو ڏيڻ

ضماد: ليپ

ضني: مرض جي شدت

ضهياء: اهڙي عورت جنهن کي حيض نہ اچي نہ وري ڳورهاري ٿئي.

ط

طابخ: نهايت تيز بخار

طابخہ: منجهند جي سخت گرمي تاڪ منجهند.

طاردالديدان: پيٽ جا ڪيئان ڪيندڙ دوا

طارد الرياح: پيٽ مان ريح خارج ڪندڙ دوا

طارسيس: اک جي ارچڻ سوج-سور

طاسر طاڙس: چوٿين ڏينهن ايندڙ تپ

طاعون: طاعون. هڪ سوج آهي جيڪا ڇٽي جي دانءِ ڪان وٺي ڪڪڙ جي آني جيتري ٿئي ٿي. ان جي پيدائش وبائي طور زهريلي مادي جي ڪري بغل يا ڪن جي پويان ٿئي.

طاعون بطني: پيٽ جو طاعون

طاعون رئوي: نمونياني طاعون

طاعون شديد: سخت قسم جو طاعون

طاعون غددي: غدودي طاعون

طاعون نزيفي: خوني طاعون

طامث: حيض واري عورت

طب: طب. جسم جان جو علاج

طب تجانسي: اها طب جنهن جي طريقي جو اصول هن ربت آهي تہ جيڪا دوا صحت جي حالت ۾ زياده مقدار ڏيڻ سان جيڪي علامتون يا مرض پيدا ڪري ٿي سا اهڙين ئي علامتن ۽ مرض ۾ توري مقدار سان ڏيڻ ڪري فائديمند ٿئي ٿي. (هوميوپيٿي)

طب تخالفي: انهي طب يا طريقي علاج جو اصول هي آهي تہ گرميءَ جو علاج سردي يا سرد دوائن سان ۽ سرديءَ جو علاج گرمي يا گرم دوائن سان ٿيڻ کپي جنس ديسي ۽ ولايتي طب ايلوپيٿي آهي.

طب تشابهي: اهڙي طب جنهن جي ذريعي مرض جو علاج خود ان مرض جي مادي مان ڪيو وڃي ٿو جنهن مانا جو علاج ان جي سمي (زهريلي) مادي مان ٿئي ٿو ان کي ايسوپيٿي طب چئبو آهي.

طب علمي: طب نظري

طب عملي: طب جو عملي حصو

طب منهاجي: عطائي قسم جو علاج جنهن جو مدار صرف تجربي تي هوندو آهي ان لاءِ ڪوبه علمي معيار مقرر ناهي.

طبايع اربع: حرارت (گرمي) برودت (سردي) رطوبت (تري) يبوست (خشڪي)

طبع: انساني فطرت جنهن مطابق هو پيدا ٿيو هجي.

طبعي: ذاتي- پيدائشي

طحال: برهل- تري جي بيماري

طشت: زڪام جي حالت ۾ نڪ مان پاڻي وهڻ.

طعام: کاڌ خوراڪ

طعم: سواد

طلاء: ليپ

طلاطل: لاعلاج مرض

طلق: ويم جا سور

طول البصر: هڪ مرض جنهن ۾ ماڻهوءَ جي پري تائين ته چٽيءَ طرح ديد پوي ٿي پر ويجهڙ ۾ ڪيس اکين اڳيان ڌنڌ نظر اچي ٿو.

طير طاؤس: صفراوي بخار

طيش: ڪاوڙ- ڪروڌ

طيف: وهم- وسوسا

ظ

ظاهرالقدم: پيرن جي پُٺي

ظاهرالڪف: هٿ جي پٺي

ظلمت: اونداهي

ظير: مردار

ع

عادت: خصلت- بدني ۽ نفساني هيئت

عارضہ: بيماري- حادثو
عافيت: سک سانت
عاقر: سنڍ- مرد يا عورت.
عاقول: قابض دوا
عالمِ صغير: انسان جنھن جو ڪائنات ۾ اهم ڪردار آهي ۽ هن ڪيئي ايجادون ڪيون آهن ان ڪري ڪيس عالم صغير ڪوٺجي ٿو.
عالم بالاعشاب: جڙين ٻوٽين جو ماهر
عالم بالامراض: بيمارين جو ماهر
عثر: ٿاٻو کائڻ ٿاٻڙجڻ
عدوه: بيماري جو هڪ کان ٻي کي لڳڻ
عذاف: قاتل زهر
عرق النساء: ڪن رڳ جو سور
عسرالبول: پيشاب جي دقت
عسر تنفس: ساهہ جي گهٽ
عسرالطمث: حيض جي ڏکيائي
عسر ولادت: ويم جي ڏکيائي
عسف: پويان پساهہ
عصابہ: پرون جو سور
علاج: اُپاءُ
علامت: نشاني- سڃاڻپ جنھن جي ذريعي مرض جي تہ تائين رسائي ٿي سگهي.
علت تام: مڪمل سبب جنھن جي پروڙ کان پوءِ ٻي ڪنھن ڳالهہ جي ڪا ضرورت باقي نہ رهي.
علم: ڄاڻ
علم الادويہ: دوائن جي ڄاڻ
علم اسباب الامراض: بيمارين جي سببن جي ڄاڻ
علم الاغذيہ: غذائن جي ڄاڻ
علم الشفا: اهو علم جنھن جي وسيلي انسان جي صحت ۽ مرض جي ڄاڻ پوي.
علم الصحت: صحت کي بحال رکڻ جي ڄاڻ
علم العلاج: علاج جي ڄاڻ
علم المادہ: مادي بابت ڄاڻ جنھن مادي جي حقيقت ۽ ماهيت بابت بحث ڪرڻ ۾ اچي.
علم المعدنيات: معدنيات کاڻين مان پيدا ٿيندڙ شين

جهڙوڪ سون چاندي پاري، گنڌڪ وغيره جي ڄاڻ.

علم النباتات: وڻن ٻوٽن وغيره جي ڄاڻ جن جي نفعي نقصان جي خبر چار پئجي سگهي.

علوص: پيٽ جو سور

عناصر: پاڻي- مٽي، هوا ۽ باهه، جن کي چار عناصر ۽ ارڪان چيو وڃي ٿو.

عنانت: نامردي

عيادت: بيماري جو پڇڻ

عياء البحر: سامونڊي سفر جي بيماري جنهن ۾ الٽيون اچڻ لڳنديون آهن، خاص ڪري پهرين دفعي سفر ڪرڻ ۾.

غ

غاڌ: ناسور- اک جي رڳ جنهن مان ڳوڙها پيا وهندا آهن.

غاذير: بدن جي پرورش ڪرڻ واري قوت.

غاص: نڙيءَ ۾ ڪنهن شيءِ جو ڦاسي پوڻ.

غب: ٽيٽڙ تپ

غثيان: دل ڪچي ٿيڻ. منهن اٿل

غذا: ڪاڌو خوراڪ اها شئي جيڪا بدن جو جزو ٿي سگهي يعني غذا اها آهي جا بدن اندر پنهنجي مادي وسيلي اثر ڪري ۽ بدن ۾ خون بڻجي ڪم اچي. ان جي پيٽ ۾ دوا اُها شيءِ آهي جيڪا مادي بدران ڪيفيت يعني گرمي، سردي ڪان بدن ۾ اثر اندازٿئي.

غذا ذوالخاصير: اها شيءِ جا بدن ۾ مادي ۽ صورت سان اثر ڪري جهڙوڪ صرف جيڪو پنهنجي مادي سان بدن جي پرورش ڪري ٿو ۽ صورت سان طبيعت کي فرحت رسائي ٿو.

غضاب: اک ۾ ڪک، ڪتر پئجي وڃڻ

غير طبعي: طبعي جو ضد غيرطبعي

ف

فاس: سير (فصد) کولڻ جي نشتر.
فالج: اڌ رنگ. هڪ مرض آهي جنهن ۾ بدن جو اڌ حصو ديگهه ۾ (سواءِ مٿي جي) ناقص ٿيندي حس وحرڪت (چرپر) کان محروم ٿي وڃي ٿو.
فالڪ: جوان عورت جنهن جون ڇاتيون ايري گول ٿي وڃن.
فتق: هرنيا. نرولهي پوڻ هن جا ڪيئي قسم ٿين ٿا.
فرج: عورت جي شرمگاهه
فرزج: دوا جي وٽ يا نائي جيڪا عورت پنهنجي فرج ۾ رکي
فرصہ: اهو ڪپڙو جو عورت حيض جي دوران ڪتب آڻي
فرفورا: لاطيني لغت ۾ پيورا تان معرب. هڪ خوني بيماري آهي جنهن کان رت ۽ رت جي رڳن ۾ فتور پوڻ ڪري ڪل جي هيٺان جريان خون ٿئي ٿو ۽ بدن تي ڳاڙهي رنگ جا داغ پئجي وڃن ٿا.
فرقعہ: آڱرين مان ٺڪاءُ ڪڍڻ
فرمہ: عورت جو قابض دوائن سان پنهنجو فرج سوڙهو ڪرڻ.

فريسموس: هڪ مرض جنهن جي سبب آلت هروقت انگيز ۾ رهي ٿي ليڪن مريض کي جماع جي خواهش ڪانہ هوندي آهي. فريسموس دراصل يوناني ٻوليءَ ۾ هڪ بت جو نالو آهي جنهن جي آلت کي انگيز جي حالت ۾ ڏيکاريو ويندو هو. ساڳيءَ ريت رومر وارا بہ اهڙو بت ٺاهيندا هئا ۽ شادي جي موقعي تي ان کي وندر بڻائيندا هئا. اهڙي ئي نموني هندو شوجو لنگ ٺاهين ٿا جنهن جي پوڄا ڪئي ويندي آهي. انهيءَ مناسبت سان هن مرض تي اهو نالو پئجي ويو آهي.
فزع الصبيان: ٻيهڙو ٻارائي بيماري
فصل خريف: خزان جي موسم هيءَ موسم گرميءَ کان پوءِ سردي کان اڳ اچي ٿي يعني آگسٽ، سيپٽمبر آڪٽوبر- هن موسم ايندي ڪن ملڪن ۾ وڻن جا پن ڇڻڻ لڳندا آهن ان ڪري ان کي خزان جي موسم چون ٿا ليڪن سنڌي ڪنڌ ڀارت پاڪستان ۾ هن موسم دوران بارش پوي ٿي ۽ وڻ ٽڻ ساوا ٿي وڃن ٿا.
جيڪڏهن موسمي هوائون گهليون

۽ بارش نيڪ نموني پئي تہ موسم بہ خوشگوار رهندي جيڪا بهار جي ڏک پئي ڏيندي پر جي بارش نہ پئي تہ اها موسم سيني موسمن کان ردي موسم هوندي هتي انهي موسم جا ڏينهن ١٥ جولاءِ کان ١٥- آگسٽ تائين هوندا آهن ۽ ان جو مزاج گرم تر هوندو آهي. گرمي ۽ رطوبت سبب پاڇيون ۽ ٻوٽا نستا ٿي پوندا آهن ۽ هوا ۾ اعتدال (هڪ ڪرائي) نہ هئڻ ڪري بخارات (ٻاڦ وغيره) ردي ٿي پون ٿا ۽ پاڻي ۾ بہ ڪثافت اچي وڃي ٿي، جنهن ڪري هن موسم ۾ ڦٽن ڦرڙين دستن سوري ٻاهي ۽ خاص ڪري وبائي حالتن ۽ موسمي بخار جي بيگهي مچي ٿي.

فصل ربيع: بهار جي موسم. هيءَ موسم سردين کان پوءِ گرمين کان اڳ ۾ اچي ٿي. فيبروري مارچ اپريل هن جا ڏينهن آهن. جيڪي نهايت وڻندڙ ۽ وسن جهڙا ٿين ٿا. انهن ۾ نہ تہ گهڻي گرمي ٿئي ٿي نہ وري گهڻي سردي هوندي آهي ۽ وڻ ٻوٽا بہ تازا توانا ٿي پوندا آهن. انهيءَ ڪري ان کي بهار جي موسم سڏيو وڃي ٿو. هن موسم جو مزاج گرم تر ليکيو وڃي ٿو ۽ هن موسم هلندي ماتا تورڙي خسري (لاڪڙي وغيره) پکڙجڻ جو خطرو رهي ٿو.

فصل شتاء: سرديءَ جي موسم. هن موسم جا ڏينهن نومبر ڊسمبر جنوري تائين ٿين ٿا هن موسم جو مزاج سردتر هوندو آهي هن ۾ نزلو زڪام ڪنگهہ، نمونيا ۽ سنڌن جو سور پيدا ٿئي ٿو.

فصل سيف: گرميءَ جي موسم. هن جا ڏينهن مئي جون جولاءِ هوندا آهن، ۽ هن موسم جو مزاج گرم خشڪ ٿئي ٿو. هن ۾ گرمي گهڻي ٿئي ٿي. جهولا لڳن ٿا تنهن ڪري لڪ لڳڻ اوسي جي بيماري ٿيڻ جو انديشو رهي ٿو ان کانسواءِ مٿي جو سور، خفقان سرسام، صفراوري بخار ۽ مدي جو تپ وغيره منهن ڪڍي ٿو.

فضل: زبان ۽ ڏندن جو مير

فضلہ: اهي رطوبتون جيڪي بدن جي لاءِ بيڪار هجن جهڙوڪ پيشاب پاخانو ۽ پگهر. جن کي طبيعت خارج ڪري ڇڏي ٿي.

فعل: ڪم ڪرڻ. فعل ۽ عمل

جي معنيٰ تہ ساڳي ليکي وڃي ٿي پر ٻنهي ۾ فرق آهي سو هي تہ عمل هٿن پيرن ۽ حيلن وسيلن سان ڪم ڪرڻ جو نالو آهي ٻيو پاسي فعل ان کي چئجي ٿو جو قدرت طرفان واقع ٿئي اهوئي سبب آهي جو خدا جي لاءِ عمل جو لفظ ڪتب نٿو آندو وڃي.

فعل اصل ۾ نباتات وٽن ٻوٽن، حيوانات ساهہ وارن ۽ جمادات ڪاٺين مان پيدا ٿيندڙ سين جي اثرن بابت زبان تي آندو وڃي ٿو ۽ عمل فقط حيوان جي ڪم تائين محدود آهي.

فقرالدم: رت جي گهٽتائي

فڪر: سوچ- معلوم ڳالهين تي ويچاري ڪنهن نتيجي تائين رسائي ڪرڻ. ان جي ٻيٽ ۾ عقل اها قوت آهي جنهن جي وسيلي چڱائي مدائي جي پروڙ پوي ٿي.

فلسفہ: موجودات جي انت تائين پهچڻ جو علم يعني اها ڄاڻ جنهن سان موجودات جي اصليٰ حالت ۽ حقيقتن جو پتو پئجي وڃي.

فلغموني: رت جي ٽوٽر

فلوق: ڪنڌ جي رڳ. جيڪا جوش ۽ ڪاوڙ جي حالت ۾ ابري

نروار ٿيندي آهي.

ق

قائد: اها عورت جنهن جي حيض جو مدو ختم ٿي ويو هجي ۽ ٻار ڄڻڻ کان رهت ٿيل هجي هيءَ حالت عورتن ۾ گهٽو ڪري چاليهہ، پنجاهہ ورهين جي ڄمار درميان پيدا ٿئي ٿي.

قحبہ: بدڪار عورت. قحب لفظ جي اصل معنيٰ ڪنگهڻ آهي جنهن مان قحبہ لفظ نڪري ٿو.

جنين تہ يمن ملڪ جون فاحشہ عورت ڪنگهڪار سان مردن کي پاڻ ڏي سڏينديون هيون ان ڪري انهن کي قحبہ جو نالو ڏنو ويو.

قحط: ڏڪار جا ڏينهن

قذف القلب: دل جي هڪ بيماري جنهن ۾ ماڻهوءَ کي ائين محسوس ٿيندو آهي جڻ سندس دل اٿل ڪائي سيني کان ٻاهر اچي رهي آهي.

قلاع: وات جو ڦڇي پوڻ.

قلاع الاذن: ڪن جي پاڙ جو زخم

قوت: طاقت - سگهہ - ٻَلُ

طبي اصطلاح موجب اها طاقت جنهن مان ڪوبہ فعل ظاهر ٿئي

يعني جنهن جي ذريعي انسان ۽ حيوان "افعال" تي قادر هجن.
قوت آخذه: دل جي قوت
قوت باصره: ڏسڻ جي قوت
قوت باعثه: اها قوت جيڪا چرڻ ُپرڻ (حرڪت) جو باعث ٿئي ٿي.
قوت جاذبه: جذب ڪرڻ واري قوت
قوت حافظه: يادگيري واري قوت اها قوت جا واهمه واري قوت جي ادراڪ ڪيل معنائن کي محفوظ رکي ٿي
يعني هيءَ اها قوت آهي جنهن ۾ ڳالهيون محفوظ رهن ٿيون ۽ وقت اچڻ تي ازخود (پاڻ واٽي) ياد اچي ٿيون وڃن.
قوت حس مشترڪه: هيءَ دماغ جي اندروني قوتن مان پهرين قوت آهي جنهن ۾ پنجن حواسن - باصره، (ڏسڻ) سامعه (ٻڌڻ) شامه (سنگهڻ) ذائقه (چکڻ) ۽ لامسه (ڇُهڻ) جي سُڌ پوي ٿي.
قوت حيات: زندگي جي قوت. اها قوت جنهن سان انسان جي سيني عضون ۾ زندگي قائم رهي ٿي ن جو اصل ماڳ دل آهي. جتان هيءَ شريانن ۾ سيني عضون تائين پهچي انهن کي زنده رکي ٿي.
قوت دافعه: دفع ڪرڻ واري قوت يعني اها قوت جيڪا بدن مان فضلا (گند بلا) دفع يا خارج ڪري ٿي.
قوت ذاتيه: ذاتي قوت، جيڪا عارضي نه هجي
قوت ذائقه: چکڻ جي قوت هيءَ قوت زبان جي پني ۾ موجود رهي ٿي.
قوت سامعه: ٻڌڻ جي قوت هيءَ قوت ڪن جي أن پٺي (عصب. سامع) ۾ رهي ٿي جو ڪن جي سوراخ تائين پکڙيل رهي ٿو. هن جو ڪم آوازن کي محسوس ۽ معلوم ڪرڻ آهي.
قوت شافيه: اها قوت جيڪا بيمارين کان شفا ڏياري ٿي يا مرض جو ازالو ۽ بچاءُ ٿي ڪري.
قوت شاميه: سنگهڻ جي قوت هيءَ قوت نڪ اندر سنگهڻ وارن پٺن ۾ رهي ٿي.
جٺن اسان هوا جي ذريعي ڪجهه ٻڌون ٿا تئن هوا جي وسيلي سنگهندا آهيون جهڙوڪ خوشبو يا بدبو وغيره. جنهن جا ذرا هوا ۾ مليل هوندا آهن.
قوت شوقيه: قوت محرڪ جو

هڪ قسم- اها قوت جيڪا حرڪت (چُرڻ پرڻ) جو شوق يا ارادو پيدا ڪري ٿي. هن جا ٻه قسم آهن.

(١) قوت شهوانيه (٢) قوت غضبيه قوت شهوانيه اها آهي جيڪا نفعي جي طلب لاءِ تحرڪ ۾ اچي ٿي، ۽ قوت غضبيه ان کي چئجي ٿو جيڪا نقصان دفع ڪرڻ لاءِ چرپر ۾ اچي ٿي.

قوت شهوانيه: هيءَ قوت، شوقيه يا محرڪه جو هڪ قسم آهي جيڪا ڪنهن فائديمند مقصد لاءِ تحرڪ ۾ اچي ٿي.

قوت طبعيه: طبعي قوت. جگر جي قوت. يا پرورش واري قوت. هي جگر جي قوت آهي جيڪا وريدن وسيلي سيني عضون ۾ وڃي ٿي ۽ بدن جي واڌ ويجهه ڪري ٿي، يعني انهي قوت ذريعي سڄي بدن کي غذا ملي ٿي ۽ ان جي پرورش ٿيندي رهي ٿي. هن قوت جو وڏيڪ ڪم هي به آهي نسل جي بقا لاءِ پاڻ پاڇپتوڙي ٿي، اهو ڪم ٻن قسمن جو آهي
(ا) بدن کي غذا پهچائڻ ۽ وڌائڻ
(٢) نسل جي واڌ ڪرڻ يعني نسل وڌائڻ.

هن قوت جو پهريون فعل جگر سان ۽ ٻيو فعل خصين سان تعلق رکي ٿو. هن قوت جا ڪل چار قسم آهن: (١) قوت غاذيه جا بدن ۾ غذا رسائي ٿي. (٢) قوت ناميه جيڪا عضون کي واڌائي ٿي (٣) قوت مولده جيڪا مني جي مادي کي خصين پاسي جذب ڪري ان کي مني ۾ تبديل ڪري ٿي. (٤) قوت مصوره آهي جا رحم (گَپيرڻ) ۾ نطفي (تخم) کي مختلف عضون جون شڪليون عطا ڪندي آهي.

قوت غاذيه: اها قوت جيڪا هاضمي جي عمل کانپوءِ غذا کي عضوي جي مطابقت لائق بڻائي ٿي.

قوت غضبيه: قوت محرڪه جو هڪ قسم جيڪا نقصان دفع ڪرڻ لاءِ حرڪت ۾ ايندي آهي.

قوت فاعله: فعل واري قوت حرڪت (چرپر) ڏيڻ واري قوت. هيءَ قوت جسم جي پٺن کي چرپر ۾ آڻيندي آهي يعني انهن کي سسائي ۽ پکيڙائي ٿي جنهن مان بدن جي سڄي چرپر ظاهر ٿيڻ لڳي ٿي.

قوت لامسہ: ڇهڻ جي قوت. هيءَ قوت سڄي بدن جي کل ۾ رهي ٿي ۽ جو ڪم سردي گرمي خشڪي تري سختي نرمي وغيره کي محسوس ۽ معلوم ڪرڻ آهي.

قوت ماسڪہ: روڪڻ واري قوت اها قوت جيڪا غذا وغيره کي ڪنهن خاص وقت تائين روڪيندي آهي. انهي قوت سان غذا معدي ۽ آندن ۾ اچي ڪيترو وقت ترسي پوي ٿي.

قوت متخيلہ: ويچارڻ واري قوت هن لاءِ ڏسو قوت متصرفہ

قوت متصرفہ: تصرف ڪرڻ ۽ سوچڻ واري قوت. اها قوت جيڪا صورت ۽ معنيٰ ۾ تصرف ڪري ٿي. هيءَ قوت عام معنيٰ ۽ ڪلي مفهوم ۾ ڦيرگهير ڪري ان کي نفس ناطقہ وٽ نئي ٿي.

اهڙيءَ ريت اها قوت دماغ ۾ تحفظ تيل شڪل صورت ۽ ڳالهين ۾ پوءِ اهي خيال جون هجن يا حافظي جون انهن ۾ تصرف يا ڦيرگهير ڪندي آهي. مثال طور: هي ڪنهن سهڻي شڪل ۾ ڦيرگهير ڪري ان کي بڇڙو روپ ڏئي ٿي سگهي يا وري بڇڙي روپ کي سنواري ڏيکاري سگهي ٿي.

ائين دوست کي دشمن يا دشمن کي دوست بڻائڻ جو ڍنگ ۽ ڍونگ ڪري چاڻي ٿي. اها قوت انسان کان سواءِ ڪنهن ٻي حيوان ۾ نہ آهي.

قوت متفڪره: فڪر ڪرڻ، سوچڻ واري قوت. ڏسو متصرفہ.

قوت محرڪہ: چرپر (حرڪت) ڏيارڻ واري قوت يعني اها قوت جيڪا نفعي جي طلب يا نقصان کان بچاءَ ڪرڻ لاءِ بدن کي چرپر ۾ آڻيندي آهي. هن جا ٻہ قسم آهن (١) قوت شوقيہ يا قوت باعثہ جيڪا يا تہ حرڪت (چرپر) جو شوق پيدا ڪري ٿي يا وري چرپر (حرڪت) جو باعث ٿي بڻجي. (٢) قوت فاعلہ جيڪا بدن يا ان جي ڪنهن حصي کي چرپر ۾ آڻي ٿي.

قوت مدبره: تدبير ڪرڻ واري قوت. هن قوت کي، طبيعت ڪوٺيو وڃي ٿو جيڪا بدن جي اصلاح ۾ تدبير ڪندي رهي ٿي.

قوت مدرڪہ: ادراڪ ڪرڻ واري قوت، احساس ڪرڻ واري قوت، معلوم ڪرڻ واري قوت، دريافت

ڪرڻ واري قوت. هن جا وري ٻه قسم آهن: (١) قوت مدرڪه ظاهره يا حواس خمسه ظاهره يعني پنج ظاهري حواس جيڪي دماغ کان ٻاهر واقع آهن. جهڙوڪ: سامعه، باصره، شامه، ذائقه ۽ لامسه جيئن مٿي بيان ڪيو ويو. (٢) قوت مدرڪه باطنه. يا حواس خمسه باطنه. يعني پنج باطني حواس جيڪي دماغ جي اندر آهن جهڙوڪ: حس مشترڪه، خيال، متصرفه، واهمه ۽ حافظه. انهن جو به پنهنجي پنهنجي جاءِ تي ذڪر ٿي چڪو آهي. ان نموني تي انسان پنهنجي ارسي پاسي وارين (موجودات ۽ واقعات) کي انهن جي ماهيت ۽ حقيقت کي بلڪ خود پنهنجي هستيءَ کي انهن جي ذريعي محسوس ۽ معلوم ڪري سگهي ٿو، ٻي حالت ۾ حواس جي مدد کان سواءِ ڪيس ڪابه پروڙ نٿي پئجي سگهجي.

قوت مصوره: شڪل صورت ٺاهڻ واري قوت.
اها قوت جيڪا عضون کي پنهنجي نوعيت جي تقاضا مطابق صورتون ۽ شڪليون عطا ڪري ٿي. يعني انهن جي محابي منيءَ ۾ ٻار جي شڪل صورت پيدا ٿيندي آهي، اها قوت "رحم" (ڳيرڻ) ۾ رهي ٿي.

قوت مغيره: ڦيرگهير (تغير) پيدا ڪرڻ واري قوت. اها قوت جيڪا غذا کي بدن جو جزو ٿيڻ جي لائق بڻائي ٿي. يعني اهائي قوت، غذا کي نئين حالت ۾ آڻڻ کان پوءِ عضوي جي ساخت ۾ تبديل ڪندي آهي.

قوت مولده: پيدا ڪرڻ واري قوت پهريان ڦيرگهير واري قوت، يعني اها قوت جيڪا غذا کي هضم ڪرائڻ کان پوءِ عضوي جي ساخت ۾ ملائي يا ٻي قوت جيڪا مني پيدا ڪري ان کي صورت جي قبوليت لاءِ تيار ڪري ٿي، جيئن ته مني خصين ۾ پيدا ٿئي ٿي ان ڪري اها قُوت به خصين ۾ رهي ٿي.

قوت ناميه: پرورش واري قوت.
اها قوت واڌ ويجهه واري قوت سڏجي ٿي ان کي جسم جي واڌ واري قوت ۽ عضون کي وڌائڻ جي قوت ڪونجي ٿو.

قوت نطقيہ: ڳالهائڻ واري قوت. عقل ادراڪ واري قوت، هي قوت انسان سان مخصوص آهي.
قوت نفسانيہ: نفساني قوت اها قوت جنهن ڪان بدن ۾ حس ۽ حرڪت پيدا ٿئي ٿي.
هن قوت جو تعلق دماغ سان هوندو آهي يعني اهوئي هن جو ماڳ مڪان آهي جيڪو اعصاب (پٺن) وسيلي حس ۽ حرڪت جي قوتن کي بدن اندر پهچائي ٿو.
انهي قوت جا ٻہ قسم آهن هڪ محرڪ يعني حرڪت ڏيڻ واري ٻي مدرڪ يعني ادراڪ ڪرڻ واري.
قوت محرڪہ ڪان بدن کي حرڪت حاصل ٿئي ٿي ۽ قوت مدرڪہ مان ادراڪ، احساس پيدا ٿئي ٿو.
اهڙيءَ طرح حواس خمسہ ظاهري توڙي باطني سڀ انهي جا ماتحت ٿين ٿا.
قوت واهمہ: اها قوت جيڪا صحيح نموني انهن شين جو ادراڪ ڪري ٿي جيڪي ٻاهرين حواسن ذريعي دريافت ڪري نہ ٿيون سگهجن. مثال طور محبت عداوت وغيره.
نوٽ: قوت واهمہ انهن حقيقتن (معاني) جو ادراڪ ڪندي آهن جن جو لاڳاپو صورتن سان رهي ٿو. صورتون انهن شين کي چئجي ٿو جيڪي حواس خمسہ ظاهري يعني ڏسڻ، ٻڌڻ، سنگهڻ، چکڻ ۽ ڇهڻ سان دريافت ٿين ٿيون.
ليڪن جيستائين ڪا صورت ٻاهرين حواسن ڪان دماغ تائين پهچي تيستائين قوت واهمہ ڪُجهہ بہ دريافت ڪري نٿي سگهي. ڇا لاءِ تہ جيستائين ڪا شڪل دماغ تائين نٿي پهچي ان حالت ۾ اهو ممڪن ناهي تہ دوستي يا دشمني سمجهہ ۾ اچي.
ان قوت جو ماڳ دماغ جو وچون حصو (وچاڳ) آهي ۽ قوت حافظہ کي ان جو خزانو يا ڪاڻ سڏيو وڃي ٿو.
قوت هاضمہ: هاضمي جي قوت. غذا کي هضم ڪرڻ واري قوت.
قوح: ڦٽ جو پونءِ سان ڀرجڻ.
قولنج: آندن جو سور. ويلو (قنترول) هي وڏن ۽ ٿلهن آندن خاص ڪري روده قولون ۾ سُدي پوڻ يا ان ۾ غليظ ريح ڦاسڻ سبب پيدا ٿئي ٿو. هن ۾ مريض کي پاخانو نٿو اچي ۽ هو سور

جي شدت کان ڪُرڙيءَ وانگي ڦٽڪڻ لڳندو آهي. ڪڏهن ائين به ٿئي ٿو ته انهيءَ حالت ۾ مريض جو موت واقع ٿئي ٿو. هن جا ڪيئي قسم ڄاڻايا ويا آهن.

قي: الٽي- منهن اُٿل منهن ڦل- منهن ڇنڊ. هي دراصل معدي جي هڪ حرڪت (چرپر) آهي جنهن جي ذريعي هو غذا يا ڪنهن رطوبت کي وات رستي خارج ڪري ٿي، هن جا ڪيئي قسم ٿين ٿا.

قي سياهه: ڪاري الٽي

قي الدم: رت جي الٽي

قي المده: پونءِ واري اُلٽي

قياس: اندازو- گمان. ڪٿيت

قيافه: صورت شڪل ڏسي ڇڱي مٺي علامت دريافت ڪرڻ جو علم.

قيام ڪبري: جگري دست جيڪي جگر جي خرابيءَ کان پيدا ٿين.

قيراط: چڻن جون يا ٻن رتين جيترو وزن

قيروطي: موم روغن. اها دوا جنهن ۾ ميڻ ۽ تيل ڪتب آندل هجي ملم پٽي لاءِ.

ڪ

ڪابوس: طبي اصطلاح موجب هڪ مرض آهي جنهن ۾ ننڊ پيل ماڻهوءَ کي اچانڪ ائين محسوس ٿيندو آهي ڄڻ ڪا وزندار شيءِ سندس سيني تي سوار ٿي آهي يا هو ڪنهن ڳري بار هيٺيان دٻجندو وڃي پيو. ان حالت ۾ هن جو ساهه ٻوساٽجي پوندو آهي ۽ ڪيس ڳالهائڻ ٻولائڻ جي سگهه نه ٿيندي آهي نه وري هو ڪا چرپر ڪري سگهندو آهي. آخرڪار ڇرڪ ڀري اٿي ڪڙو ٿيندو آهي.

ڪاسرالرياح: ريح خارج ڪرڻ جي دوا جيڪا پنهنجي حرارت جي قوت سان غليظ (گهاٽي) ريح کي رقيق (پترو) ڪري جنئين هوءَ رفع دفع ٿي وڃي.

ڪائنات: ڪائنات کان مراد آهي مواليد ثلاثه (ٽن جنسين) حيوانات- نباتات ۽ جمادات يعني سهدارن، وڻن ٻوٽن ۽ ڪاٺين جي شين جو وجود ۾ اچڻ.

موهن جي دڙي مان جيڪي مهرون لڌيون آهن تن مان ڏڳي واري مهر

جي مٿان هيٺين تصوير جاچڻ سان
ڪائنات جي تخليق، حيوانات جي
تخليق ۽ نباتات جي تخليق کان پوءِ
علم ۽ سڃاڻپ ۾ هنر جي
نشاندهي ملي ٿي.
جمادات جنهن ته گهڻو پوءِ جي
دريافت هئي اُن ڪري ان جو ڪو
پاڙيتو نه ڏنو ويو آهي مذڪوره
مهر جا نشان هن ريت آهن.

هتي مهر جي پهرين نشان ۾
ڪائنات زمين آسمان ۽ مٿان "ا"
خدا ڄاڻايل آهي. ٻئي نشان ۾
انسان، حيوان ۽ ٻين سهدارن جي
تخليق جو نشان ته ٽين ۾ وري
نباتات ڏٺ ٻوٽن جي پيدا ٿيڻ جو
نشان ملي ٿو. ان کان پوءِ ڦرهي
ڏنل آهي جا علم جي نشاندهي
ڪري ٿي- علم کان پوءِ ڦيٿو اچي
ٿو جيڪو هنر جو نيشان آهي
جنهن مان آڳاٽا سائنسي اهڃاڻ
اجاگر ٿين ٿا.
نوٽ: سنڌ جي طبي تاريخ ۾
موهن جي دڙي جو ذڪر ڪندي
مون اتان جي هڪ مهر جي حوالي
سان ٻن بيمارين جي نشاندهي
ڪئي آهي.
ڏسو سنڌ جي طبي تاريخ جلد
پهريون ص٦٦- مرتب

ڪباد: عرف عام مطابق جگر
جو درد طبي اصطلاح موجب هڪ
بيماري آهي جنهن وگهي جگر جي
رڳن ۾ غليظ رطوبت چنبڙي پوي
ٿي جنهن کان مريض کي جگر جي
هنڌ ڳراڻ معلوم ٿيندي آهي ۽
هضم ڪبدي وقت مريض کي
سور محسوس ٿيڻ لڳي ٿو ۽ ڪيس
اُڃ بلڪل نٿي لڳي.
ڪثرت: زيادتي- گهڻائي.
ڪثرت اسقاط: بار بار حمل
جو ڪرڻ.
ڪثرت اڪل: کاڌي جي حد کان
وڌيڪ خواهش جنهن ڪري مريض
هرشيءِ هڙپ ڪيو ڇڏي.
ڪثرت بول: پيشاب جي گهڻائي
ڪثرت الطرف: گهڙي گهڙي
اک چنبڻ
ڪثرت الطمث: حيض جي گهڻائي
ڪثرت عرق: پگهر جي گهڻائي
ڪثرت اللبن: ٿڃ جي گهڻائي
ڪثرت اللعاب: گهڻو ٿڪڻ هڪ
مرض جنهن ۾ ماڻهو کي ٿڪ

گهٽي ڳاڙهي پوي ٿي ايتري قدر جو ننڍ ۾ به سنڌس ٽڪ بند نه هوندي آهي.
ڪثرت نفاس: ٻار ڄمڻ کانپوءِ گندگار (نفاس) جي گهڻائي.
ڪثيرالغذا: اهي شيءِ جنهن مان زياده رت پيدا ٿئي.
ڪدب: تازو خون
ڪدخ: ڦٽ جو نشان
ڪدر: ميرو- گدلو
ڪدڪد: هڪ قسم جي سخت سوداوي سوڄ جيڪا اک جي مٿين ڇپر ۾ پيدا ٿيندي آهي.
ڪراهت: ڪريه- بيچان
ڪريات بيضا: رت جا سفيد داڻا يا ذرا
ڪريات حمرا: رت جا ڳاڙها ذرا يا داڻا
ڪزاز: ڪراز. عصبي بيماري يعني هڪ قسم جو تشنج آهي جيڪو ڪنڌ ۽ هسيءَ جي پٺن ۾ پيدا ٿي ان کي ديگهه ۾ اڳيان پويان يا وري پنهي پاسن ڇڪي تاڻي ٿو جنهن ڪري بدن آڪڙجي تير وانگي سڌو ٿي ويندو آهي يا ان جي حالت ڪمان جنان ڪبي ٿي پوندي آهي. هن جا ڪيئي قسم ٿيندا آهن.
ڪساخ: هڏن جو ٽيڙو يا ڦڏو ٿي پوڻ.
هن مرض ۾ هڏن اندر معدني جزن جي ڪميءَ جي ڪري اهي ڪمزور ۽ نرم ٿي ڪُب ۾ اچي وڃن ٿا.
هي مرض گهڻو ڪري انهن ٻارڙن ۾ پيدا ٿئي ٿو جيڪي ماءُ جي ٿڃ کان محروم هوندا آهن.
ڪسر: هڏي جو ڀڄي پوڻ. هن جا گهڻائي قسم ٿين ٿا.
ڪلاب: هڪ اوزار جنهن سان ضرورت جي وقت ٻار کي ماءُ جي پيٽان ٻاهر ڪڍيو وڃي ٿو.
ڪلب: ڇتي ڪتي جي ڏاڙهڻ مان پيدا ٿيل مرض.
ڪلب الحيوانات: حيوانن جو ڇتو ٿي پوڻ
ڪليه : گردا- ٻڪيون هي ساڄي کاٻي ٻن جي تعداد ۾ ٿين ٿا.
ڪهولت: اڌيڙ عمر. چاليهن کان سٺ ورهين جي وچاڳ ۾.
لوهه جي سيخ ٻاهه مان تپائي بدن جي ڪنهن عُضوي کي داڳ ڏيڻ. اهڙيءَ ريت بيمارين جو داڳ وسيلي علاج ڪرڻ ۾ اچي ٿو.

ڪي بالقوة البرقيہ: اجڪلهہ برقي قوت ذريعي بدن جي ڪنهن عضوي کي داغ ڏئي بيماريءَ جو علاج ڪيو وڃي ٿو.

ڪيفيت: اها حالت جيڪا بذات خود ڪابہ تقسيم قبول نہ ڪري، هن جا ڪيترائي قسم ٿيندا آهن.

ڪيہِ: عورت جي فرج جو اندريون ماس يا گوشت.

ل

لاذع: خارش پيدا ڪرڻ واري دوا جيڪا پنهنجي تيزي ۽ گرمي جي اثر کان عضوي ۾ سوزش ۽ خارش پيدا ڪري ٿي.

لارق: چنبڙي پوندڙ شيءِ.

لباس: پوشاڪ. جيڪا پنهنجي نوعيت کان بدن ۽ شخصيت تي اثرانداز ٿئي ٿي.

لذت: ڪنهن سني شيءِ جي احساس مان لطف وٺڻ.

لعاب الشمس: اها شيءِ جيڪا ڪڙڪندڙ اُس بہ ڪوريئڙي جي تار وانگي مٿان کان هيٺ لهندي نظر ايندي آهي.

لقوہ: وات جو ٽيڙو ٿي پوڻ. هڪ بيماري آهي جيڪا منهن جي پٺن ۾ پيدا ٿي وات کي ٽيڙو ڪري ڇڏي ٿي.

هن ۾ وات کان گگ ڳڙڻ لڳندي آهي ۽ نراڙ جي کل ڇڪجي وڃي ٿي. جنهن ڪري هڪڙي اک چڱيءَ طرح بند نہ ٿي سگهندي آهي، ۽ مريض جا چپ بہ هڪ ٻي سان نہ ملي سگهندا آهن.

لقوي جي لغوي معنيٰ عقاب (پکي) آهي جنهن جون واڇان ويڪريون ٿين ٿيون ۽ سندس ڪنڌ هڪ پاسي لڙيل هوندو آهي انهيءَ تان لقوي تي اهو نالو پيو جنهن کي سنڌي ۾ واڇ ڦرڻ چيو وڃي ٿو.

لڪنت: ٻاتاڻ.

ليثرغس: سرسام بلغمي دماغ يا ان جي پردي جي بلغمي سوج

م

ماده: خلط ردي جيڪو پنهنجي اصلي طبيعت کان بدلجي ريو هجي ۽ بدن ۾ فتور پيدا ڪري.

ماده توليد: پيدائش وارو مادو يعني ذات يا مَني.

مادي: مادي بيماري يعني اها بيماري جا خلط جي ڦيرگهير يا ريح کان پيدا ٿئي. هي ساڌج جو ضد آهي جيڪا مادي کان سواء صرف گرمي سردي جي ڪري پيدا ٿئي ٿي.

ماساريقا: سنهيون رڳون. جيڪي معدي جي هيناهين کان آنڊن ڏانهن ورن ٿيون.

ماشرا: ورم دموي ۽ صفراوي يعني اها سوڄ جا خون ۽ صفرا ٻنهي کان مرڪب هجي پوء اها کهڙي به هنڌ واقع ٿئي. هي منهن تي پيدا ٿيندي آهي جنهن ڪري سڄو منهن ٿوٿريل نظر ايندو آهي.

ماليخوليا: چريائپ. هن ڪي سوداوي جنون دماغ جي فعل جو وهم وسواس سودا ۽ خام خيالي جو مرض سڏجي ٿو. هن ۾ مريض جا خيال خراب ۽ پريشان ٿيندا آهن ۽ هو وهمي، وسواسي ٿي پوندو آهي.

مانيا: وحشت ۽ درندگيء وارو جنون. هن ۾ مهرجڻ سان گڏ ايذاء پهچائڻ جي خصلت ٿئي ٿي.

ماهيت: حقيقت، اصليت.

مجاري النفس: ساهه جون ناليون

مجامعت: جماع ڪرڻ.

مجذوم: ڪوڙهه جو مريض

مخدوم: اهي عضوا جن جي چيٺ يعني خدمت ٻيا عضوا ڪندا آهن جهڙوڪ دماغ جنهن جي خدمت ۾ اعصاب پَٺا رُڌل رهن ٿا. دل جنهن جي چيٺ شريانون ڪن ٿيون.

مخشق: تپدق جو ٽيون درجو جنهن ۾ مريض سڪي ڪندا ٿي وڃي ٿو. ڦڦڙن ۾ ڪوٻا پئجي ٿا وڃن ۽ صبح جي وقت کنگهه زور وٺي ٿي جنهن ۾ گهڻو بلغم نڪري ٿو. اهو بلغم پونء گاڏڙ هوندو آهي. رات جو مريض کي تيز بخار اچي ٿو ۽ صبح تي کيس جام پگهر اچڻ لڳي ٿو آخر مريض دستن ۾ ولجي ٿو وڃي سندس همٿ پيرسجي ٿا پون- نيٺ نهايت ضعيف حالت ۾ پنهنجا پساهه پورا ڪري ٿو چڏي.

مذي: سفيد ۽ لعابدار رطوبت. هيء شهوت جي رقت يا شهواني خيالن جي اچڻ ڪري پيشاب جي ناليء مان نڪرڻ لڳي ٿي ان ڪري نه جنئين مني جو خارج ٿيڻ سولو ٿي پوي.

ڪي ماڻهو ان ڪي مرض سمجهن ٿا پر اهو خيال غلط آهي.
مراقي: ماليخوليا مراقي جو مريض.
مرض: نفساني بيماري روحاني بيماري. دلي (دل جي) بيماري يعني اها بيماري جنهن جو تعلق نفس يا روح سان هجي جهڙوڪ: جهل غضب، ظلم، تڪبر، حسد، مڪر ۽ شهوت جي گهٽائي وغيره.
مرض: اگهائي، بيماري، روڳ. بدن جي اها طبعي حالت جنهن ڪان بدني افعال ۾ فتور پئجي وڃي. هن جا سوين قسم آهن جن لاءِ وڏن ڪتابن ۾ پورو تفصيل ملي ٿو.
مزاج: اها ڪيفيت جيڪا چئن عناصرن (اربع عناصر) باه، پاڻي مٽي ۽ هوا جي گڏجڻ سان پيدا ٿئي ٿي، هن جا گهڻا ئي قسم آهن.
مزاج بلغمي: بلغمي مزاج
مزاج دموي: دموي مزاج
مزاج سوداوي: سوداوي مزاج
مزاج صفراوي: صفراوي مزاج
مرمي: پراڻو– ڪُهنو
مسام: بدن جا نهايت باريڪ سوراخ جن مان پسينو (پگهر) نڪرندو آهي.

معالجہ اختباريہ: عطائي علاج تجربي جي بنياد تي علاج ڪرڻ. اهو علاج جيڪو محض آزمودي جي بنياد تي ڪيو وڃي ان ۾ ڪو بہ قانون مقرر ڪيل ڪونہ هجي. ان قسم جي علاج ۾ نہ تہ مرض جي ماهيت جو علم هوندو آهي نہ وري دوا جي اثر عمال ۽ خواص جي ڄاڻ جو دخل رهي ٿو.
طبي دنيا ۾ اهل تجربہ جو دور بہ ٿي گذريو آهي اهڙا ماڻهو رڳو تجربي جي آڌار تي مرض جو علاج ڪندا هئا جنين اجڪلهہ بہ ٿيندو رهي ٿو.
فارسي ۾ هڪ چوڻي آهي تہ حڪيم بدران تجربيڪار ڏانهن وڃڻ کپي.
جپان ڪانسواءِ ايشيا جي سيني ملڪن خاص ڪري ڀارت ۽ پاڪستان ۾ اڄ سوڏو تجربيڪار يا عطائي علاج ڪن ٿا جهڙوڪ: سنياسي جوڳي وغيره.
معالج بالحرڪت: ورزش ذريعي علاج ڪرڻ.
معالجہ بالدلڪ: مالش ذريعي علاج ڪرڻ.
هي نهايت قديم علاج آهي جيڪو

خاص ڪري پنن جي بيمارين ۾ مفيد ثابت ٿئي ٿو.
ننڍي ڪنڌ ۾ ڪي پهلوان يا خاص ماڻهو هن طريقہ علاج جا ماهر هوندا آهن. علاج جو اهو طريقو يورپ ۾ بہ رائج ٿيندو پيو وڃي ۽ اتي ڪيترن نمونن سان هي علاج هلي رهيو آهي.
هن ۾ ڪڏهن چڙي مالش تہ ڪڏهن پاڻيءَ جي ڌار يا پاڻيءَ جي ٻاڦ يا بجلي وسيلي علاج ڪرڻ ۾ اچي ٿو.
معالج بالماء: پاڻي ذريعي علاج ڪرڻ.
هن کي آبي علاج بہ چيو وڃي ٿو. هن قسم جو علاج صرف پاڻيءَ جي اندرين ٻاهرين استعمال سان سيني بيمارين جو علاج ڪيو ويندو آهي.
هي علاج قديم يوناني رومي توڙي عربي طبيبن کي معلو هو- بقراط انهيءَ طريقي علاج بابت هڪ رسالو لکيو هو. فرانس ۽ جرمني جي طبيبن بہ ان پاسي چڱو توجهہ ڏنو آهي. آمريڪا جي طبيبن تہ علاج بالماء کي هڪ ترقي يافتہ مستقل فن جو درجو ڏنو آهي. اهڙي طرح برطانيہ ۾ بہ انهي طريقي علاج جو رواج روز بروز وڌندو پيو وڃي.
انهيءَ علاج وسيلي مريض جي جسم تي اسپنج ڪرڻ يا تيز بخار ۾ مريض کي سردغسل ڏيڻ يا ڪيس پاڻي مان پُسيل چادر ويڙهائڻ يا سنڌن جي مرضن ۾ گرم غسل ڏيڻ يا ڪن اثر ۾ آيل عضون تي پاڻيءَ جي ڌار وهائڻ خاص ڪري هذيان ۽ سرسام ۾ مٿي تي ٿڌو پاڻي وجهڻ يا آلو ڪپڙو مٿان رکڻ اهي سڀ طريقا علاج بالماء ۾ شامل آهن.
علاج باليد: دستي علاج. يعني هٿ سان علاج ڪرڻ هن علاج ذريعي پٺن ۽ رڳن کي پنهنجي هنڌان ٽڙي وڃڻ جي حالت ۾ وري درست ڪيو وڃي ٿو. هرنيا چڪي جي آزار ۽ ڳيرڻ توڙي ڳهڻ جو علاج بہ ائين ڪرڻ ۾ اچي ٿو.
معدل الحرارت: حرارت کي اعتدال تي رکندڙ.
طبي اصطلاح موجب دماغ جي مٿين سطح ۾ هڪ مرڪز آهي جيڪو جسم اندر حرارت جي

پيدا ۽ خارج ٿيڻ کي اعتدال (هڪ ڪرائي تي قائم رکي ٿو. انساني جسم ۾ حرارت جي پيدائش اخراج جو هڪ اهڙو طبعي، مناسب انتظام آهي جنهن جي ڪري جسم جي حرارت هڪ ئي حالت تي قائم رهي ٿي ان کي طب ۾ حرارت غريزي ڪوٺيو وڃي ٿو. جسم ۾ اها حرارت عضلات جي افعال مان پيدا ٿئي ٿي جا کل ۽ ساهه کڻڻ وسيلي جسم مان خارج ٿيندي رهندي آهي.

ملاريا: مليريا- موسمي تپ. اطالوي لغت موجب مليريا جي معنيٰ خراب يا گدلي هوا آهي ۽ طبيبن جو اهو خيال هو ته مليريا هڪ زهريلي هوا ٿئي ٿي، ليڪن جديد تحقيقات مطابق مليريا هڪ خونخوار جيت آهي جو انافيلس نالي مڇر جي ڏنگڻ سان انسان جي جسم ۾ داخل ٿي سندس رت ۾ رهڻ لڳي ٿو. مليريا هڪ متعدي مرض آهي جو رت ۾ مليريا جي جراثيم جي موجودگيءَ سبب پيدا ٿئي ٿو.

بدن ۾ بُخار جو هجڻ تري ۽ جگر جو وڏڻ اهي هن جون خاص نشانيون ٿين ٿيون جن سان گڏ ڪمزوري ۽ ڪمزوري به ٿئي ٿي.

مليريا جي تاريخ: مليريا ڪا نئين شيءِ ناهي بلڪ اها آڳاٽي دور کان انسان ذات لاءِ خونخوار دشمن ٿي رهندي اچي ٿي. بقراط ولادت ۴۶۰ ق- م ۽ رومي حڪيم ڪلسوس ولادت ۲۵ ق- م. حڪيم جا ليناوس وغيره پنهنجي لکڻين ۾ مليريا جي بخارن جو بيان ڪيو آهي.

هيءَ موذي بيماري دنيا جي سيني حصن ۾ هلندي پئي اچي.

اٽلي جي هارين نارين جو گهڻي عرصي کان اهو خيال هو ته جڏهن پاڻ پوکن ۽ گپ چڪ وارين زمينن ۾ وڃندا هئا ته انهي هڪ خاص قسم جي مڇر جي ڏنگڻ سان ڪين بخار ٿي پوندو هو. اهڙيءَ طرح افريقا جي ڪن علائقن ۾ به انهي قسم جي مڇرجي ڏنگڻ ڪري پيدا ٿيندڙ بخار جي ماڻهن کي خبرچار هئي. آخرڪار ۱۸۸۰ع ڌاري ڊاڪٽر ليورن مليريا جا جراثيم دريافت ڪيا، اڳتي هلي ۱۸۹۵ع ۾ ڊاڪٽر راس وري اها ڄڻهارت پڪي ته هڪ

خاص قسم جو مڇر انهيءَ جراثيم کي انساني جسم اندر داخل ڪري ٿو.

مليريا جو بخار: هي بخار علامتن جي لحاظ کان ٻن گروهن ۾ ورهايل آهي (١) نوبتي بخار (٢) لازمي بخار، نوبتي بخار جا وري ٽي قسم ٿين ٿا. (الف) روزانو بخار، سيءَ تپ سان بخار يا نوبتي (واري) جو بخار جنهن جو دورو چوويهن ڪلاڪن کان پوءِ هلندو آهي.

(ب) ٽيئڙ بخار جنهن جو دورو اٺيتاليهن ڪلاڪن کان پوءِ هلي ٿو (ج) چوٿڙ بخار. هن جي دوري جي چوٿين ڏينهن تي شروعات ٿئي ٿي. اهڙيءَ ريت روزانو بخار ايڪڙ. واري جو بخار ٻيئڙ- ٽيئڙ ۽ چوٿڙ بخار ڪري ليکجي ٿو.

ملال: تپ جي گرمي. ٻاهوڙ تپ جو پکهر

ملين: قبض ڪشا، پيٽ کي نرم ڪندڙ دوا

مُمسڪ: جهل، ٻنڌيج ۽ جٺاءِ پيدا ڪندڙ دوا

مُمغل: اها زال جيڪا هرسال ٻار ڄڻي ۽ پهرين ٻار جي ٿڃ ڇڏائڻ کان اڳ پيٽ سان ٿي وڃي.

مميزه: ٻن شين ۾ فرق ڪرڻ واري قوت يعني اِها قوت جيڪا چڱي مَني شيءِ ۾ تفاوت ڪري.

منضج: پچائڻ واري دوا. اها دوا جيڪا مادي کي پڪو ڪري خارج ڪرڻ لائق ٿي بڻائي.

مَني: پُٺ جو پاڻي. چمڻ وارو مادو يا نطفو- ڦڙو.

مرد جي مني هڪ اڇي گهاٽي ۽ لڳ لڳ واري رطوبت ٿئي ٿي. جنهن مان خاص قسم جي بوءِ ايندي آهي، مني ٻنهي خصين مان پيدا ٿي خاص ٿيلهيءَ ۾ رجي گڏ ٿئي ٿي، جتان جماع (عورت مرد جي ميلاپ) يا ڪنهن ٻي حرڪت سبب جهڙوڪ احتلام، اغلام وغيره ذريعي خارج ٿيندي آهي. عورت مرد جي ميلاپ کان پوءِ مني نسل وڌائڻ جو باعث ٿيندي آهي.

مني جي ترڪيب ۾ ٽن قسمن جا جزا شامل هوندا آهن. (١) مني جو پاڻي جيڪو آني جي اڇاڻ جهڙو شفاف ۽ لعابدار ٿئي ٿو (٢) منيءَ جا داڻا جيڪي تمام سنهڙا ٿين ٿا، انهن مان مني جا

ڪيئان پيدا ٿيندا آهن. (٣) منيءَ جا ڪيئان- انسان جي پيدائش جو مدار انهن ئي ڪيئن تي هوندو آهي.

منيءَ جو ڪيئون: منيءَ جو ڪيئون تمام ننڍو ۽ سنهو ٿيندو آهي، هن کي هڪ مٿو ۽ هڪ ڇرپر ڪنڌڙ پڇ ٿئي ٿو. هن جو مٿو نهايت اهم حصو ٿيندو آهي ڇاڪاڻ ته انهيءَ ۾ ئي حياتيءَ وارو جوهر ٿئي ٿو.

هي نيزي وانگي نوڪدار هوندو آهي جنهن جي ڪري آساني سان عورت جي آنيءَ جي باريڪ سوراخن مان پار ٿي اندر هليو وڃي ٿو. اُن لاءِ پنهنجي ڇرندر پرندڙ پڇ جي مدد سان اڳتي وڌڻ جي ڪندو آهي.

مناسب حالتن ۾ اهو ڪيئون ڪيترن ئي ڏينهن تائين عورت جي اندرين عضوي ۾ جيئرو رهي سگهي ٿو.

عورت جي آني: هي نهايت ننڍي گول صورت ۾ ٿئي ٿي هن جي اندر جيڪو ماده حيات رهي ٿو ان کي آني جي زردي ڪوليو ٿو وڃي ان ۾ ئي جوهر حيات هوندو آهي. جنهن کي حوبصله جرثوميه چوندا آهن. ان جي اندر وري هڪ نقطڙو ٿئي ٿو جنهن کي نقطه جرثوميه سڏيو وڃي ٿو.

خوردبيني وسيلي ڏسڻ سان انهيءَ آنيءَ جي ماده حيات ۽ جوهر حيات ۾ نهايت نازڪ تاندورن جو ڄار نظر اچي ٿو جنهن ۾ تمام ننڍڙا ذرڙا يا نقطا ٿين ٿا، عورت جي آني جي مٿين پردي (غلاف) ۾ سنهيون ڏاريون ۽ سوراخ هوندا آهن جن جي رستي مرد جي منيءَ جو ڪيئون اندر داخل ٿي ويندو آهي ۽ عورت ڳورهاري ٿي پوي ٿي.

عورت جي آني رحم جي خصيي ۾ پيدا ٿيندي آهي جتان وڃڻ نالي (قاذف) ذريعي اچي رحم ڳيرڻ ۾ پوي ٿي.

عورت جي آني سان مني جي ڪيئين ملڻ ڪري عورت ڳوهاري يعني (حامله) ٿئي ٿي.

انهيءَ (حسن اتصال) واري موقعي تي جڏهن منيءَ جو ڪيئون عورت جي آنيءَ ۾ داخل ٿئي ٿو ته قدرتي طرح ان ۾ هڪ اپار پيدا ٿيندو آهي جنهن کي نقطه جاذبه

سڏيس ٿا ۽ جنهن ني منيءَ جو ڪيٽون آنيءَ اندر پوي ٿو ته ان مان هڪ سنهي پردي پيدا ٿي سوراخ بند ڪري ٿي ڇڏي جنهن منيءَ جو ٻيو ڪيٽون آنيءَ ۾ داخل نه ٿي سگهي. پر جيڪڏهن اتفاق سان ٻيو ڪيٽون اندر ويو ته عجيب قسم جي خلقت وارو ٻچو پيدا ٿي پوندو جنهن جا ڪڏهن به مٿا ۽ چار اکيون ته ڪڏهن ڪا ٻي ديجارٽي شڪل هوندي آهي.

منيءَ جي ڪيٽن ۽ عورت جي آني ۾ جيڪي نقطا (ٽيڪڙا) ٿين ٿا تن جي ذريعي ٻيءُ ماءُ جون خوبيون ۽ خصلتون (صورت توڙي سيرت) جو ٻار تي اثر پوي ٿو. گويا (جڻ) اهيئي ٽيڪڙا يا نقطا پيءُ ماءُ پاران موروثي خوبين ۽ خصلتن جو بنياد هوندا آهن.

انهيءَ سچي حقيقت مان ظاهر ٿئي ٿو ته مرد ۽ عورت جي خالص مني ۽ آني مان ئي ٻار جي پيدائش ٿئي ٿي، ٻي صورت ۾ جيڪڏهن ڪنهن به هڪ پاسي مرد جي مني يا عورت جي آني ۾ ڪو فرق يا نقص ٿي پيو ته ٻار جي پيدائش ناممڪن ٿي پوندي.

ان کان علاوه مرد ۽ عورت جي ڪنهن خطرناڪ ۽ موروثي بيماريءَ جي ڪري به ٻار جي پيدائش جو امڪان نٿو رهي.

جيستائين ڌيءَ يا پٽ جي ڄمڻ جو تعلق آهي ان لاءِ ڪن طبي ڏاهن تجربي ڪارن جو چوڻ آهي ته جيڪڏهن عورت جي آني طاقت واري ۽ مرد جي، مني ڪمزور آهي ته ان مان پٽ ڄمي ٿو پر جي مرد جي مني طاقت واري ۽ عورت جي آني ڪمزور هوندي ته ان مان ڌيءَ ڄمندي آهي.

چون ٿا ته انهيءَ ڪري ئي وڏي ڄمار واري مرد کي اڪثر پٽ ڄمندو آهي جو زال جي آني سندس منيءَ کان وڌيڪ طاقتور ٿئي ٿي-! بهرحال ڪا ڳالهه ضرور آهي جنهن جي تجربي مطابق اها راءِ ٻيڪيءَ طرح دهرائي وڃي ٿي.

مني، مذي ۽ ودي عام طرح خيال ڪيو وڃي ٿو ته مرد جي آلت مان مذي ۽ ودي جو خارج ٿيڻ به ڪا بيماري آهي پر ائين ناهي، ياد رهي ته مذي هڪ خاص رطوبت آهي جيڪا شهوت جي رقت يا

شهواني خيالن جي ڪري آلت جي ناليءَ ۾ اچي گڏجي ٿي. ان جو اصل ماڳ غده قداميه آهي- اها آلت جي ناليءَ ۾ ان ڪري اچي گڏجي ٿي ته جئين منيءَ جي خارج ٿيڻ ۾ ڪا رڪاوٽ آڏي نه اچي. ودي وري اها شيءِ آهي جا پتري صورت ۾ ساڳي نالي اندر موجود رهي ٿي ، ان ڪري ته جئين پيشاب اچڻ ۾ ڪا دقت نه ٿئي اُها (ودي) جيڪا الڳ غدي ۾ پيدا ٿيندي آهي صرف آلت جي ناليءَ کي آلي رکڻ لاءِ آهي. ان کان علاوه ”مني“ جنهن جو مٿي تفصيلي بيان ٿي چڪو. هڪ گهاٽي يا پاڻياٺي ۽ لڳ لڳ واري رطوبت آهي جيڪا خصين ۾ پيدا ٿئي ٿي ۽ منيءَ واري ٿيلهي ۾ اچي گڏ ٿيندي رهي ٿي. پوءِ جڏهن جماع جي مهل اچي ٿي ته انزال وقت اتان نڪري آلت جي ناليءَ رستي خارج ٿي وڃي ٿي. اهي ٽئي شيون قدرتي طرح الڳ فائدي ۽ خصوصيت واريون ٿيون ٿيون ۽ انهن جو پنهنجو پنهنجو ڪم آهي. باقي ڪن صورتن ۾ منيءَ جي اجائي (وهڪ) جريان کان سواءِ مذي يا ودي جي وهڪ بابت ڪنهن بيماريءَ جو وهم گمان ڪرڻ اجايو آهي.

مني الدم: منيءَ بدران انزال (ڇٽڻ) مهل رت جو نڪري اچڻ. هي هڪ مرض آهي جنهن ۾ اها حالت ٿئي ٿي.

موت: مرڻ ٿيڻ، مرڻ. اهڙي حالت جنهن ۾ بدن جون قوتون پنهنجي افعال (ڪارڪردگي) کان بيهجي (محروم) ٿي وڃن ٿيون. يعني ڪنهن زنده جسم مان جڏهن حياتي الڳ ٿئي ٿي ته ان کي موت ڪوٺيو وڃي ٿو.

موت اخترامي: اتفاقي موت. جيڪو ڪنهن اتفاقي حادثي، قتل يا غرق ٿيڻ کان ٿئي.

موت طبعي: پيريءَ تائين پهچڻ کان پوءِ بنا ڪنهن بيماري وغيره جي طبعي موت مرڻ.

مور مره: (ف) موريسر ڪٽر

ميلان الرحم: ڳيرڻ جو هڪ پاسي ورڪي پوڻ.

ن

ناچاق: اگهو. بيمار. ناخوش

نارفارسي: هڪ مرض آهي جنهن ۾ پهريان ڪا ڦرڙي بدن ۾ نڪري ٿي جنهن ۾ پاڻي ۽ رطوبت جي گهٽائي هوندي آهي ان ڦرڙي ۾ سخت سور ۽ سوزش جي شروعات ٿئي ٿي. جتي هيءَ ڦرڙي نڪري ٿي ان هنڌ طائوسي رنگ جا ليڪا ٻاهر جي شملي جنان نمودار ٿين لڳن ٿا، ان کان پوءِ اُتي ڪيئي ننڍيون ڦرڙيون پيدا ٿين ٿيون جن ۾ سخت ساڙو ۽ سخت خارش مچي ٿي. آخر ٿين چوٿين ڏينهن انهن ڦرڙين جي اندروني رطوبت پونءِ ۾ بدلجي ٿي ۽ ڦاٽڻ ڪانپوءِ اها رطوبت ڇهندي وانگي جمي ٿي پوي جنهن جي هينان وري پنري رطوبت پيدا ٿيڻ لڳي ٿي.

انهيءَ رفتار سان اهو مرض وڌندو وڃي ٿو. هي گهڻو ڪري منهن ۽ مٿي جو مرض آهي جيڪو ٻارڙن ۾ وڌيڪ ٿئي ٿو.

ناصور: ناسور، پراڻو گهرو زخم جيڪو اندران ويڪرو ۽ ٻاهران سوڙهو ٿئي ٿو، ان جي اندرين پاسي اڇو گوشت جنهن کي بد (بيڙو) گوشت چئجي ٿو، هوندو آهي. ناسور مان سدائين پيلو پاڻي يا پونءِ جو وهڪرو هلندو رهندو آهي ڪڏهن ائين به ٿئي ٿو ته اهو وهڪرو پنهنجو پاڻ بند ٿي وڃي، پر وري وهڻ شروع ڪندو آهي. هي ڪڏهن هڏي تائين به ورڪري وڃي ٿو، ان جو ڪڏهن هڪ منهن ته ڪڏهن ڪئي منهن هوندا آهن.

هي مرض اڪثر اکين، ويهڪ واري هنڌ پرسان يا ڏندن جي پاڙن ۾ ٿئي ٿو، بهرحال هي هڪ موذي مرض ٿئي ٿو جنهن عضوي ۾ لڳو ان کي تباهه ڪري ڇڏيندو.

نبض: رڳ جي جنبش.

شريان جو ڦڙڪڻ يعني ان جو سُسي وري ويڪرو ٿي پوڻ.

نبض بارد: ٿڌي نبض.

نبض بطي: سست نبض

نبض حار: گرم نبض

نبض خالي: خالي نبض

نبض دقيق: گهري نبض

نبض سريع: تيز نبض

نبض صغير: ننڍي نبض.

نبض صاب: سخت نبض

نبض ضعيف: هيٺي نبض

نبض ضيق: تنگ نبض

نبض طويل: ڊگهي نبض
نبض عظيم: وڏي نبض
نبض غليظ: ٿلهي نبض
نبض قوي: طاقتور نبض
نبض لين: نرم نبض
نبض متواتر: لاڳيتي نبض
نبض ممتلي: پربل نبض.
انهن مان هرهڪ نبض پنهنجي رفتار مطابق مرض جي نشاندهي ڪري ٿي.
نزلہ: نزلو- ريزش
نزلي ۽ زڪام ۾ هي فرق آهي تہ دماغي فضلا جڏهن نڙيءَ جي پاسي ڪرندا هجن تہ ان کي نزلو سڏيو ويندو پر جيڪڏهن اهي فضلا نڪ جي پاسي ڪرڻ لڳا تہ اهو زڪام ليکجڻ ۾ ايندو.
زڪام ۾ هڪ پتري رطوبت نڪ مان نڪرڻ لڳي ٿي جنهن ۾ سوزش هوندي آهي، نزلي جا ڪيتي نمونا آهن.
نزلہ بارد: بلغمي: رطوبت کان پيدا ٿيل نزلو.
نزلہ حار: بلغمي ۽ صفراوي خلطن جي ملڻ ڪري پيدا ٿيندڙ نزلو
نزلہ وبائيہ: وبائي نزلو
هن قسم جو نزلو وبا طور پکڙندو آهي. جيئن تہ هن سان گڏ بخار ۽ مٿي جي سور جي شڪايت ٿئي ٿي ان ڪري هن کي حميٰ وبائيہ بہ چوندا آهن؛
نزول الماء: موتيو پاڻي
نزول الماء الاخضر: سائو موتيو پاڻي
نزيف الاذن: ڪن مان رت وهڻ
نزيف الانف: نڪ مان رت وهڻ
نزيف دماغي: دماغي جريان خون (سڪتو) ان ريت هن جا بہ ڪيترا قسم ٿيندا آهن.
نسيان: ويسر پولو- ويسارو هن ۾ فڪر جي قوت زائل ٿي ويندي آهي.
نسيم: نرم ۽ سرد هوا. جيڪا ڦڦڙن ذريعي خون ۾ شامل ٿي دل ۾ پهچي ٿي ۽ روح حيواني بڻجي سڄي جسم ۾ جان وجهي ٿي ڇڏي.
نشاط: سَرهائي، خوشي
نعاس: پنڪي. ڄهر
نعش: مڙهہ- ميت- لاش
نفاس: اهو خون جيڪو عورت کي ويم کان پوءِ پن کان پنجن هفتن تائين ايندو رهي ٿو.
نفث الدم: رت ٿُڪڻ. هي ڪيترن سببن ڪري وات مان ٿڪ وانگي ڪنگهڪار يا خالي نموني

ٽڪ گاڏڙ اچي ٿي.
نفث المدہ: ٿڪ وانگي ڪلهن ڪنهن تڪليف جي ڪري ٿڪ ۾ پونءِ ٻہ ايندي آهي.
نفخة الرحم: رحم (ٻچيرڻ) ۾ ريح جو پراءُ.
نفخة الطحال: هن مرض ۾ تري وڌي وڃي ٿي ۽ جگر تي ٻہ اهڙو اثر پوي ٿو. منهن جو رنگ ڦڪو، مهارون ڦيڦيون ۽ ٿوٽرجي پون ٿيون. پگهر ٻہ گهڻو اچي ٿو جنهن ڪان مريض تمام لهڪارجي نِستو ٿي ويندو آهي.
نقرس: پيرن جي جوڙن جو سور تنڊين سنڌن جو سور مشهور مرض آهي جيڪو پيرن جي جوڙن ڪان آڱوني واري جوڙ وتان شروع ٿئي ٿو، جنهن ۾ سنڌ ونجي وينڊا آهن.
نقص الدم: رت جي گهٽتائي. جسم ۾ رت جو گهٽجڻ خون جو ناقص ٿي وڃڻ جگر جو ضعف (هيٺائي).
هن بيماريءَ وگهي يا تہ جسم ۾ رت جو مقدار گهٽ ٿي وڃي ٿو يا رت ۾ ڳاڙهن ذرڙن جو تعداد يا انهن جي ڳاڙهاڻ گهٽجي ويندي آهي.
نقل الدم: هڪ جسم مان ٻي جسم ۾ رت پهچائڻ. جڏهن رت جي وهڪ ڪان جسم ۾ رت گهٽجي وڃي ٿي ۽ مريض سخت ضعيف ۽ نحيف ٿي وڃي ٿو تہ اهڙي حالت ۾ ڪنهن تندرست ماڻهوءَ جي رڳ مان انهي ضعيف ماڻهوءَ جي رڳ ۾ نلڪيءَ رستي رت پهچائڻ جو بندوبست ڪيو ويندو آهي، ان لاءِ ضروري آهي تہ رت ڏيندڙ ۽ رت وٺندڙ جي رت جي نوعيت (گروپ) ساڳيو هجي.
نڪفر: ڪن جو غدود. ڪن جي هيٺاهين جو غدود، هن ۾ سخت سور هوندو آهي.
نمونيا: (اردو) اُڏڪي
نواسير: (اردو) نواسير
نوام: ننڊ جو مرض. هڪ بيماري آهي جنهن ۾ مريض کي تمام گهري ۽ گهڻي ننڊ اچي وڃي ٿي ايتريقدر جو ان کي جاڳائڻ ڏاڍو ڏکيو ٿي پوندو آهي.
هي مرض آفريڪا جي ساحلي (مغربي ساحل) پاسي مقامي طرح ٿئي ٿو. هي اصل ۾ هڪ مک جي چڪ پائڻ ڪري پيدا ٿئي ٿو، انهي مک جي چڪ مان خاص قسم جو ڪيئون انسان جي رت

۾ شامل ٿي مرض پيدا ڪري ٿو.
نوٽ: اڄڪلهه ماڻهن ۾ سير سفر جو شوق گهڻو ٿي پيو آهي ان ڪري ملڪي ماڻهن لاءِ اها ڄاڻ ڏيڻ ضروري محسوس ڪجي ٿي.
نيدلان: مرض ڪابوس.

و

وباء: عام بيماري. يعني اها بيماري جنهن وڪڙي هڪ ئي وقت ڪيئي ماڻهو مبتلا ٿين.
وبائي امراض: وبائي بيماريون
وجع: سور، تڪليف
وجع الاذن: ڪن جو سور
وجع الاسنان: ڏندن جو سور
وجع الامعاء: آنڊن جي تڪليف
وجع الرحم: ڳڀيرڻ جو اهنج
وجع الصدر: سيني جو سور
وجع العين: اکين جو سور
وجع الفواد: معدي لڪيءَ جو سخت سور
وجع القلب: دل جو درد
وجع الڪبد: جگر جو درد
وجع الڪليه: گردي جو سور
وجع المفاصل: سنڌن جو سور
وجع الورڪ: گوڏي جو سور
وجوب: اکين جو اندر پيهجي وڃڻ.
وحمر: ڳورهاري عورت کي خراب ڪتين شين، ۽ ڪاڏن کائڻ جي عادت، تنهن کان سواءِ ڪوئلي ۽ مٽي يا ميٽ وغيره کائڻ جي سڌ.
وداج: ڪنڌ جون رڳون. حبل الوريد. وَنَحنُ أقرَبُ اِلَيه مِن حَبلِ الوَرِيد. (قرآن) ۽ اسان اوهان کي ڪنڌ جي رڳن کان وڌيڪ ويجها آهيون.
ورسمڪين: سائي ماتا
هڪ قسم جي ماتا جنهن جا داڻا سائي رنگ تي ٿين ٿا انهن ۾ وري اڇا ٽيڪڙا نظر ايندا آهن.
ورمر: آماس، ڳاموس سوڄ
غيرطبعي زيادتي جيڪا ڪنهن عضوي ۾ غيرطبعي مادي جي نفوذ ڪرڻ سان پيدا ٿيندي آهي.
ورمر ابيض: اڇي رنگ جي سوڄ
ورمر الامعا: آنڊن جي سوڄ ۽ سوزش
ورمر الخصيه: خصين جي سوڄ
ورمر الدماغ: دماغ جي سوڄ ۽ سوزش
ورمر الرحمر: ڳڀيرڻ جي سوڄ ۽ سوزش

ورم ريحي: ريح کان پيدا ٿيل سوج، ٿوتر.

ورم سرطاني: سرطاني سوج. هي هڪ خبيث ۽ موذي قسم جي سوج يا ڳوڙهي ٿئي ٿي جيڪا گهڻو ڪري ماڻهوءَ جو انت آڻي ٿي ڇڏي.

وريد: سانتيڪي رڳ. جنهن ۾ ڇرپر ڪانہ هوندي آهي.

ولادت: پيدائش- ڄمر.

هـ

هاضم: غذا کي هضم ڪرڻ واري شيءِ.

هبل: نيپٽي زال جنهن کي پٽ جي اولاد نہ هجي.

هبوط: بيماريءَ جي ڪري ماڻهوءَ جو لهڪارجي وڃڻ.

هتڪ العرض: زوري زنا

هجس: سنهو آواز، جو ٻڌڻ ۾ تہ اچي پر سمجهي نہ سگهجي.

هجوه: ڏينهن جو سمهڻ

هجوع: رات جو سمهڻ

هجوم: مرض جو حملو ڪرڻ

هدن: مريض جو آرام ڪرڻ

هدهده: ماءُ جو ٻار کي ٿپڪي ڏئي سمهارڻ.

هديد: پنبڙڻ جو ڇڻڻ. ڪرڻ.

هذيان: اجائي بَڪ شڪ

هرب الاذن: زوردار آواز جي ڪري ڪن ڪاڄي وڃڻ

هرار چشم: گنڌ ڳڙُ هڪ وڏو ڳڙُ جيڪو گهڻو ڪري پنيءَ ۾ پيدا ٿئي ٿو هن ۾ ڪيئي سنهڙا تنگ هوندا آهن.

هُزال: آپراڻ، ڏوبر، ضعف.

هزال الڪبد: جگر جو سُسڻ جگر جو ننڍو ٿي وڃڻ

هزال الڪلي: گردي جي سوس لاٽ

هزال مفرط: نهايت ضعف ۽ لاغري

هره جنينيہ: حمل جي تشخيص لاءِ پيٽ ۾ پيل ٻار کي (چوٿين مهيني هلندي) آگر وسيلي جاچڻ

هيموريڊوس: بواسير خوني مرڪن مان رت وهڻ.

هيموريڊوس. يوناني لفظ آهي جنهن جي معنيٰ رت جي وهڪ ٿئي ٿي، بواسير ۾ جنهن تہ رت پئي ڳڙندي آهي ان ڪري انهيءَ تي اهو نالو پنجي ويو.

هميع: اچانڪ موت

هنئي: سوادي ۽ هضم ٿيندڙ

ڪابہ شيءِ

هوا اصفر: ڪالرا. مشهور ربائي مرض جنهن ۾ الٽيون دست مريض کي نستو ڪري ٿا ڇڏين.

هوجل: ننڊ جو خمار

هوس: سڌ- ناڪام محبت

هيام: عشق جي چريائپ

هيج: جوش ۾ اچڻ جنهن مان هيجان ورتل آهي

هيضہ: هڪ متعدي مرض جيڪو ربائي طور اوري پري پکڙجي وڃي ٿو.

هن مرض جو ڪارڻ هڪ نهايت ننڍو نباتي، خمدار ڪيڙون آهي جنهن کي ربائي ڪيڙون ڪوٺجي ٿو هن کي جرمنيءَ جي مشهور ڊاڪٽر ڪاخ ١٨٨٣ع ڌاري دريافت ڪيو هو. ڪالرا ساڳي ڳالهہ آهي.

هيولا: هر شيءِ جو مادو جيڪا صورت اختيار ڪرڻ جي لائق هجي.

ي

يابس: خشڪ. اها دوا جنهن جو مزاج خشڪ هجي.

ياره: زخم، گهاءُ

ياس: نااميدي جو زمانو، اهو زمانو جڏهن عورت پوڙهي ٿي ويم کان رهجي وڃي.

يافوخ: تارون

مٿي جي مٿاهين حصي جو اهو ماڳ جيڪو ننڍپڻ ۾ پاڻ واٽي هيٺ مٿي ٿيندو رهندو آهي.

يبس البطن: قبض، پيٽ جي قبضي.

يبوست العين: اکين جي خشڪي

يرقان: سانئي، ڪامڻ. هن کي يرقان ۽ ڪنول باؤ بہ ڪوٺيو وڃي ٿو. هي هڪ مشهور بيماري آهي جنهن ۾ بدن جو رنگ پيلو يا ڪارو ٿي پوي ٿو.

يرقان اسود: ڪارو ڪامڻ، هن قسم جي يرقان ۾ سڄي بدن جو رنگ ڪارو ٿي پوندو آهي.

اهڙو يرقان تريءَ جي خرابي کان ٿئي ٿو ۽ هي موتمار مرض اڪثر ننڍڙن ٻارن ۾ ٿيندو آهي. هن ۾ بدن جو رنگ نيرو يا ڪارو ٿي پوندو آهي.

يرقان اصفر: پيلو يرقان.

هن قسم جي يرقان ۾ سارو بدن اکين سميت پيلو ٿي ويندو آهي.

هي يرقان جگر يا پِتي جي خرابي کان ٿئي ٿو.

يرقان حمي: بخار وارو يرقان. هن يرقان ۾ سخت بخار ٿيندو آهي ۽ هي يرقان متعدي ٿئي ٿو.

يرقان خبيث: هن يرقان ۾ جگر سسي ننڍو ٿي ويو ٿو. اهڙو يرقان اڪثر ويهن کان چاليهن ورهن جي ڄمار وارين حامله (گورهارين) عورتن کي ٿيندو آهي.

يرقان سُدي: هن يرقان وگهي پتي جي نالي ۾ سدو پئجي ويندو آهي.

يرقان سمي: هن قسم جي يرقان جو سبب هي آهي ته بدن ۾ ڪن زهرن جي سرايت (وِڙ) ڪرڻ سان پيدا ٿئي ٿو. انهن زهرن ۾ سنکيو، نانگ جي زهر وغيره شامل آهي.

يرقان متعدي: هي شديد متعدي بيماري آهي جنهن ۾ يرقان سان گڏ مريض کي بخار ٿئي ٿو ۽ مريض کي بدن ۾ سور هوندو آهي. ان سان گڏ جگر ۽ تريءَ ۾ پڻ واڌ اچي وڃي ٿي. هن جي مدت (مُدو) ڏهن کان پندرهن ڏينهن هوندو آهي.

يرقان مولودي: هن قسم جو يرقان ٻارڙن ۾ جيڪي نوان ڄاول هوندا آهن. ڄم کان پوءِ ٻي کان پنجين ڏينهن تائين ٿئي ٿو. جيڪو هڪ هفتي تائين هلندو آهي. اهو يرقان جيڪڏهن خفيف (هلڪو) هوندو ته ازخود لهي ويندو ۽ جيڪڏهن شديد ٿي پيو ته خطرناڪ صورت اختيار ڪندو.

يفن: تمام جهور پوڙهو. سنڌ جي اتراهين پاسي جيڪب آباد جي لاڳيتي علائقن ۾ جهور ڪراڙي يا پوڙهي ماڻهوءَ لاءِ هڪ خاص لفظ "يفونگ" ڪتب آندو وڃي ٿو اهو لفظ شايد عربيءَ جي انهيءَ لفظ يفن مان ورتل آهي.

هن ڪتاب جي ترتيب اهڙي نموني رکي وئي آهي جو پڙهندڙن کي هر ٻوليءَ ۾ لکيل ڪنهن ٻه دوا جي نالي جي سوليءَ طرح سنڌ پئجي سگهي ٿي، ان مقصد سان هر هنڌ مختلف اشارا ڏنا ويا آهن.

ڪتاب جي پهرئين ڀاڱي ۾ دوائن جا نالا ۽ ٻئي ۾ بيمارين جا نالا سنڌي نالن سميت ڏنل آهن، جيئن اصل مسودي ۾ هئا. هاڻ اميد آهي ته پڙهندڙن کي ڪا ڏکيائي نه ٿيندي.

نياز همايوني

هن علم سان لاڳاپيل حڪيمن، معالجن ۽ طب جي ماهرن وٽ اصطلاحن ۽ لفظن کان علاوه مختلف بيمارين ۽ دوائن لاءِ سنڌي نالن جو هڪ وڏو ذخيرو آهي، جيڪو يا ته سندن سينن ۾ محفوظ آهي، يا سنڌ جي هڪ ننڍي حلقي جي استعمال ۾ چاڻ ۾ آهي. ضروري آهي ته انهن لفظن، اصطلاحن ۽ نالن کي لغت جي شڪل ۾ آڻي محفوظ ڪجي ته جيئن مطالعو ۽ تحقيق ڪندڙن کي هڪ جاءِ تي هي خزانو ميسر ٿيڻ سان گڏ ٻوليءَ جي خزاني ۾ اضافي جو باعث بڻجي سگهي.

اميد آهي ته مختلف علمن جي لغتن ذريعي سنڌي ٻوليءَ جي لفظي خزاني ۾ واڌ ۽ ٻوليءَ جي ترقيءَ ۾ اسان جي هيءَ ڪوشش به اهم ثابت ٿيندي.

ڊاڪٽر محمد قاسم ٻگهيو